

Pro ora, tuque labora, Deus aderit sine mora.

*A teneris affrescere
Fideliter didicisse artes.*

*multum est.
emoluit mores, nec finit esse sebras.*

Szarvasi KRÓNKA

2. szám 1989.

SZARVASI KRÓNIKA

Művelődéstörténeti és közművelődési folyóirat

2. szám · 1989

Szerkesztőbizottság
DR. BÚZÁS LÁSZLÓ
DR. KUTAS FERENC
DR. MARJAI GYULA
DR. MOLITORISZ PÁL
STAFIRA SÁNDOR
DR. SZÁNTOSI ANTAL

DR. TÓTH LAJÓS

VASKOR PÁL

Felelős szerkesztő

DR. TÓTH LAJOS

Fotó
CSONGRÁDI JÁNOS

DR. TÓTH LAJOS
(1923–1989)

A Szarvasi Krónika eszmei atyja, főszerkesztője és megjelentetésének oroszlanrészét biztosító szervezője 1989. május 20-án tragikus hirtelenséggel elhunyt.

Szendrőn született egyszerű családban. Egerben szerzett tanítói oklevelet, és Szeghalmon kezdett tanítani. Később a Szegedi Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakán nyert tanári diplomát. Egyetemi diplomáját az ELTE történelem szakán szerezte, ugyanitt védte meg doktori disszertációját neveléstörténetből. A pedagógiai tudományokból tudományos fokozatot szerzett.

Élete és munkássága Békés megyében teljesedett ki. A Mezőkövácsházi Gimnázium alapító igazgatója. Később Békéscsabára kerülve a Hazafias Népfront Megyei Bizottsága titkára, majd éveken keresztül a Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztályának vezetője. Szarvasra 1959-ben került, mint a Szarvasi Óvónőképző Intézet alapító igazgatója. 1967-től a Debreceni Agrártudományi Egyetem Szarvasi Mezőgazdasági Főiskolai Kara tanára, majd tanszékvezető főiskolai tanára, nyugdíjba vonulásáig.

Kiadja a Hazafias Népfront Szarvasi Városi Bizottsága, a szponzorok anyagi támogatásával. Felelős kiadó: dr. Búzás László, a Művelődéspolitikai Bizottság elnöke. Készült a Kner Nyomda – Békéscsaba, felelős vezető: Háromszéki Pál vezérigazgató – gyomaendrődi üzemében; üzemvezető: Szász Imre. 7¹/₂ iv (A/5) teedelemben. Engedélyszám: III./KUL/144/BÉ/ 19889

HU ISSN 0239-023x

Megjelenik félévenként, június és december hónapokban. Előfizetési díj egy évre 80 (+20,-) Ft. Előfizetési MNB. szám: 269-90142-7550. Szarvas, Szabadság u. 4. Sz. Ó. I. – Terjeszti a Szarvasi Körzeti Postahivatal és hírlapárusai: Szarvason, Békéscsabán és Gyomaendrődön.

Sokrétű tudományos tevékenysége alapján a Magyar Tudományos Akadémia Neveléstörténeti Albizottsága, a Magyar Pedagógiai Társaság, számos országos, megyei és helyi szervezet aktív tagja. Köztisztületben álló közéleti személyiség. Közel négy évtizedig a Hazafias Népfront munkása, Szarvason elnöke, aki a nehéz időkben is kiemelkedő koordináló készséggel, mindig kellő toleranciával – a város érdekében – szervezni tudta az egymással gyakran ütköző nézeteket, véleményeket.

Kultúrtörténész, helytörténeti kutató és szélesebb körben ismertté váló közíró. Szarvas gazdasági, kulturális, politikai életének kiváló ismerője, krónikása, publicistája. Fáradhatatlan kutató, a múlt és jelen szellemi értékeinek szakavatott, gondos megörökítője. Több mint tíz jelentős könyv szerzője, tanulmányainak és cikkeinek száma több százra tehető. Termékeny, céltudatos tevékenysége most megszakadt, fiókjában kész és félkész munkák várják ezentúl a méltó folytatót.

A városért dolgozó igazi szarvasivá vált. Életművével maradandót alkotott. Kiváló szónoki képességei, ünnepi beszédei és kulturált megnyilvánulásai alapján is közmegebecsülésnek örvendett. Az elhunytával támadt űr pótolhatatlan veszteséget jelent Szarvas kulturális, társadalmi közléte számára. Mély fájdalommal gyászoljuk.

SZERKESZTŐSÉG

JELENIDŐBEN

VÉLEMÉNYEK VÁROSUNK ÉLETÉNEK MEGÚJULÁSÁRÓL

DR. SZÁNTÓSI ANTAL

**Közéletiség – várospolitikai
– településfejlesztés**

Napjaink forrongó-formálódó közéletisége arra utal, hogy a társadalom – *Németh László* szavait idézve – „halk folyamataiban valami készül”. Hosszú vajúdlásnak nézünk elébe: *évszázados lemaradást pótolva kell megtanulnunk a demokráciát, kialakítani azt a politikai intézményrendszert, amely képes a társadalom bonyolult érdekstruktúrájának a kifejezésére*. Jelszavak, programnyilatkozatok fogalmazódnak, vélemények ütköznek; szervezetek formálódnak nap mint nap, jelezve, hogy emberi szándék és akarat készen áll a változás objektív szükségszerűségeinek követésére.

Hogyan alakulnak e folyamatok városunkban? Képes-e ez a település valamennyi lakosának, szervezetének érdektagozódását megjeleníteni várospolitikai szinten? Miként válhatnak a településfejlesztési döntések a közösség véleménykifejeződésévé? Hogyan alakíthatók a közéletiség fórumai az állampolgári autonómia, a direkt demokratikus részvétel megnyilvánulási formáivá? Megannyi kérdés, melyeknek felvetésével csak jelezni kívántam: az *önkormányzatiság*, a lokális érdekek kifejezésének igénye *megújulást kíván* a várospolitikai „hivatásos” művelőitől éppúgy, mint a település valamennyi lakosától.

A helyi érdek – bármennyire is igyekeztünk az elmúlt évtizedekben ezt szerméremesen elkendőzni (mert értékrendszerünkben mindig nagyobb közösség érdekeit helyeztük előtérbe) – létező, és egyre markánsabban megfogalmazódó tény. Realitás minden túlközpontosított közigazgatási irányítás, hierarchikus szervezési elvek ellenére is: mert *a lakosságot – a világnézeti hovatartozástól függetlenül – elsősorban az érdekli, hogy minél több út, járda, gázvezeték épüljön, hogy jó színvonalú egészségügyi ellátásban részesüljön, hogy megfelelő munkahelyet találjon, és az üzletekben hozzájusson a keresett árukhoz*. Ezeknek az érdekeknek kell megjelenni, kifejeződni egy olyan váropolitikában, melynek *viszonylagos autonómiája van*, melybe kívülről és felülről nem avatkoznak bele.

Joggal merülhet fel a kérdés: és az eddig hirdetett nyílt váropolitika, a jog-

szabályi szinten is deklarált önkormányzatiság nem elégítette ki az igényeket? A kérdésre egy másikkal válaszolnék: vajon tekinthető-e a széles közvélemény hordozójának egy olyan társadalmi vita, melyen tízegynéhány ember jelenik meg, és mondja el (saját) véleményét, vagy ha közéleti fórumokon, társadalmi szervezetek rendezvényein majdnem mindig ugyanazokkal az emberekkel találkozunk? Hogyan várható el a Tanácstól, hogy a település egészében gondolkodjon, amikor választási rendszerünk területi képviselői elve (és a lakossági nyomás) a választókerületi érdekképviselőt helyezi előtérbe a testületi tagoknál?

A körvonalazódó új *Alkotmány- és Tanácstörvény-koncepciók az önkormányzatiság alapjaként várhatóan a település egészét jelölik meg.* A tanács, mint választott képviselői szerv csak akkor tud valóságos öngazgatást gyakorolni, ha ennek *anyagai alapjai, az önálló gazdálkodás garanciái* megteremtődnek. *A normatív elosztási rendszer* bevezetése, a *városi tulajdon* várható visszaállítása, *a saját és helyben termelődő bevételek növelésében* való érdekelttség kialakítása: *biztonságosabbá* tehetné gazdálkodásunkat, *felelősebbé* a közösség javaival való sáfárkodást.

Meg kell találni a gazdasági szervekkel való együttműködés új módszereit is. *Települési önkormányzat* ugyanis elképzelhetetlen a tanácsi és termelőszféra egymást kölcsönösen kiegészítő és segítő kapcsolatrendszere nélkül. (A város-politikában, a településfejlesztési döntésekben ma a gazdaság érdekei csak áttelelesen jelennek meg.)

Változtatni kell a *kommunálpolitika* kialakításának eddigi gyakorlatán is: nem „felülről”, az egyének véleményét kilesve-kitalálva, hanem az érdektagoltóság valóságos kifejeződési formáinak (társadalmi, politikai szervezetek, lakossági öntevékeny szerveződések, városrészek, korcsoportok stb. meglévő vagy remélhetőleg kialakuló egyéniségeinek) jelzéseire figyelve, *igényeik egyeztetésével, rangsorba állításával* leszünk képesek a város-egészben való gondolkodásra, a közügyet érintő döntésekben a konszenzus létrehozására. A folyamatos párbeszéd, az érdekek, vélemények sokszínűségének tudatos felszínrehozása nemcsak a döntések megalapozottságát biztosíthatja, hanem a végrehajtás *társadalmi ellenőrzését* is. Csak így lehet tartósan kialakítani az együttes, *összehangolt cselekvés* lehetőségeit.

Míndez – tehát a különböző szinteken megjelenő *képviselői demokrácia, mely a város egészét képviselő tanácstestület tevékenységében nyer szintézist* – a közvetlen *állampolgári véleménynyilvánítás* lehetőségeivel válik teljessé. Újra kell gondolni, és *valóságos tartalommal* – az érdemi beleszólás biztosításával – megtölteni ennek eddigi kialakult formáit.

Hosszú utat kell megtennünk, míg a *közéletiség e magasiskoláját* elvégezzük. Sok időbe telik még az is, hogy az emberek számára a demokratikus gondolkodás-cselekvés belső kényszerre váljon. Kívánom, hogy *Szarvas város valamennyi lakosa*: minél előbb, ne csupán lakcíme, hanem szíve-jelke szerint egy *saját sorsáért, jövőjéért felelősséget érző, tenni akaró közösség tagjának* vallja magát.

DR. SONKOLY JÁNOS

A politikai elkötelezettség jegyében

Rohanó világunkban szinte napról napra változnak a „divatos” szavak. Mintha verseny lenne, ki tud díszesebb, nyelvtörőbb, s néha érthetetlen kifejezést kitalálni vagy előcitolni. Azután a legtöbbet – rövid tündöklés után – elfelejtik. Ilyenek ma például: *a reform, platform, pluralizmus, jogállam* stb. Én abban reménykedem, hogy ezek most valós tartalmat kapnak, s hosszú időre utitársai lesznek gondolkodásunknak. Ezért óvni kell magunkat és másokat is attól, hogy ezek a kijelentések mindössze frázisszerű magyarázatul szolgáljanak. Különösen veszélyes ez a *reform* fogalom esetében. Már már lejártuk túl gyakori használatával, miközben még valós tartalmát meg sem találtuk.

Ma már világos és egyértelmű, hogy gyökeres, helyenként radikális változások szükségesek hazánkban. Igaz ez a politikai intézmény rendszerre, a gazdaságra, de a párt működésre is. Ebből következik, hogy *Szarvason sem kerülhetők meg a változások.* Nem élhetünk abban a tudatban, hogy nálunk minden jól megy. Ha viszont mozdulni akarunk, akkor gondjainkat kell megkeresni és azok megoldásával törődni. Ma már kevés, viszonylagos eredményeinkben tetszelegni. Ez elsősorban *gondolkodásbeli, magatartásbeli változásokkal* kell, hogy együttjárjon. Nem elég a demokratizálásról nagy nyilatkozatokat tenni; ennek számos előfeltétele az egyes ember gondolkodásában rejlik. Tehát *demokratizálni* nem csak új jogszabályok megalkotásának kérdése, hanem *az emberek közötti viszonyok emberibbé tétele* is. Ez pedig nem képzelhető el anélkül, hogy ne *kapja vissza jelentőségét az egymás iránti tisztelet, egymás megbecsülése, a kölcsönös figyelmesség, a türelem, a megértés.*

Ilyen, látszólag aprónak tűnő emberi dolgok nélkül nem tartom elképzelhetőnek, hogy a nem is olyan régen megfogalmazott cél: *a többpárt-rendszeren nyugvó demokratikus szocializmus valójában megvalósulhat.* Természetesen tudom, ehhez rengeteg más is kell: *Hiteles szavakra, a szavakat hitelesítő cselekvésre és tettekre van égetően szükség.*

A következőket tartom ma a *legfontosabbaknak*:

1. *A város közéletének humanizálását, demokratizálását.*
2. *A város legyen részese – miként múltjában oly gyakran volt – a magyar progresszióknak, a haladást, a boldogulást szolgáló reformgondolkodás elterjesztésének, megvalósításának.*

3. *Keressük a kapcsolatot* – a már meglévő, de új csatornákon át is – *„nemzetközi téren: kereskedelem, idegenforgalom, oktatás-kutatás vonatkozásában.*
4. *Szakítsunk az MSZMP működését rontó bürokratikus nehezékekkel. Korszerűen tevékenykedő politikai pártot formáljunk belőle, amely programjával, tevékenységével képes lesz a megcsappant bizalom visszaszerzésére. Ehhez nélkülözhetetlen, hogy a párt vezetői tekintélyes emberek legyenek, olyanok, akiknek hitele, elismerése van nemcsak a párttagság, hanem tággabb környezetében is.*
5. *Ifjúságpárti politikai gyakorlat és gazdasági döntések szükségesek. A fiatalokkal együtt olyan közéleti kapcsolatrendszer kialakítása, amelynek természetes eleme a személyes részvétel.*
6. *A közéletben jelentkező új szervezetekkel, egyesületekkel, pártokkal, olyan partnerkapcsolat kialakítása, amelynek eredménye a térségben élő emberek boldogulása.*

Persze, nem élhetünk illúziókban. Céljaink elérése minden eddiginél több *konfliktushelyzettel, ütközéssel jár* majd. Ezért fontos, hogy a sorra kerülő vitákban célok, vélemények, gondolkodásmódok, törekvések ha ütköznek is, de az *történjen emberi méltósággal, lokálpatrióta módon; tisztelve egymás politikai beállítódását, hitvallását. Keressük, hogyan tehenénk többet a Szarvason élő életkörülményeinek javításáért, közérzetének jobbításáért.*

Remélem: *a megújuló Magyar Szocialista Munkáspárt képes lesz Szarvas közéletében – a város megújulását, fejlődését szolgálva – az emberek bizalmára.*

DR. BÚZÁS LÁSZLÓ

A Hazafias Népfront városunk kulturális életének megújulásáért

A Hazafias Népfront munkájáról, életünk alakulásával kapcsolatos közéleti tevékenységéről sok szó esik napjainkban. Ez természetes társadalmi jelenség. Még „egyenletes” társadalmi mozgás esetén sincs nyugalmi állapot az együtt élő emberek kapcsolatában, közösségi érintkezésük folyamatában.

Hát még napjainkban! A *társadalmi megújulásnak* olyan örvénylő szakaszában élünk, amikor az eddig szunnyadó erők felélednek, az eddig ható politikai tényezők pedig megújulnak. Gazdasági kibontakozást, politikai konszenzust

keresünk. Kutatjuk a kulturális előrelépés útját, a hatékonyabb művelődéspolitikai lehetőségeit. Szóval a magyar nemzeti megújulás szekerét igyekszünk előremozdítani. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha egy irányba húzunk! Vagyis minden fontosabb koncepcionális kérdésben igyekszünk a közösség erejét összefogni és alapvető érdekeit megtalálni. A közös ügy érdekében eltérő gondolatokkal is kereshetjük a jobbat. Sőt, a kulturált vita nagyobb eredményre vezethet, mint az elvtelen monolitikus „egység”.

Vonatkozik ez természetesen a *kultúra fejlesztésének* annyira fontos kérdésére is. A kultúra ügyét nem lehet a politikától és a gazdasági kérdésektől elszigetelni, azoktól különállóan kezelni. Végeredményben minden társadalmi rendszerben a politika a gazdaság meghatározója; a gazdaság – de a politika sem – nem produkálhat azonban eredményeket a kultúra, a tudás, a műveltség visszatartó és meghatározó jelenléte nélkül. *Ezért nem is helyes – ezért nem is lehet – a kultúra fejlesztését alárendelt, vagy valamiféle „maradékeln” szerint értelmezni, kezelni, vezényelni.* A kultúra eredményei ugyanis a termelés minőségében kamatozónak. Márpedig ki vitathatná ennek szükségességét.

Nagyon igaz és tanulságos e tekintetben a HNF OT gazdaságpolitikai állásfoglalása: *„A gazdaságpolitikában kifejezésre kell jutnia annak, hogy minden fejlődés kulcsa maga az ember. A műveltség fokozásának, az állandó képzésnek és továbbképzésnek... prioritást kell adni a gazdaságpolitikai célok között... A művelt, jól képzett, egészséges lakosság az alapja a biztonságos, kiegyensúlyozott fejlődésnek. Ez a feltétele annak, hogy a gazdaság a nemzetközi versenyben is helyt állhasson. Az oktatásra és egészségmegőrzésre fordított összegeket tehát nem a nemzeti jövedelem egyszerű felhasználásának kell tekinteni – amelyet lehet növelni vagy csökkenteni –, hanem a jövőbeni fejlődés érdekében elengedhetetlenül szükséges (szellemi) beruházásnak, és egyben olyan tényezőnek is, amely a társadalom jelenlegi közérzetét javítja”.* Vagyis a műveltebb, kulturáltabb ember jobbat, többet és szakszerűbben, azaz olcsóbban termel. Márpedig aki *értelmesen dolgozik, az megtalálja saját és családja boldogulásának feltételeit és eszközeit.*

Városunk népfront-mozgalma – az utóbbi években – *ilyen és ehhez hasonló felismerés alapján igyekszik a helyi kultúra és művelődés ügyét szolgálni.*

Megyénkben például elsőként csatlakoztunk a HNF OT – jogos társadalmi igényből fakadó – határozatához, mely szerint: a népfront illetékes helyi szervezetei *kezdeményezzék és szervezzék A MAGYAR KULTÚRA NAPJÁT.* Ennek időpontja minden év január 22-e, a HIMNUSZ megalkotásának (1823) évfordulója. Célja: *a kultúra, a helyi kulturális élet hagyományainak ápolása, természetének ellensúlyozása. Általában az intenzív szellemi élet jelentőségének tudatosítása, szolgálata: a haladó gondolkodásmód és az anyagi termelés minőségének fokozása érdekében. Szarvas iskolavárosnak gazdag művelődéstörténeti hagyományai és jelenlegi kulturális, tudományos lehetőségei, alkotó értelmiségének, tudományos kutatóinak nagy száma különösen indokolják A MAGYAR KULTÚRA NAPJA ünnepélyes helyi megrendezését.*

A Hazafias Népfrent Szarvasi Bizottsága és annak Művelődéspolitikai Bizottsága által kezdeményezett és szponzorok anyagi támogatásával kiadott (1988) SZARVASI KRÓNKA szerkesztőbizottsága – hagyományalapító szándékkal – vállalta, gondozta ezt az újszerű intézményt. Ezen rendezvényeink évről évre ismétlődő szellemi pilléreként, cselekvően szolgálják városunk szellemi fejlődését.

1989. január 23-án ugyanis – a Szarvasi Óvónőképző Intézettel közösen – a megyében először rendeztük meg A MAGYAR KULTÚRA NAPJÁT. Tetűk ezt azzal a szándékkal, hogy a SZARVASI KRÓNKA szerkesztőbizottságának, illetve egyre bővülő írói körének és támogatóinak – a szellemi megújulást segítő – tömörülése, műhelye: városunk kulturális életének továbbfejlesztésére, megtermékenyítésére gerjesztően hat. Az idei első „kulturális napja” egybeesett – az igényes szarvasi, megyei és országos közvélemény által nagy elismeréssel fogadott – SZARVASI KRÓNKA első számának megjelenésével. Ezek a konkrét tények kulturális életünk bővülésének meggyőző bizonyítékai; a Hazafias Népfrent közhasznú tevékenységének, térnyerésének újabb kedvező színfoltjai városunkban.

A kulturáltság alapja természetesen a szükséges műveltségi színvonal megszerzése és folyamatos gyarapítása. Folyton változó világunkban e téren sem lehet „megnyugvás”, leállás, elégedettség. Ez ugyanis egyenlő volna a visszamaradással. A műveltség intézményes fórumai elsősorban az iskolák. Művelődéspolitikai Bizottságunk foglalkozik iskolarendszerünk korszerűsítésének problémájával is. Fő gondunk azonban az iskolai nevelés erkölcsi tartalmasságának és hatékonyságának fejlesztése, mindenekelőtt a becsületes, szorgalmas dolgozó ember, a cselekvő hazafi, az identitás, a magyarságtudat eszményének kialakítása.

Mіндеzt fokozandó: sajátos javaslattal kívánunk hozzájárulni az iskolai nevelés és a jogos lokálpatriotizmus összekapcsolásához. A HNF városi bizottságával javasoltuk, hogy iskoláink vegyenek fel nevet – helyi művelődéstörténetünk megbecsült hagyományait hordozó, jeles személyiségekből választva azokat.

Ennek pedagógiai jelentőségét és szükségességét minden szarvasi iskolaegység megértette. Támogatják a pedagógusok, a tantestületek, a szülői munkaközösségek és a tanulók. Következésképpen az 1. sz. Általános Iskola Benka Gyula nevét, a 2. sz. Tessedik Sámuelét, a 3. sz. Petőfi Sándor nevét kívánja felvenni. A szlovák tanítási nyelvű iskolának is tudunk megfelelő példaképet ajánlani a gazdag szarvasi pantheonból, nevezetesen dr. Melich János Európa-hírű szlávfilológus professzor személyében.

A Zeneiskola még nem foglalt állást Chován Kálmán neve mellett. Pedig fennállásának idei 25 éves jubileuma kiváló alkalom lett volna erre! (1989. ápr. 24.) Az Ipari Szakmunkásképző viszont – ha az önállósulás körülményei rendeződnek –: Székely Mihály szarvasi aviatikus nevét veszi fel. Középiskolánk már régen Vajda Péter Gimnázium és Szakközépiskola. Bizhatunk abban, hogy ezt a népfrent-akciót is előbb-utóbb következetes siker koronázza.

Nem kívánom terveinket tovább részletezni. Újabb például a – HAKI által kezdeményezett – Kossuth-szobor állítási akciót karoltuk fel. Ha a város lakosságának közvéleménye úgy kívánja, 2–3 éven belül lesz alkalmas szobrunk és helyünk március 15-ének méltó megünneplésére.

Addig azonban a már ismertetett kezdeményezéseink teljes megvalósításán fáradozunk. Vállalva – s a kulturális munkálkodásra is vonatkoztatva – Ady Endre proféciáját:

„Új horizontok libegnek előtted,
Minden percben új, félelmetes az élet”.

KOZÁK IMRÉNÉ

Szarvas megújuló ipari struktúrájáról

Szarvas város fejlődésének vitathatatlan alapja az itt folyó gazdasági tevékenység színvonala. Jól félmjelzik ezt a városban működő ipari szövetkezetekben elért, évről évre növekvő eredmények, termékeik kiváló minősége következtében kivívott rangos hely a belföldi vevőközönség előtt éppúgy, mint a külföldi partnerek előtt. Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a reformfolyamat egyik önálló vonulata, a kisvállalkozások térhódítása nem kerülte el városunkat sem. A gazdasági szabályozás adta lehetőségekkel elsősorban azok a vállalkozó típusú emberek éltek, akik úgy vélték, hogy a hagyományos szervezetek és a hagyományos munkamódszerek egyre inkább gátjaivá válnak képességeik kibontakoztatásának, igényeikhez való alkalmazkodásának. Így a város fejlődésének folyamatába fokozatosan kapcsolódtak be, és minőségi munkájukkal, precíz, valós igényeket kielégítő szolgáltatásaikkal hívták fel magukra a város és környékének figyelmét, jutottak el és szereztek hírnevet megyehatáron, sőt országhatáron túl is.

A különböző kisvállalkozási formában gazdálkodó egységek közül a továbbiakban szólnék az ALFA-RIP Szolgáltató és Innovációs Kiszövetkezetéről, az ARBOCOOP Faipari Szolgáltató és Szervező Gazdasági Munkaközösségről, az Integrál Tervező és Beruházási GMK-ról, valamint az Univerzál Fuvarozó és Földmunkát Gépesítő tevékenységéről.

Az ALFA-RIP Kiszövetkezet igazán nem hosszú múltra tekint vissza, hiszen

csak 1988. március 8-án alakult meg, 17 alapító taggal. Fő profilként az építőipari kivitelezést határozták meg, de nem zárták ki annak lehetőségét sem, hogy a későbbiek során esetleg más jellegű szolgáltatással is bővítik gazdálkodási körüket. A kisszövetkezet tagjai 340 E Ft értékű részjegyeket jegyeztek, és ezzel, valamint a tagok saját tulajdonát képező eszközállománnyal indultak el, végeztek kifogástalan minőségi munkát. Így sikerült megnyerniük megrendelőik bizalmát, valamint biztosítani a szövetkezet tagjai számára az elfogadható színvonalú megélhetést (Az átlagbérszínvonal 1988-ban 10 hónapra 161 207 Ft/fő). A kezdeti elképzeléseiknek megfelelően már az 1988-as évben profilbővítést is végrehajtottak, hiszen az építőipari kivitelező tevékenységüket kibővítették kereskedelmi tevékenységgel. Ennek keretében nyitottak meg Kerepestarcsán egy tűzéptelepét, melyet később áthelyeztek Budapestre. Ez a vállalkozás – melynek keretében elsősorban építőipari anyag (fa, burkolóanyag) kereskedéssel foglalkoznak – jelentős mértékben hozzájárult a kisszövetkezet gazdálkodásának fellendítéséhez, hiszen az itt megtermelt nyereségből már lényegesen könnyebben tudták finanszírozni kivitelezői vállalkozásaikat. Ezt a tevékenységüket zömében vidéken folytatják (Békéscsaba, Orosháza), de a Szarvasi Városi Tanács megbízásából országos Hatósági hűsbolt tervezése és kivitelezése jó referencia munkának ígérkezik a jövőre vonatkozólag.

Nem minden kisvállalkozó vallja be szívesen, hogy elképzelései megvalósításához nem lévén elegendő tőkéje, így pénzintézetekhez, bankokhoz kell esetleg fordulnia. E tekintetben nem szégyenkezhet viszont az ALFA-RIP Kisszövetkezet, hiszen a felvett forgóeszköz hiteleket és azok kamatait maradéktalanul visszafizették.

Elképzeléseiket a jövőt illetően úgy lehetne összegezni, hogy elsősorban a kereskedelem felé próbálnak orientálódni, és minden ilyen tevékenység kialakításában partnerek, melyek a dolgozók életszínvonalának megtartását, javítását szolgálhatják. Remélik, hogy mihamarabb megoldódik végleges telephelyük kialakításának a kérdése is. Mindannyiuk számára fontos ez, hiszen elképzeléseik maradéktalan végrehajtásának, hatékony munkavégzésüknek egyik fontos feltétele oldódna meg.

A kisszövetkezet elnöke *Mihalecz András*.

AZ ARBOCOOP IPARI SZOLGÁLTATÓ ÉS SZERVEZŐ GMK 1982-ben alakult 3 fővel. A saját erőből fejlesztett és ma már mintegy 50 főt foglalkoztató munkaközösség megérdemelten nyerte el 1988-ban a Kiváló Kisvállalkozás címet, hiszen nemcsak országhatáron belül, hanem határainkon kívül is, elsősorban tőkés megrendelésre szállítanak termékeikből.

Profiljuk kizárólag vendéglátóipari berendezések, bárpultok, asztalok, ülőbutorok, boksok, komplett berendezések, melyeket fából, rézből és egyéb nemesanyagból készítenek. A színvonalas vendégtér belső berendezéseinek tervezését, legyártását, szállítását és szerelését végzik belföldön és külföldön egyaránt. Amire igazán büszkék, az a margitszigeti Ramada Hotel sörözője, borozója, Balatonfenyvesen a lovasbár, Gösser söröző a Budai Várban. De Finn-

országban, Dániában, Franciaországban és más nyugat-európai országokban is megtalálhatók a rusztikus jellegű berendezések.

Komoly előrelépést jelent a jövőre vonatkozóan, hogy a volt „állatkórház” épületszárnyának megvásárlásával sikerül a technológiai folyamat nagy részét egy helyre koncentrálni. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a már jól bevált bedolgozói rendszereszméletű termelés megszűnik. Bizonyos munkafázisok (pácolás, fafaragás) elvégzése továbbra is a kiváló mesteremberek megszokott, csöndes, nyugodt kis műhelyeiben fog történni.

Elképzeléseik között szerepel a tevékenységi kör olyan irányú bővítése, mely épülettervezéssel, átalakítással kapcsolódna össze.

Közös képviselő: *Rozsik János*.

Az **INTEGRÁL TERVEZŐ ÉS BERUHÁZÁSI GMK** egyike a legrégebben alakult kisvállalkozásoknak. Az 1982-ben 2 taggal alakult és 1988-ban 20 fős tagsággal, valamint 21 fős alkalmazotti létszámmal működő gazdasági munkaközösség jelentős szerepet vállal a város foglalkoztatási gondjainak enyhítésében, a megújuló gazdasági folyamatban, valamint a város fejlődésében.

A munkaközösség életének alakulását alapvetően meghatározó és formáló tevékenységi kör: építőipari szolgáltatás, a beruházások előkészítésétől, tervezésétől a kulcsrakész átadásig. Ezt a komplex szolgáltatást három kőműves brigád, egy víz-gáz-fűtészserelő és egy tervező csoport végzi, kifogástalanul. Szerénytelenség nélkül elmondhatják a munkaközösség dolgozói, hogy munkájukkal rangos helyet vívtak ki szűkebb hazánk, Szarvas és környéke gazdálkodó szervezetei sorában éppúgy, mint az országban működő több mint 40 ezer kisvállalkozó között. Ez utóbbit látszik igazolni az az emléklap, amelyet országosan is az elsők között kaptak meg, és a Kiváló Kisvállalkozás cím viselésére jogosít.

Arra, hogy mi mindenre vállalkoztak az elmúlt két év alatt, és mennyiben járultak hozzá városunk arculatának alakításához, álljon itt igazolásul néhány olyan példa, melyre joggal lehetnek büszkék: az Arborétum komplex rekonstrukciós programja; a SZÁT gépjármű tanműhely tervezése, a Dózsa Mgtsz geotermikus energiahasznosítási beruházás tervezése; az ÖKI részére tervezési és kivitelezési munkák végzése a világbanki hitelből megvalósításra kerülő „Gyeptermesztési komplex kutatás-fejlesztés project”-en belül; 2000 adagos napköziotthonos konyha tervezése, kivitelezése. Természetesen fémjelzi munkájukat több tucat üzlet, iskola, műhely, út és raktár tervezése – megyeszerte. Nagy erkölcsi elismerése munkájuknak, hogy a versenytárgyalásokon komoly ellenfelei a milliós vagyonnal a hátuk mögött licitáló nagyvállalatoknak. A komolyabb megbízásokat is el tudják nyerni, mert olcsóbbak, rövidebb határidőt tudnak ajánlani, a referencia munkákkal a háttérben hitelesebb a szavuk. Ennek is tulajdonítható, hogy árbevételük 1988-ban túlhaladta a 30 millió forintot, és dolgozóik átlagbére is elérte a havi 10 000 Ft-ot, nettó értékben számolva.

Igen nagy gondot fordítanak a városban működő társintézményekkel való jó kapcsolattartásra, melyet csak alátámaszt az az oklevél, mely igazolja, hogy

több mint 1 M Ft értékű társadalmi munkát végeztek a városnak (gázvezetés a Mozgáskorlátozottak Egyesületének Klubjába, könyvtárba, zeneiskolába, Pedagógus Kemping bővítése stb.)

A munkaközösség eddigi tevékenysége csak erősítheti tehát azt a gondolatot, hogy a vállalkozó nem születik, hanem lesz; ha lehet és ha jól képes menedzselni ötleteit.

Terveik között nem szerepel profilbővítés, ugyanis úgy érzik, tudnak még prosperálni a szakmában, folyamatosan kapják a megrendeléseket. Nemcsak papíron jók. Így a cél csak az lehet, hogy még kiválóbbakká váljanak. Eldönteni ezt a közeljövő munkái alapján lehet majd, melyek közül kiemelkedőnek tűnik: a körzeti orvosi rendelő és a 2. sz. iskola tornatermének tervezése; az AGROBANK üzletház megépítése, a Bútoripari Kiszövetkezet hőellátási rekonstrukciójának a megvalósítása. Közös képviselő: Bódi János, a Vállalkozók Országos Szövetsége Elnökségének tagja.

UNIVERZÁL FUVARÓZÓ ÉS FÖLDMUNKÁT GÉPESÍTŐ GMK – igen nehéz körülmények között; kevés induló tőkével, három alapító taggal és egy tehérgépkocsival indult el, 1984-ben, az akkor még bizonytalanak tűnő jövő akadályokkal teli útján. Nem könnyebb munkát, mint a lakossági és vállalati bérfuvarozást és rakodást vállalták fel. Minőségi munkavégzéssel igyekeztek megnyerni a megrendelők bizalmát. Létezni tudtak a szakmában. Sőt, a későbbiekben az eszközállományt és létszámbővítést is sikerült végrehajtani. Így ma már 7 taggal és egy alkalmazottal végzik munkájukat. Éves bruttó árbevételük alig több mint 3 millió Ft. A szabályozó rendszer állandó változása is igen nehezíti gazdálkodásukat. De lelkesedésük, hihetetlen munkabírásuk, mindig pontos és kiváló munkájuk biztosítja talponmaradásukat. Sokat segít ebben az is, hogy a KÖRKÖVÍZIG Építési Osztályától a megrendelés megalakulásuktól kezdve folyamatos. Az ország szinte minden táján felbukkannak, és jó kapcsolatokat alakítanak ki. Improduktív munkaerő nélkül működnek; minden papírmunkát a közös képviselő végez el, ha éppen nem fuvarozik, rakodik vagy földmunkát végez.

Közös képviselő: *Pribelszki János*.

Mindannyiunk számára igen fontos, hogy a városunkban működő kisservezetek tevékenysége elé ne gördítsünk gátakat, segítsük kibontakozásukat, munkájukat és fejlődésüket. Ezáltal még jobban hozzájárulhatnak városunk szebbé, gazdagabbá, kulturáltabbá: azaz fejlettebbé tételéhez.

NOBIK ERZSÉBET

Hívók a városért

Levél megy Jeruzsálemből a babiloni birodalomba. Írója Jeremiás, a próféta, a címzetek a fogságba hurcolt zsidók. A levél egyik mondata így hangzik: „Fáradozzatok annak a városnak békességén, ahová fogságba vittek benneteket, és imádkozzatok érte az Úrhoz, mert annak békességétől függ a ti békességetek is.” Különös és érthetetlen. Miért fáradozzanak az ellenségért? Azért, mert Isten akarata az, hogy az Ő népe ne a pusztítás és összezavarás, hanem az építés és megbékélés munkálója legyen; nemcsak a maga, de környezete számára is. Sajnos ezt sokszor elmulasztotta.

Évszázadokkal később alattomos emberek álltak meg Jézus előtt és kérdést intéztek hozzá: „Szabad-e adót fizetni a császárnak?” Azt remélték, hogy Jézust politikailag elítélhető kijelentésre bírják ezzel a kérdéssel, és ezáltal megszabadulhatnak tőle. Jézus a következőket válaszolta: „Mutassatok nekem egy dénárt, kinek a képe és felirata van rajta? Azok azt felelték: a császáré. Ő pedig így válaszolt nekik: Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré és az Istennek, ami az Istené.”

A legfrappánsabb két igét próbáltam idézni ezzel a kérdéssel kapcsolatban, hogy *mit is tehetnek a hívő emberek városukért*. Az első ami ebből következik, hogy *tenniük kell keresztyén hitükből és küldetésükből fakadóan*. Ha Isten prófétaján, Jeremiáson keresztül a fogvatartók békéjén és jólétéen való munkálkodásra szólította fel népét, mennyivel inkább vonatkozik ez ránk, akik szülővárosunkban élünk, vagy hivatásunk, esetleg bármi más elhatározás alapján mondhatjuk e várost otthonunknak. *Nem foglyai vagyunk e városnak! sokszorosan kötelességünk tehát, kinek-kinek a maga területén mindent megtenni e város békéje, nyugalma, tisztasága, szépülése érdekében*. Jézus szavai sem képmitatásra tanítanak, templomban vallásosan, azon kívül pedig világi módon viselkedni. *Ellenkezőleg, egyenes és becsületes magatartásra tanítanak: hitünkre hivatkozva nem húzhatjuk ki magunkat állampolgári kötelességeink teljesítése alól*. Annak az országnak, városnak, amelyben élünk ugyanolyan kötelességű polgárai vagyunk, mint a körülöttünk élő más meggyőződésű lakosok.

Más kérdés az, hogy az utóbbi 40 év hatására gyülekezetünk átlag életkora igen megemelkedett. Vajon mit lehet várni 70 év feletti emberektől, vagy a nyugdíj előtt még teljes erőbedobással és minden percet lekötő munkával bír-

közö híveinktől. Pláne olyan kérdésekben, amelyekbe semmi beclátásuk nincs, vagy amelyek a város képét, hangulatát igencsak megrontó tények. De ezeken tudni kell túllépni, éppen az előbb idézett igék alapján, hiszen babiloni birodalom irányítását sem a fogoly zsidókra bízták. A jó célokkal mindenképpen tudni kell azonosulni. De tudni kell jóindulatú! féltő! kritikát is mondani. Részt kell venni a közös megmozdulásokban, ünnepekben. Gondolok itt egy-egy közérdekű, vagy akár egyedi célú, de az egész várost megmozgató gyűjtésre, vagy nemzeti ünnepeink (mindegyik!) megünneplésére.

Úgy gondolom, hogy Gyülekezetünk sokat tett a városért az Ótemplom rendbehozatalával, melyben több alkalommal adunk lehetőséget orgonahangversenyek tartására. Többi épületünk tatarozása is folyamatban van, ami híveink nagyon komoly áldozatába kerül. Ezek az épületek mind forgalmas helyen, szem előtt vannak. Nem mindegy, hogy milyen hatást várt ki látványuk a csodálatosan szép Körös-part felé haladó turistákban. Az idegenforgalmi szezonban híveink szolgálatával lehetőség van arra, hogy a templom a legforgalmasabb órákban nyitva legyen. A vendégkönyvek bejegyzései bizonyítják, hogy milyen jó szolgálat ez a nem túl sok látmivalóval rendelkező városunkban. Közérdekű munkát végzünk temetőnk karbantartásával is. Valamikor természetes volt, hogy kis erdők lettek azokból a parcellákból, amelyekben már nem temettek. A temetőkkel kapcsolatban – mára megváltozott nézetek miatt – sok évtizedes „elmaradást” kell rövid idő alatt pótolnunk.

Feladatunknak tekintjük az idősek, magányosok felkarolását. Látogatásokkal próbáljuk oldani az idősek kor s a magány sokféle nyomasztó érzését. Itt gyülekezeti szinten csak az első lépéseket tesszük, hiszen ehhez a munkához aktívahálózatra, fizetett dolgozókra is szükség lenne. De a feladatot felvállaltuk! Bekapcsolódtunk az Evangélikus Egyház országos szolgálatába az alkoholista mentése érdekében. Egyik szolgálat sem jár látványos eredményekkel, de mégis olyan területein az életnek próbál tenni, ahol nagy szükség van minden látogatásra, minden mentő jellegű beszélgetésre.

A város korszerűsítésére (járda, kövesút, csatornázás, gázvezetés) indított társadalmi munkákban, sőt helyenként annak megszervezésében is kivették és kiveszik ezután is részüket gyülekezetünk tagjai. Van olyan presbiterünk, aki nem is egy helyen hasznosítja idejét, tapasztalatait. (Tanács, HNF.)

Jó célokat kérünk, hasznos kezdeményezéseket, felülről valóban a város javát szolgáló terveket. Mi jó szívvvel hallgatunk Jézus szavára és engedelmeskedünk annak, megadjuk a „császárnak, ami a császáré”, vagyis igyekszünk állampolgári kötelességeinket szívesen teljesíteni. Mert szeretnénk nemcsak bosszankodni eredménytelenségek felett, de együtt örülni az elért eredményeknek. De ezt csak akkor tehetjük, ha azok megvalósításában aktívan részt vettünk. Csak ilyen módon lesznek közösek az eredmények! A mi felelősségvállalásunkon is múlik, hogy lesznek-e!

FÖLDESI ZOLTÁN

Együtt az ifjúsággal!

Azzal kezdeném, hogy örömömre szolgál városunk művelődéstörténeti és közművelődési folyóiratának lapjain a címben jelzett témáról szólni. A Szarvasi Krónika érdeklődéséből arra következtek, hogy a szerkesztők az itt élő ifjúság életét, gondjait, örömeit szívükön viselik.

Jól érzik és helyesen látják, mert ifjúság nélkül soha nem volt és nem is lesz konstruktívan építhető jövő!

Mint tudjuk, ma városunk előregedőben van. Ez sajnos, tény. A lakosság közel negyede nyugdíjas. Körülbelül ez az arány a harminc év alatti fiatal korosztálynak számító populációban is. Szomorú – és ma még visszafordíthatatlannak tűnő – szám adatok állnak rendelkezésünkre, amelyek bizonyítják, hogy a fiatal korosztályok tömegesen hagyják el szülővárosukat. Ki, más irányú felsőfokú végzettség megszerzése, ki, jobb megélhetési lehetőség, magasabb jövedelem, lakás, önálló egzisztencia biztosítása reményében teszi ezt. Az itt élő fiatalok gondjai lényegében megegyeznek más vidékek, tájak ifjúságának problémáival. Nálunk azonban annyiban talán még nehezebb a helyzetük, hogy mégén kívül, távol a szülőhelyüktől kell boldogulási lehetőségüket keresni. Sajnos, egész térségünkre jellemzőek az országos átlaghoz viszonyított elmaradás különböző formái.

Sokan maradnak persze itt, helyben is. Iskoláikat elvégezve ők alkotják helyi üzemeink, intézményeink kollektíváinak jelentős részét. A városban az aktív dolgozók 35–40 százaléka 30 év alatti fiatal. Ez azt jelenti, lesz utánpótlás. Már mai munkájuk is jelentős részét képezi a munkahelyeken elért eredményeknek.

Nem vagyunk azonban elégedettek! Termelőegységeink, intézményeink vezetésében azt tapasztaljuk, hogy nem igen mernek erőt próbáló feladatokat adni a pályakezdő, jól felkészült fiataloknak. Azt is tapasztaljuk továbbá, hogy még csak részben érzékelhető a már sok éve deklarált demokratikus elv: „egyenlő munkáért egyenlő bért”, – mert ma még fontosabb a munkában eltöltött idő, mint a munka mennyisége és minősége.

A közéletben is egyre inkább érezhető az ifjúság hiánya, bizonyos vákuum, amelynek tetején a közép, de még inkább az idősebb korosztály van jelen. A fiatalságnak e tekintetben alig van reménye. Élethelyzetéből adódóan az önálló otthonteremtéssel, egzisztenciális gondokkal van elfoglalva. Közéletünkben

reménytelenül kevés a tehetséges, arra alkalmas, környezete által is elismert fiatal közszereplése. Összetett tehát a problémakör. Egyrészt keresni kell a fiatalok megtartásának módjait. Másrészt meg kell találni, milyen módon nyerhetőek meg a fiatalok nem csak a napi munka számára, hanem a közéletnek is.

Persze látnunk kell a társadalmi probléma másik oldalát is. Városunkban is tapasztaljuk – de nem csak az ifjúság körében –, az elfordulást a közélettől, sőt, a közösségi élettől is. Előtérbe került az önzés, az önérdék. Ennek már túlkapásai is tapasztalhatók. Mit tehetünk, mit kell tennünk azért, hogy mindez megváltozzon?

Legfontosabb: hitelt kell teremteni szavaink és tetteink között végre; egységet kialakítani társadalmi viszonyaink és a helyi politizálási gyakorlat között!

Városunkban, ma egyetlen legitim ifjúsági szervezetként: a KISZ, illetve utódszervezete a Szarvasi Baloldali Ifjúsági Szövetség, foglalkozik a fiatalokkal, helyesebben inkább csak saját tagságával. Hosszú távon – de már a közeli jövőben is – politizáló, a közélet dolgaiban járatos fiatalokat akarunk nevelni, akik képesek lesznek a jövő formálására. Ezt azonban csak a maitól eltérő hozzáállással, munkával tudjuk elérni. Új típusú feladatokat kell vállalnia a szülőknek, a családoknak, az ifjúsági szervezetnek, az iskolának és a tágabb társadalmi környezetnek is.

Az ifjúság lényéből, korosztályi sajátosságaiból adódóan, sajátos élethelyzetéből fakadóan: általában mindig progresszív, jobbat akaró s ennek érdekében türelmetlenebb, mint a lakosság más életkorú rétege. Ambíciói, energiái éppen ezért saját és a társadalom érdekében jól felhasználhatók – okos, céltudatos irányítással.

Azt gondolom, most is igazak Eötvös József gondolatai: „Felgerjedett időben az, ki a legfonákabb eszmék mellett szenvedéllyel lép fel, számos követőket találhat, de aki a legvilágosabb igazság védelmében csak nyugodt okokra támaszkodik, bizonyosan elhagyva marad. Vannak időszakok, hol a józanság is csak a szenvedélyesség alakjában léphet fel.”

Nem szabad tehát bizalmatlanoknak lennünk. A város fiataljai itt akarnak élni, boldogulni, sőt, megélni! Legyünk hát bátrabbak a bizalom megnyilvánításában, türelmesebbek a közéletre való felkészítésben. Meggyőződésem, hogy az, ami városunkban, a város vezető testületeiben megindult: az ifjúság iránt jó szándékú és a jövőért van. Az óra azonban ketyeg. Az emberek naponta új kihívásokkal találkoznak, küszködnek ezekkel, s ezt egyre többen kéri számon, jogosan.

A fiatal az érdeklő: meg tudok-e itt élni, van-e számomra jövő, van-e hol laknom, tudom-e fizetni részleteimet, van-e hová elmennem olcsón szórakozni? Ezek évtizedes, ma azonban fokozottabban égető kérdések.

A városunkban élő fiatalok tenni akarnak és bíznak. Szándékuk családot alapítani, jövőt tervezni: együtt a lakossággal! Ezért kell az ifjúság ügyét társadalmi ügyé tenni; a jelzett problémák megoldásáért sokat tenni, nagyon sokat: k ö z ö s e n !

A MAGYAR KULTÚRA NAPJA

Szarvas

1989

PROGRAM

MEGNYITÓ

Dr. Daróczy Erzsébet óvónőképző intézeti igazgató

HIMNUSZ

Szavalja: Korom Éva II. évf. (ÓK) hallgató

A MAGYAR KULTÚRA NAPJÁN – BÉKÉS MEGYÉBEN

Dr. Becsei József kandidátus,
A Békés Megyei Tanács elnökhelyettese

KULTÚRA – HAGYOMÁNY – MEGÚJULÁS SZARVASON

Dr. Tóth Lajos kandidátus
a Szarvasi Krónika felelős szerkesztője

— * —

Kántor Zsolt: A KULTÚRA ÉBREDÉSE c. költeményét

Mótyán Tibor szavalja

Magyarország az én csendes szép hazám.

Éneklő Csasztvanné Vass Edit

A Városi Kamarazenekar előadja:

J. S. Bach: Air a D-dúr szvitből

J. Haydn: D-dúr divertimento c. művét

Vezényel: Pechan Zoltán karnagy

— * —

A Szarvason dolgozó-alkotó képzőművészek

Zsáky Istvánné, Zsáky István, Szuhaj György, Búzás Mihály tárlatát
Zsáky István festőművész rendezésében láthatjuk (Óvónőképző Intézet).

— * —

A helytörténeti kiadványok (1945–1988) reprezentatív kiállítása

Pestiné Darida Ida (ÓK) és Szatur Gézané (Városi Könyvtár)
könyvtárvezetők érdeme (Óvónőképző Intézet, földszint).

Kultúránk helyzete

Napjainkban a magyar társadalom és azon belül a kultúra olyan változáshoz érkezett, amikor létfontosságú a kialakult helyzet elemzése és a kibontakozás lehetőségeinek a feltérképezése. Mostanában főleg a gazdasági szférában, de a politikában is egyre szaporodnak a diagnózis és prognózis kísérletek. Sajnálatos módon a kulturális szféra ezen a téren (is) hátrányban van.

A különböző szociológiai vizsgálatok feltárták és bizonyították, a gyakorlat pedig igazolta, hogy az egyenlőséget és a mindenki számára jólétet biztosító központosított állam kísérlete csak részleges sikerrel járt. Az elmúlt évtizedben a társadalom differenciálódása nemkívánatosan fokozódott. Növekedtek a jövedelmi különbségek, így egyfelől állandósult egy kimagaslóan jómódú réteg helyzete, másfelől megjelentek, és gyorsuló ütemben növekednek, a társadalom anyagi szintjétől és lehetőségeitől reménytelenül leszakadó csoportok. A középréteg helyzete romlik.

A 70-es évek eleje óta a mobilitás lelassult, szinte leállt, a következő generációk útját eltörleszolja, és tekintélyes feszültséget teremtve. Ez a lelassult mobilitás a mostani és a közeljövőbeni pályakezdek helyzetét szinte kilátástalanná teszi, ami jelentős generációs feszültséget eredményez, egymagában is.

A demográfiai felmérések szerint a népesség száma megállíthatatlanul csökken, új népesedési szerkezet alakul ki, amelynek alapvető jellemzője az öregek és időskorúak magas, a fiatalok és munkaképes korúak viszonylag alacsony aránya.

Mára alapvető mozgásformává vált a közvetlen emberi kapcsolatok világának és a szervezetek és intézmények világának a szétartó mozgása. Ez főleg annak köszönhető, hogy a társadalmi, gazdasági irányítás intézményei és az egyének és közösségek cselekvésében formálódó társadalmi gyakorlat között hiányoznak a hatékony közvetítők. Ez a helyzet túlgerjeszti a mindennapi kultúra gyors, szervesen változását, ami nemegyszer a teljes rendezetlenség benyomását kelti. Ennek legmegfoghatóbb elemei és jelei a közösségek hiánya, valamint a kultúra rendező pontjainak, az értékeknek bizonytalanná válása, eróziója, hamis minták, önkizsákmányoló és önpusztító stratégiák előretörése, illetve a viszonylag bomlékony, vagy kevés új érték.

Más oldalról az állampolgári – gazdasági és politikai – felelősségvállalásra ösztönzés híján beszűkültek az innováció, sőt az egyszerű társadalmi reprodukció forrásai is. Mind az iskolai, mind a munkahelyi nevelés és gyakorlat változatlanul alkalmazkodásra, végrehajtásra és nem vállalkozásra ösztönöz. Emellett még az autonóm kezdeményező közéleti és gazdasági életformának és ember-típusnak számos adminisztratív korláttal is meg kell küzdenie.

Továbbá nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy abban a nemzetközi viszonyrendszerben, amelyben élünk, nehézségeink meghatározódtak. A fejlett ipari társadalmakban az elmúlt évtizedekben olyan jelentős szerkezetváltás ment végbe, amely csak az ipari forradalom által kiváltott szerkezetváltáshoz hasonlítható. A közvetlen termelésben foglalkoztatottak száma radikálisan csökkent, a szolgáltatásban és főleg az úgynevezett negyedik szektorban (oktatás, képzés, kutatás, fejlesztés) foglalkoztatottak száma ugrásszerűen megnőtt, s ennek megfelelően átalakult a társadalmi művelődés egész szerkezete. Magyarországon ebben a vonatkozásban nemcsak megkésés, hanem a fenti folyamat leblokkolása tapasztalható. Az extenzív iparosításnak megfelelő társadalmi szerkezetben vergődünk. Elmaradt a szerkezetváltás. A magyar művelődési rendszer az extenzív fejlődésnek az alsó peremén mozdott, amikor a 80-as évek elején az újabb fékek beléptek, s így fokozatosan elszakadunk az európai művelődéstől. Ennek a folyamatnak beláthatatlan következményei lesznek, még akkor is, ha néhány év múlva visszatalálunk a főútvonalra. Ugyanis a magunkra kényszerített provincializmus által okozott információvesztés és az ebből következő kulturális elszegényedés már most is olyan széles körű, hogy csak nagyon hosszú távon, és nem akármilyen áron lehet ellensúlyozni.

A kulturális szféra anyagi lehetőségei Magyarországon alapvetően egy kettős meghatározottság eredőjeként alakult ki. A tervgazdaság belső érdekviszonyai az egyik, a kultúra fontos politikai legitimációs funkciójából eredő reprezentativitás a másik meghatározó tényező. A gazdasági faktor általában negatívan hat, csökkenti a kulturális szféra esélyeit az anyagiak elosztásában. A másik, a politikai legitimációs tényező általában javítja a kultúra finanszírozási lehetőségeit. Az utóbbi évtizedben viszont csökkent a kultúra politikai legitimációs szerepe és nőtt a gazdasági automatizmusok súlya. Így a kulturális terület deklarált ideológiai fontossága ellenére egyre súlyosabb anyagi gondokkal, finanszírozási hiányokkal küszködik. Ennek a hátrányos helyzetnek az elsődleges oka, nem az ország viszonylagos szegénysége, hanem inkább a központosított tervgazdaság működése. Továbbá a kultúra is osztozott a többi infrastrukturális ágazat sorsában: a feladatok és teljesítmények nagymértékű növekedését itt sem alapozta meg az intézmények és a tárgyi feltételek arányos fejlesztése.

Ebből a helyzetből törvényszerűen következett a defenzív kulturális politika, amely belenyugodott (kénytelen volt belenyugodni?) a kulturális szféra gazdasági ágazathoz képest alárendelt helyzetébe, elfogadta a kultúra „nem termelő” minősítését; evidenciának tekintette, hogy a kultúra fejlesztésére csak az jut, ami a termelő ágazatok igényeinek kielégítése után megmarad. Természetesnek vette, hogy minden költségvetési restrikció a kultúra rendelkezésére álló összegek megnyirbálásával kezdődik. A finanszírozásról folytatott vitákban nem tudott érvényt szerezni a kultúra társadalmi-gazdasági fontosságával kapcsolatos érveknek, s hasonlóképpen képtelen volt gátat vetni a szűkösen rendelkezésre álló összegek pazarló felhasználásának.

Egy megfelelően működő társadalom élete a felfedezés, a kifejezés, a kritika

és a kommunikáció szabadságára, az értékörzés és innováció dialektikus viszonyára épül. Ez élteti a kulturális sokféleséget, mely az értékek megnyilvánulási lehetősége, és hozzájárul a társadalmi élet stabilitásához, az általános kreativitáshoz – egyáltalán az életkedvhez. Ezért minden működni akaró társadalom törekszik a demokráciára, ezen belül a kulturális demokráciára. A mai magyar társadalom legfontosabb kérdése, hogy egy ilyen társadalom kialakulásához képes-e megteremteni a kereteket.

A mai feladatok közül az egyik legfontosabb, hogy kultúránk ügyét az egész magyar társadalom, egy széles körű társadalmi ügyggyé tegyük. Ehhez mindenekelőtt kultúránk identitás kérdését kell tisztáznunk, valójában identitásválságát kell feloldanunk.

Mit is értünk „identitáson”. Először is azt, hogy egy kultúrában magunkat otthon érezzük, hogy ennek alapján bármilyen változás és törés közepette tudatában maradjunk életünk adott közösségén belüli folyamatosságának. Ezen túl az identitás azt is jelenti, hogy részesei vagyunk közös hagyományoknak, a társadalomnak, élményeknek és tanulási folyamatoknak. A kultúra, és az előbbiekből szorosán következő is – elválaszthatatlanul kapcsolódik az identitáshoz. Azt is mondhatjuk, hogy az identitás azonosítója a kultúra – mert mindenféle identitás a kultúra által mutatható fel. Éppen azért a kultúra mindenekelőtt válságos időkben eszköz az érintkezés szabályozására a szociális és másféle környezettel.

A következő kérdés a kultúra és a politika viszonya. Kultúra és politika viszonyának egyik legfontosabb eleme a politikai kultúra színvonalának emelése. Amint a politikailag elkötelezett gondolkodás rámutat, sem a tudományok, sem a nevelés tökéletesedése, sem a több szabadidő, sem a kormányhatalom erősödése, sem a bonyolult önrendelkezési szabályok, önmagukban nem fognak lehetőséget nyújtani arra, hogy visszanyerjük az egyéni és a társadalmi önrendelkezés lehetőségét, hanem kizárólag az áttekinthető, átélhető és megváltoztatható életviszonyok helyreállítására. Ehhez elengedhetetlen eszköz a kultúra, s ez a kultúra legfontosabb politikai jelentősége. Ezért kell egy társadalomban a kultúra pozícióit megőrizni és fejleszteni. A kultúra pozíciójának csökkentésére irányuló minden támadás, legyen az politikai, vagy gazdasági, a hatalom kisajátítását jelenti. Magyarországon 1948 után a kultúra nem saját belső – tehát történelmileg, etnikailag, stb. sajátos – törvényei szerint, hanem az egyoldalúan politikailag kijelölt ideológiai, gazdasági és társadalmi eszmények érdekében állított, eltervezett „törvényszerűsége” szerint működött. Nem a kultúra a kultúrából, (ill. együtt) szerveződött meg a politika, hanem fordítva. Ebben helyzetben pedig éppen maga a politika veszett el, s vele együtt a gazdaságpolitikai és társadalometikai cselekvésmódokba vetett bizalom. A napjainkra kiteljesedő válság legjelentősebb forrása ez. Ennek megváltoztatása a kultúra és politika közös feladata. Ehhez olyan kultúrpolitikai gyakorlatra van szükség, amely maga is erősít egy új politikai gyakorlatot, szocializmus és demokrácia

szövetségét. Szocializmus és demokrácia csak teljes és egymást feltételező megvalósulásban bírhat egyáltalán morális léttel.

Irányító értékünk a fejlett kollektivitás, a társadalmi egyenlőség, az egyén szuverenitása és a teljes társadalmi önkormányzat. Céljaink középpontjában kell tartanunk az emberek alapértékeit: az emberi élet védelmét, anyagi és társadalmi biztonságát, a személyiség kibontakozásának támogatását. A kulturális politikának, valamint az ehhez csatlakozó közösségi kulturális stratégiáknak arra kell törekedniük, hogy meghatározó szerepet biztosítsanak a humán tényezőknél: az igazságosságnak, erkölcsnek, közösségiségnek, tudásnak, kreativitásnak, toleranciának, a személyiség kibontakozásának. Az anyagi jólét ezen értékek megvalósulási feltételeként, eszköztétként, s nem célként kellene kezelni.

Az a kulturális politika, amely magát a társadalmi átalakulás szolgálatába akarja állítani, nem hagyhatja figyelmen kívül a következő kérdéseket. A kultúrának nem szabad luxussá válni. Ez a demokratikus kultúra és kulturális demokrácia kérdése. Ebben a kérdésben mindaddig az általánosság szintjén mozgunk, amíg az oktatási problémákat meg nem oldjuk, mivel a jó képzés a kulcs a kultúra minden formájához.

Napjainkban az iskola szerepköre világszerte átalakulóban van. Az oktatás feladata a jövőben minden jel szerint az lesz, hogy bizonyos alapismeretek, alapképesség átadása mellett elsősorban az ismeretszerzés technikáit tanítsa meg a fiataloknak, azokat a képességeket fejlessze ki bennük, amelyek az információk özönében való eligazodáshoz, az önképzéshez, az új meg új információk eszközök kezeléséhez szükségesek.

Ezzel együtt és ezen túl a jövő társadalmi által támasztott követelmények kielégítését célzó oktatási reformnak minden oktatási formában és minden szinten egyensúlyba kell hozni az elméleti ismereteket; a gyakorlati tapasztalatokkal. Nem a gyárakban és az intézményekben tett felületes látogatásokkal, (mint pl. a rossz emléké 5+1 rendszer) hanem úgy, hogy az oktatás integráns részeként és a megfelelő időtartamú oktatási időnek a tanulók rendelkezésére bocsátásával reális képzeteket alakítsunk ki a diákokban a munkakörülményekről. A társadalomnak, benne a kulturális és a termelési szférának ebben az ügyben közös felelősséget kell vállalnia. Természetesen ehhez szükséges, hogy egy civilizált európai nemzet szintjén meghatározzuk az oktatás költségtervezőit, s létrehozzuk a költségviselés társadalmilag pontosan átférhető, megfelelően tisztázott helyzetét.

Támogatni kellene minden olyan oktatási formát, amely növeli a gyerekek számára a lehetőséget, hogy foglalkozhassanak is a valóságos élet dolgaival, ne pedig csak „főlkészülni” legyen alkalmuk rá. Az ügyeket jórészt nekik maguknak kell kezelniük. Nem rendülhet meg a munka értékébe vetett hit, ezért az oktatás és a munka megfelelő integrálása talán az egyik leglényegesebb lépés a jövő társadalmának előkészítésében. A műszaki-tudományos fejlesztési és szerkezetátalakítási céljaink elérésének, a társadalmi haladás és gazdaság ver-

Kultúra – hagyomány – megújulás Szarvason

Szarvas kulturális hagyományairól

Városunknak párhuzamosan gazdag kulturális hagyományai vannak.

Mindenekelőtt a 18. századi Szarvas – és Magyarország – feudális állapota között vergődő, szellemi világító tornyára: TESSEDIK SÁMUEL (1742–1820) munkásságára utalunk. Ennek a történelmi korszaknak előremozdító filozófiája: a felvilágosodás eszmerendszere.

Tessedik így szól erről:

„Felvilágosodás! Ez a legfontosabb, a leginkább szükséges! Olyan követelmény ez, amelyet régóta hangoztatnak, s korunkban a világ minden tája visszhangzik tőle. Magam is azt mondom: *sürgető szükségesség ez az egész emberiség számára!* Csakhogy a szándék és a végcél között – a felvilágosodás esetében is – ugyanolyan különbség áll fenn, mint az emberek reményei és kívánságai között”. Tessedik azt is látja, hogy a nemzeti és az egyetemes összefüggése, a haladó gondolkodás sürgető szükségességének megfogalmazása, tudatosítása és a gyakorlatba való átültetése – alapos *kultúráltságot* igényel.

Ez azonban alapvető politikai, társadalmi és kulturális feltételek kiküzdéséből biztosítása nélkül nem lehetséges. Tessedik mindenekelőtt a szabadságjogok, ezen belül is az alkotás szabadságának és lehetőségének kivívását sürgeti:

„A szabadság hiánya, vagyis minden, ami az ember természetes szabadságát gátolja: bénítja erőit is. A szabadságvágy az emberi humánus lényegéhez tartozik. Minél tökéletesebb valaki, annál több lehetőséget kíván képességei kifejlesztéséhez, erőt gyakorlásához. Ha ezt megvonjuk tőle, fájdalmas hiányérzetet keltnünk benne; ezzel pedig az életét is megkeserítjük” – vallja Tessedik. Majd így folytatja: „Természetes törekvés, hogy az ember ettől a kínzó érzéstől szabadulni akar, igyekszik ellenállással szétfeszíteni kibontakozásának gátjait” (1803).

Ilyen előreható, progresszív feszítő erő akkumulálódott például a 19. sz. első felében: a reformkorban – amelynek egyik előfutára Tessedik, a radikális demokrata reformer.

Tessedik nemcsak időtálló, praktikus újításokat kezdeményez. Minden energiáját, szellemi képességét a magyar és a szarvasi kultúra megalapozására, fejlesztésére áldozza. Csupán összegezzük az említéket, hogy 288 írásművet alkotott. *Önéletírását* (1819) 170 éve fejezte be. Legjobb könyve: *A Paraszt ember Magyarországon...* Der Landmann in Ungarn... 1784/205 éve jelent meg először nyomtatásban. *A helység és iskola szabályozásáról* 1788-ban értekezik; a *Tizenkét paragrafus a magyar iskolaügyről* 1791-ben kelt; *Tanítási tervzetét* 1788-ban írja. De számot ad, „részletes felvilágosítással” szolgál arról is, „hogyan keletkezett és miért szűnt meg az első gyakorlati gazdasági szorgalmatosság intézet Szarvason” (1798).

senyképességének egyik alapja és feltétele a szellemi tőke, a szaktudás gyarapítása, amelynek fő alkotóműhelyei a korszerű oktatási intézmények lehetnek csak. Ugyanezeknek a műhelyeknek jelentős szerepük lenne az értelmiséggé válás folyamatának elősegítésében.

A kulturális politikának az újra való érzékenység képességét, az ember fantáziáját és kreativitását a legnagyobb változtató erővé kellene fejlesztenie. Ehhez új értelmiségpolitikára van szükség. Az új értelmiség politika alfája a megfelelően összehangolt oktatás- és kutatás-fejlesztési stratégia. Meg kellene akadályozni az olyan mozgásokat, amely a társadalom legérzékenyebb rétegét, az értelmiségieket és művészeket népszerűtlenné próbálja tenni. Az igazi művész, illetve az igazi értelmiségi az örök forradalmár, aki a társadalmat a jövőbelivel veti össze. Ő a szeizmográf, amely pontosan előre jelzi a társadalmi földrengéseket, a válságokat. Csak egy szűk látókörű szemlélet hiheti, hogy a szeizmográf okozza a földrengést.

Ma a kulturális politikának egyszerre kell kiindulnia a totalitarizmus és egy parttalan pluralizmus kritikájából. Véglegesen és egyértelműen el kell vetni a minden áron való hatalmi KELL voluntarizmusát és fel kell tárni a pluralizmusból adódó értékeket és annak veszélyeit. A pluralizmus a kulturális fejlesztés szempontjából nem egyértelmű fogalom, ugyanis szintézis nélkül sokféleséget jelent, ez pedig a kultúrában szervesen képlettel. A kultúrának többszólamúnak kell lennie, ahol több önálló dallam együttesen szólal meg.

Irodalom

Ágh Attila: Az új múlt. Valóság 1988. 1. sz. – Az új politikai gondolkodás és a lenini örökség. Pécs, 1988.

Emberi jogok hazánkban. (Szerk.: Katonáné Soltész Márta). Bp. 1988.

Gazsó Ferenc: Ellentmondások a gyors ütemű haladás igénye és a kismérvű fejlesztés lehetősége között. Köznevelés, 1987. V. 20.

Gáspár László: Neveléstudomány és iskolafejlesztés. Köznevelés, 1988. V. 20.

Göndöcs Károly: Az emberi tényező szerepének növekedése és a szakképzés. Ped. Szemle, 1988. 2.

Mihály Ottó: A társadalmi-gazdasági reform és az iskolafejlesztés néhány összefüggése. Köznevelés, 1987. XI. 20. – A bürokratikus szocializmus és a pedagógia. Köznevelés, 1988. IX. 16.

Pál Lénárd: A pedagógia akkor jár el helyesen, ha a meggyőződés alakítására törekszik. Köznevelés, 1987. VI. 19.

Pozsgay Imre: Korszakváltás és megújulás. Tiszatáj, 1988. 9. sz.

Szabó Ilkó: Értékváltság, vagy értékváltság? Szociológia, 1987. 1.

Vitányi István: A művelődéspolitikai esélyei. Valóság, 1988. 6.

Zelnik József: Kultúránk helyzetéről és lehetőségeiről. – Bp. 1988. (HNF Orsz. Tan. Művpol. Biz. Vitaanyag.)

Legalább ilyen jelentőséget tulajdonít *Tessedik* a mezőgazdasági és ipari termelési kultúra megjobbításának. Ennek megnyilvánulásai: *Új módja a Rétek igazításának* (1801); *A lóherének vetéséről s annak használatáról* (1801) c. művei. Alapvető munkája továbbá: *a Szarvasi nevezetességek, azaz Szarvas mezőváros gazdasági Krónikája. (Innen folyóiratunk a „Szarvasi Krónika” elnevezése!)* Ebben a művében a település gazdasági életének alakulását, krónikaszerűen, „oknyomozólag dolgozza fel az 1805. évben, Magyarország igaz hazafiai számára”. *Tessedik* átfogó kulturális koncepcióját igazolja, hogy ír *A magyar ipar tizenkét akadályáról* (1802) és annak elhárításáról is.

Tessedik írásos hagyatékának fenti, korában is igen jelentős, megújulást gerjesztő alkotásait annak igazolására említjük, hogy ő a kulturális felemelkedés szükségességét nemcsak szóban hirdette – még vasárnapi prédikációiban is –, hanem példamutatóan teremtette meg az ifjúság és a felnőtt lakosság olvasva tanulásának-tanításának írásos, szellemi és gyakorlati feltételeit.

A lehetőségek fundamentális szükségességét oktatási-nevelési intézmények alapításával juttatja kifejezésre. 1780-ban: Szarvason *Gyakorlati Gazdasági és Szorgalmatossági Iskolát létesít* – Európában először, elsőként! Épületét 1791-ben emelte. Ez az intézmény 1806-ig (közel negyedszázadon keresztül) volt a magyar és a nemzetiségi lakosság mezőgazdasági képzésének dél-alföldi fellelvára. A *Keszthelyi Georgikon* (1791) és *Nagyszentmiklós* (Makó és Temesvár között) „földmives iskolájának” alapításához (1801) meghatározó értékű szakképzési segítséget nyújt. Nála az elmélet és a gyakorlat, az oktatás és a nevelés, a tudás és a teljesítmény, a fiúk és a lányok (egyenértékű) munkája mindig pedagógiai szimbiózisban él.

Mint érdekes szarvasi művelődéstörténeti adalékot említjük, hogy *Bartók Béla* nagyapja és apja mintegy 30 évig volt (1859–1988) tanára és igazgatója – a *Tessedik* szervező munkája nyomán Nagyszentmiklóson létesült gazdasági iskolának. Ebben az épületben született *Bartók Béla* (1881).

Feltétlenül ki kell emelnünk – az oroszországi *Szentpétervár* melletti *Pavlovszk városka* mezőgazdasági intézményének szervezéséhez adott írásos tervezetet (1803). Ezt a gondos, koncepciózus munkát a magyar kutatók azóta is elveszítettnek tekintették. Csak 13 évvel ezelőtt sikerült a *Leningrádi Történeti Archivumban* felfedeznünk, és fordítását itthon publikálnunk (mintegy 60 gépelt oldal terjedelemben).

Sajnos, nem sorolhatjuk tovább, *Tessediknek*, a helyi, a magyar és a nemzetközi kultúra megalapozása, fejlesztése és terjesztése érdekében kifejtett heroikus tevékenységét. Egy gondolatban azonban utalnunk kell még arra a *komor való-ságra*, amely szerint áldásos munkája közben mérhetetlen sok nehézséggel, meg nem értéssel, rosszindulattal, akadékoskodással, feljelentgetésekkel kellett megküzdenie. Célját azonban biztonságos felkészültségével, európai horizontú kulturáltságával, erős akarattal és kitartó munkával elérte. Azzal vigasztalja magát, hogy „az emberek mindig azt irigylik, amit nem képesek utánózni”. *Tessedik* ugyanis a parasztnép boldogulását, polgári irányú műveltségét és gazdálkodá-

A közönség és a Városi Kamarazenekar: karnagy Pechan Zoltán

sát – *filantróp* szemlélettel segíti elő. Mint *jakobinus* pap, alapvető társadalmi reformokkal kívánja összekapcsolni a kulturális és a gazdasági felemelkedés – egymástól már akkor is, általa is elválaszthatatlannak tartott – útját-módját.

Nagyszerű képpel vési ezt az utókor emlékezetébe: „Aki a parasztot jól, élethivatásának megfelelően akarja nevelni, annak magának is művelt gazdának kell lennie. Ha nem az, akkor csak úgy fog tudni szólni a gazdálkodásról, mint ahogyan a vak a színekről”. Szerinte ugyanis a *gazdálkodás megjobbításának alapvető feltétele a kulturáltság, a műveltség*. Mert szintén ő tanítja: „*Ahol a fundamentum hiányzik, ott hiányzik minden!*”

Szarvas kultúrtörténetének tárházából a továbbiakban csak felsorolásszerűen említhetjük a kiemelkedő kulturális tevékenységet kifejtő nagy neveket:

Vajda Péter, író, költő, tanár, a szarvasi gimnázium megreformálója (1843–1846). *Tatay István* – Kossuth őrnagya – s a helyi gimnáziumi nevelés hazafias szellemének ébrentartója. *Benka Gyula* (1838–1923), a radikális demokrata reformer, a szarvasi tanítóképzés megalapítója (1862/1963) a gimnázium keretében: újságszerkesztő és pedagógiai szakíró. Társadalmi egyesületek szervezője (Társaskör, énekkar, Tulipánegylet stb.) – a múlt század utolsó harmadában és a századforduló után. Benkával párhuzamosan dolgozik Szarvason, *Zsiflinszky Mihály* történész, *Greguss Ágost* és *Koren István* filológus, *Sarlay János* az indigót termelő és gyártó tanár; *Molnár János* és *Pataki János* a pedagógiai

kultúra és a tanítóegyesületi mozgalom megalapítói. *Nyíri Elek*, az első szarvasi szocialista bölcselet és író.

Az elődöktől vette át a helyi kulturális élet továbbfejlesztésének ügyét *Krecs-marik Endre* képzős tanár, a tanácsköztársaság egyik vezető politikusa, régész és gazdasági szakíró. De innen indult *Székely Mihály*, az egyik első magyar aviatikus. *Kemény Gábor* Kossuth-díjas tudós és *Nádor Jenő* történetíró, *Molnár Béla* ornitológus a helyi (és országos) művelődéstörténet folytatói. *Melich János* pedig a szláv-filológia nemzetközi hírű művelője, professzora.

A nagyon leszűkített – és csak jelzésszerűen említett – felsorolt *Hanzó Lajos* Kossuth-díjas tanár, helytörténész munkásságának felvillantásával fejezzük be, aki éppen negyedszázada hunyt el. Ez alkalommal tisztelgünk megbecsült emlékének.

Városunk kultúrtörténetének távolabbi és közelebbi múltja: meggyőző bizonyossága a helyi szellemi élet folyamatosan ható, mozgósító, munkáló erejének. Eleink demokratikus indíttatású kulturális tevékenysége, értékalkotása, összefüggésben volt az emberek gondolkodásának haladó irányú formálásával, műveltségének, tudásának gyarapításával, a mezőgazdaság, a gazdálkodás megtermékenyítésével; valamint a nemzet hazafias igényeivel és a helyi társadalmi érdekek szolgálatával. E nemes kulturális hagyaték kötelez bennünket – Szarvas kulturális frontján dolgozó, mai szerény utódokat.

Városunk a szellemi-kulturális megújulás útján

Kulturális életünk permanens megújulásának szükségességéről aligha kell sokat beszélni. Büszkén emlegetjük tartalmas múltunkat, de ez – önmagában – nem elég! Mert a múlt valóban emlékezésre kötelez, *a jelen azonban többet: alkotó munkát kíván!* Azaz hagyományaink, kulturális értékeink átszármasztatását, kiegészítve szocialista irányú fejlődésünk mai kulturális-tudományos igényeivel. Ennek a – széles néprétegnek kulturális érdekeit szolgáló – demokratikus megújítási-megújulási folyamatnak a realitását kell látnunk és megközelítenünk.

Az első és legfontosabb teendő: *a közoktatás általános és gyökeres fejlesztése*. Gyökeres, mert túl kell lépni a ma elfogadott kereteken. Be kell látni végre, hogy nemcsak a „köz művelődés takaróját szövi a közoktatás” (mintha a közoktatás szabná meg, hogy meddig nyújtozkozhatsz a köz művelődés) – hanem magát az egész nemzetét. Ezért elkerülhetetlen az általános és a középiskolák színvonalának felemelése.

A kulturális reform célkitűzéseinek megvalósításában meghatározó szerepe volt és van: *a közoktatásnak*. A közoktatás ugyanis az a művelődési forma, amely képes nemcsak az általános műveltségi és szakképzettségi szintet meghatározni, hanem az ember szemléletét, magatartását, életmódját is formálni. Nem kell különösebben bizonygatni, hogy *az iskola élménye* milyen mélyen be-

vésődik az ember emlékezetébe, s milyen mértékben hat gondolkodására, érzelmvilágára, cselekvéseire, egész személyiségének alakulására. Ezáltal nevel tudatosan dolgozó emberré, hazáját áldozatos szeretettel övező magyar állampolgárrá.

Az ilyen jellegű pedagógiai tényezőkkel számoló nevelőmunka már *az óvodában elkezdődik*. Városunkban a gyakorló óvodával együtt közel 800 óvodás gyermekkel (ebből 703 jár a városi óvodákba) összesen 64 óvónő foglalkozik, 30 csoportban. A minőségi pedagógiai munka feltételeinek javítása (elavult épületek, felszerelések pótlása) azonban mostanában alig lehetséges.

Az alsófokú oktatás személyi tényezői – Szarvason – a következők: Négy általános iskolaegységben (ebből egy szlovák tanítási nyelvű) 2272 gyermeket 179 nevelő tanít+39 az adminisztratív és fizikai dolgozók száma. Tárgyi feltételeik javítására az utóbbi 10 évben 56,4 M Ft-ot költött a városi tanács. (Az 1-es iskola rekonstrukciója 13,5 M, a 3-as sz. új iskolaépület 37,4 M-ba került, a 2-es felújítása 5,5 M Ft.) Az 1989-es fejlesztés is megbecsülésre méltó keretek között történik. A szlovák iskola diáktothona kiegészítő építésére 25 M-t, a 2000 adagos konyha létesítésére pedig 10 M Ft-ot fordítunk. (Az adatok a szarvasi Oktatási Intézmények Gazdasági Igazgatóságától valók.)

Az alsófokú nevelő-oktató munkát *korszerű pedagógiai elvek* alapján végzik intézményeink. Ennek tartalmasságát kívánja fokozni a HNF Művelődéspolitikai Bizottságának és Városi Bizottságának néhány szerencsés kezdeményezése. Ilyen például *az iskolatanácsok létesítése, valamint az iskolák névadása*. Az iskolatanácsok (a szlovák iskola kivételével) mindenütt megalakultak. Általában beváltották a hozzájuk fűzött reményeket. A közös cél érdekében harmonikus együttműködést alakítottak ki a tantestületek és a szülői munkaközösségek között. Két jogos továbblépési igényt azonban hangoztatnak az iskolák:

a) Létesítsen a HNF az iskolatanácsok között *városi koordinációt*, a magasabb horderejű feladatok egyeztetésére. Ez mindenképpen jogos igény, s jól szolgálja az iskolák arányos ellátását, fejlesztését.

b) Az iskolatanácsok a társadalom érdeklődését az iskolák felé fordították. Azonban újabb akciókat sürgetnek az iskolák, a társadalmi megbecsülés fokozása érdekében. Ilyen például *az iskolák névadása*. A szarvasi alsófokú iskolákat (elég retrográd módon) még mindig arab számokkal jelölik. Mennyivel tartalmasabb nevelési lehetőségeket sugall, ha egy-egy kiemelkedő, helyi történelmi személyiség emlékét őrzik meg a tanulók – mint névadóé –, akik tartalmasabbá teszik iskolájuk életét. A HNF fenti bizottságai ezért ajánlják, hogy *a szarvasi iskolák vegyenek fel nevet* – a már ismertetett igen gazdag lehetőségek közül; Szarvas történelmi pantheonjából választva az eszményképet.

A zenei nevelés és a zenei kultúra terjesztésében hézaggótló érdemeket szerzett a Városi Zeneiskola. (Évi 250 tanuló; fennállása alatt mintegy 200 ének-

zenei rendezvényt, hangversenyt szerveztek; 250–300 között változik a filmharmoniai hangversenyek bérleteseinek száma. Tanítványaik szép sikerrel szerepelnek a megyei rendezvényeken és a növendékhangversenyeken.) Városi Kamarazenekara immár 20 éve emeli a művészi élmény magaslatába a tanári hangversenyek látogatóit és városi ünnepek résztvevőit. (Ebben a Zenekarban a Szarvason lakó volt növendékek is játszanak.) Művésztanáraik sikeres munkáját bizonyítja, a magasabb zenei szakképző intézményekben, pedagógusképzőben (pl. a Bcsabai Tk. Főiskolán) továbbtanuló növendékeik sikeres helytállása.

Az Ipari Szakmunkásképző 615. sz. szarvasi Intézete, fennállásának már a 100. évfordulóját is túlhaladta (1884). Hagyományaihoz méltóan, 1988-ban vált önálló szakmunkásképzővé. Jogi önállósulása azonban egyelőre csak formális lehetőségeket biztosít. Nincs megfelelő épülete és anyagi bázisa. Így a 10 tanár és szakoktató által tanított 224 tanuló képzési színvonala alig javulhat. Változatlanul a hagyományos öt szakma – közműves, bútorasztalos, géplakatos, esztergályos és női ruhakészítő – utánpótlását adja az iskola. 1989-ben annyi előrelépés történik, hogy szeptembertől belép a szerszámkészítő szakma (az esztergályos helyett). Örvedetes, hogy *Székelly Mihály* szarvasi aviatikus nevét kívánja felvenni a szakmunkásképző. Kiemeljük azt a példaértékű kezdeményezést, amelyet egyik, máris nemzetközi hírű gmnk-nak: az ARBOCOOP FA-IPARI SZOLGÁLTATÓ ÉS SZERVEZŐ GAZDASÁGI MUNKAKÖZÖSSÉG elnöke: *Roszik János* kezdeményezett. Nevezetesen, az idén kezdődő új tanévtől 30 E Ft alapítványt tesznek szakmunkásonként. Céljuk a szakember-utánpótlás biztosítása. Ezek gyakorlati képzését segíti a gmk, hogy majd náluk vállaljanak munkát. Természetesen a gmk hírnevéhez méltó mestermunka végzésére kell magukat képessé tenniük a tanulóknak. Bár más szakmában is követésre találna ez a korszerű felismerés: a minőségi termelést közvetlenül szolgáló kulturális-művelődési befektetés.

A Vajda Péter Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium a dinamikus megújulás útját igyekszik szélesíteni. A 45 tanár 465 tanulóat tanít ebben a tanévben. Ebből 320 gimnáziumi és 145 közgazdasági szakközépiskolai tanuló. A korszerű általános műveltséget kifejlesztő tevékenységgel, a felsőfokú továbbtanulásra is sikeresen készít elő az intézmény. (Évek hosszú sora óta igen jó arányban veszik fel a főiskolák és egyetemek a Szarvason érettségizetteket.)

A közgazdasági szakközépiskolai tanulók most az igazgatási-ügyviteli ágazaton tanulnak. Ez év szeptemberétől azonban megújul a tagozat. Ugyanis – az eddig annyira hiányolt – *idegennyelvű ágazaton* indulnak osztályok. Angol, német, francia nyelvet tanulnak majd – az orosz mellett – a diákok, érdeklődésüknek megfelelő váltakozással. A megújulás tünete az is, hogy ismét tanulják a latin nyelvet szakkörj (fakultatív) keretek között. Speciális nyelvi osztályok is nyílnak szeptembertől: angol vagy német választási lehetőséggel. Az osztály

fele angolul, a másik fele németül tanul. Mégpedig igen intenzív módon. Az I. osztályban heti 8 órában, a II–III–IV. osztályban pedig 6–6 órában. A szakközépiskolások a III. osztálytól már angol gépirást is tanulnak. Végzőskor munkavállalásra jogosító speciális szakkönyvtárat kapnak felkészültségükről. Megyénkben egyedül Szarvason lesz ilyen középiskolai képzés.

A hatékonyabb feltételek megteremtését jelenti, hogy angol tankönyveket használnak, amelyeket – alapítványi forrásból – 50 százalékos térítéssel kapnak a tanulók. Mint jellemző újszerűséget emeljük ki, hogy az öt párhuzamos osztályban hatféle szakirányultságból választhatnak a tanulók. Az egész gimnázium és szakközépiskola munkakörülményeit javítja majd a 16 millió forintos költséggel máris épülő 5–6 tanterem használatba vétele.

Városunk közoktatási struktúrájának fejlettségére vall, hogy két jó hírű *felsőfokú szakképzési intézmény* is letelepedett ide, az évtizedekkel ezelőtti városvezetés előrelátó szemlélete és áldozatvállalása következtében. A felsőfokú óvónőképző 1959-ben, harminc évvel ezelőtt, a főiskolai mezőgazdasági szakképzés pedig éppen 20 éve (1969) kezdődött Szarvason.

A felsőfokú *Szarvasi Óvónőképző Intézet* életében fordulópont az 1988. és az 1989. esztendő. 1988-ban véget ért a kétéves képzés, s az idei esztendő a hároméves képzés kezdetét jelenti. 1988-ban 250 nappali és 320 levelező tagozatos, összesen 570 hallgatója volt az intézménynek. Ebből tanítóképző tagozaton, annak mindkét évfolyamán 26–26 hallgató tanult. Ők, a III–IV. évfolyamot a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán folytatják, s nyernek tanítói oklevelet, további másfél év alatt. Tavaly rendezték meg a képzőben a *III. Országos Óvodai Egészségnevelési Tudományos Ülést*, kb. 250 résztvevővel. Szerkeszti és kiadja az intézet az *Óvónők Modern Kiskönyvtára* c. kiadványt. 1988-ban a 13. szám jelent meg, mintegy 16 E példányban.

Nagyon mozgalmasnak látszik az 1989. esztendő is az óvónőképző életében. Mint jeleztük, ez a tanév cezúra, áttérés a hároméves képzési programra. A hallgatók száma a nappali tagozaton 198; a levelezőn 320. Összesen 418 fő az óvónőképzős. Ezen felül – két évfolyamon – 52 tanítóképzős hallgató tanul itt. A 30 éves jubileum tehát – ennek az intézménynek az életében is – meghozza a még magasabb szintű minőségi képzésre való átváltást. A jubileumot, ez év őszén, – tudományos ülésszakkal – ünnepli meg a képző. Az is újszerű posztgraduális képzési jelenség, hogy a 10 és 20 éve végzett óvónők diplomamegújító intenzív továbbképzésben vesznek részt, levelező jelleggel. A végén diplomamunkát készítenek. Ennek védésénél hasznosítják felfrissült, korszerűsödött ismereteiket. A sikeres államvizsga kötelező fizetésemeléssel jár. Tehát a pedagógiai szakmai megújulás és az anyagi érdekek egyaránt ösztönzik a régebben végzett pedagógusnőket, önmaguk továbbképzésére. Valóban permanens megújulást szolgáló, életrevaló továbbképzési formá ez.

Az idén, a 30. évforduló jegyében, remélhető a főiskolai jellegű önállósulás

Mótyán Tibor Kántor Zsolt versét adja elő

Korom Éva óvónőképzés hallgató a Himnuszt szavalja

perspektívájának kialakulása, s ezzel kapcsolatosan *Brunszvik Teréz* nevének felvétele. Így az ország egyetlen önálló *Óvónőképző Főiskolája* Szarvason lesz – a 30 évvel ezelőtti biztonságos megalapozás és az azóta tanúsított folyamatos fejlődés eredményeként.

A *DATE Mezőgazdasági Főiskolai Kara* (Szarvas) munkája immár 20 éves múltra tekinthet vissza. A többféle ágazatú üzemmérnök-képzés keretében, elsősorban, az öntözéses növénytermesztő üzemmérnökök munkája alapján vált országiszerte közkedveltté – a termelő gazdaságok körében. 1988. dec. 31-én (vagyis ebben az évben) összesen 67 fős – kinevezett oktató (55), tanszéki mérnök (3) és szakoktató (10) – látja el a képzési feladatokat. Közülük 2 fő aspiráns, 7 tanár kandidátus, egy pedig (a főigazgató) nagydoktori tudományos fokozattal rendelkezik. Ugyancsak ebben a tanévben 267 hallgató tanul a nappali tagozaton, 68 a levelezőn; posztgraduális szakmérnökön pedig 25 agronómus.

Összesen tehát 360-an sajátítják el a jobb és több termeléséhez szükséges szak tudást, a magasabb fokú szakmai kulturáltságot.

A tudományos tanácskozások is a képzés színvonalát emelik. 1988. júniusában a *Tessedik Sámuel tiszántúli mezőgazdasági tudományos napoknak*, később a *Környezetvédelmi és vízgazdálkodási országos rendezvénynek* adott helyet, majd a *Talajtani vándorgyűlést* – és a magyar agrárfelsőoktatási intézmények *országos nyugati nyelvi versenyét* – rendezte meg a főiskola. Mindezt kiegészítik a hallgatók kulturális nevelését elmélyítő képzőművészeti kiállítások, színház-látogatások. Saját ifjúsági lapot – a *Körösparti Gazdászélet* – és kiadványokat – pl. *Tudományos Közlemények* – szerkeszt, sikeres szakmai pályázatokat hirdet az intézmény.

Az 1989. esztendő a kar életében sorsdöntő jelentőségű lehet. A MÉM kezdeményezésére, a népgazdasági igényeknek megfelelően, elkezdődik a „*Víz és Környezetgazdálkodási Egyetemi Karrá*” történő átszervezése. Ennek keretében a szarvasi kutatóintézetekkel közös tanszékek kialakítására kerül sor. Ezt a szervezést, vagyis a kar képzési korszerűsítését segíti az MM által meghirdetett Felsőoktatási Fejlesztési Alapítvány. Ennek keretében 20 millió Ft fejlesztési alapot nyert el a főiskolai kar. A nyelvoktatás elmélyítését szolgálja a pályázati alaphoz biztosított 100 ezer forint támogatás. Következésképpen folytatják a kulturális nevelést: évi 3-4 képzőművészeti kiállítás, hangversenyek és színházlátogatások (Bp., Kecskemét, Szeged stb.) szervezésével. Különösen öröndetes a komolyzenei program megvalósítása érdekében kifejtett aktivitás. Tehát a DATE szarvasi kara is szignifikáns módon lép előre, a tudományos igényű szakképzés, a kulturális nevelés és a még magasabb szintű egyetemi oktatás tartalmi, szervezeti, tárgyi feltételei kiépítésének irányába.

Városunkban az alsó-, közép- és felsőfokú oktató-nevelő intézmények törekvései minden kétséget kizáróan, tehát: *az érzékelhető fejlődés, a magasabb szinten történő megújulás* útján haladnak. Ezek a mi értékeink. Márpedig *értékeinket meg kell becsülni!* Ha nehéz körülmények között is, iskoláink betöltik általános műveltséget nyújtó és szakképzési kulturális funkciójukat. Ezért nevezhetjük joggal Szarvasat *iskolavárosnak!* Évről évre több ezer, 1989-ben 4696 tanuló szerzi meg a város iskoláiban: az életben való boldoguláshoz szükséges és a nemzeti érdekeinket szolgáló ismereteket, a humánusra épülő neveltséget, és a kulturált magatartás – soha el nem hanyagolható – indíttatását.

Ezt a hatalmas létszámú (Szarvas lakosságának mintegy a negyedét kitevő, nagyrészt megyei és országos iskoláztatású) tanulóifjúságot képező, tanító-nevelő pedagógusok száma megközelíti a 400 főt (394). Igen nehéz körülmények között végzett, (még mindig) öntudatos munkájukért, sokkal több erkölcsi és anyagi megbecsülés illetné meg őket! A fentiek alapján talán az is érthető, miért nevezik már a régebbi írások is Szarvasat „*Körösparti Athénnek.*” Ezt a megtisztelő minősítő megjelölést, kulturális történelmi rangjelzést, ma is jogosan és büszkén vállalhatjuk.

*

Nagyon csábító volna még a városunkban dolgozó tudományos kutató intézetekről részletesen szólni. Most erről sajnos le kell mondanunk. Csupán felsorolásszerűen szólhatunk a város szellemi életének legmagasabb szintű, jellemző tudományos intézményeiről: Ilyenek: Az *Öntözési Kutató Intézet*, a *Haltenyésztési Kutató Intézet*, a *Kertészeti és Élelmiszeripari (Bp.) Egyetem Környezetrendezési Intézetének szarvasi Arborétuma*, a *Vetőmag Vállalat Szentesi Kutató Állomás Szarvasi Kísérleti Telepe*, valamint az *Országos Meteorológiai Szolgálat Agrometeorológiai Observatóriuma*. Hazai kisugárzású és nem egy esetben előnyös nemzetközi kapcsolatokat is kiépítő tudományos munkásságuk – a magasan kvalifikált kutatók és a már akadémiai tudományos fokozattal rendelkezők – *szisztematikus kutató munkájának, újat alkotó vagy újszerű összefüggéseket feltáró tevékenységének* eredménye.

Nem akarjuk misztifikálni a tudományos fokozatok jelentőségét. Tény azonban, hogy a legmagasabb tudományos-kulturális kvalifikáció ismerve. Az ezzel rendelkezők száma – Szarvason – vetekszik a jóval nagyobb városokéval:

Intézmény	Kandidátus		Akadémiai doktor		Összesen
	aktív	nyugdíjas	aktív	nyugdíjas	
ÖKI	13	2	–	–	15
HAKI	5	–	1	1	7
DATE Mg. Főiskolai Kara	7	3	1	–	11
SzKA–SzKT	1	–	1	–	2
Összesen:	26	5	3	1	35

Városunkban tehát összesen 31 kandidátusi és 4 akadémiai doktori minősítéssel, azaz összesen 35 tudományos fokozattal rendelkező értelmiségi dolgozó szolgálja, a szakmai kultúra legmagasabb fokú, tudományos színvonalú fejlesztését. (Talán a SZAB egy fiók akadémiai szervezetét is létre lehetne hozni Szarvason.) További 6 aspiráns dolgozik (ebből kettő külföldi) a kandidátúra megszerzésén. Nem csoda, ha a különféle megyei és országos tudományos bizottságokban, pl. akadémiai szakbizottságban (MTA, SZAB) 28 tudományos dolgozó tevékenykedik akadémiai megbízás vagy választás alapján. Három akadémiai kötet („A pedagógusképzés története” Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megyében és Szegeden; szerk.: *dr. Tóth Lajos*) szerkesztése történik Szarvason (1988–89). Illő ezeket, a tényeket is rögzíteni a kultúra napján, Szarvason, 1989-ben.

Közművelődés Szarvason

A kultúra további nagy szférája a közművelődés. Intézményhálózatán keresztül kell (kellene) szolgálnia a nép művelődésének, kulturálódásának szélesítését. Ezzel is szolgálva a kultúra demokratizmusának ügyét. Ilyen értelem-

ben – a közművelődés folytatja és kiegészíti az iskolai oktató-nevelő munkát. Persze, a közművelődés reformja – szinkronban az iskolareformmal – szintén elkerülhetetlen. Ez egyrészt jelenti a közművelődési intézményrendszer megerősítését, működési feltételeinek biztosítását, másrészt az öntevékeny művelődési, művészeti, szórakoztatási formák egyértelmű támogatását, azaz a közművelődés társadalmiasítását – az anyagi támogatás tekintetében is. Hangsúlyozom: a kettő együtt. Az állam, a tanács ugyanis nem vonulhat ki a közművelődésből azzal a jelszóval, hogy tartsa el a társadalom. A társadalmi öntevékenység és áldozatkészség tehát csak kiegészítheti, támogathatja az állam ilyen irányú tevékenységét. Ma, sajnos, még csak ott tartunk, előbb vissza kell állítani a közművelődés korábbi pozícióit, hogy – még társadalmi támogatással is – előrelépésről, megújulásról beszélhessünk városunkban (is).

A közművelés alapintézménye nálunk: a *Vajda Péter Művelődési Központ*. Az előző év őszétől a SZEMI guzbakötő kereteiből kibontakozhatott ez az intézmény is. (Miként a Zeneiskola, a Városi Könyvtár és az Úttörőház.) Ugyanis megszűnt (1988) ez a mesterkélt műintézmény, hála a városi tanácsi testület bölcs belátásának. Az új vezetés, az új körülmények között, új törekvésekkel igyekszik a Művelődési Központ hatókörét és tekintélyét visszaállítani. Ennek eszközei: a városi vegyes énekkar, népdalkör, díszítőművészeti szakkör, nyelvtanfolyam (angol) fenntartása, a kertbarátok köre. Külön kiemeljük a *Tessedik Táncgyűttes ifjúsági* (és gyermek) *csoportját* amely az 1988. évi *Ki mit tud?* vetélkedőn elismerésre méltóan országos sikert aratott. Kedvelt a balett (és jazzbalett) táncsoport. A külterületi lakosság között valóságos kultúrmissziót tölt be a Művelődési Központ. Ezüstszőlőben, Siratóban, Bezinán, Mótyóban s Középhalmon olyan klubok, amelyek a környéken élő – főleg szlovák nemzetiségű – lakosság kulturális igényeit is szolgálják.

A továbblépés jegyében bővül a nyelvtanfolyamok köre: angol, francia, szlovák nyelvre. Szövő-tanfolyamot indítanak. Idegenvezetői képzést biztosítanak; szervezik az NDK-beli és a magyar gyermekek cseréüdtetését. Hangversenyek, felnőttek és gyermeknek szóló színházfelolások teszik teljesebb körűvé a kulturális életet. Megrendezi továbbá a VIDEO filmszemlét (1989. I. 27–29). Készülnek március 15-e, április 4-e, május 1, és augusztus 20-a méltó megünneplésének műsorára. Június 16–18-án gazdái lesznek az országos gyermek szolótáncfesztiválnak, majd pedig a már hagyományossá váló *Szarvasi Ősz* rendezvénysorozatát – immár nyolcadszor – rendezik meg. A TIT-tel együtt nemcsak az ismereteket korszerűsítik, hanem a vizuális élményt, az esztétikai nevelést is szolgálják. Szép és lelkesítő program ez. Működésük anyagi feltételei azonban nem biztosítottak. Az évekkel ezelőtti monopolhelyzetet felváltotta a piac törvényeire épülő kultúrpolitika. Ma még a legoptimistább kultúr munkások sem remélhetik a zökkenőmentes átmenetet.

A társadalmi kulturálódásának másik nagy tartománya, kiapadhatatlan forrása: a *könyv*. A közművelődés szempontjából természetesen a Városi Könyvtár 53 855 db könyvvállománya és 125 különféle folyóirata jelenti annak népszerű formáját. A könyvek, folyóiratok és újságok ára emelkedésének arányában nő a könyvtári olvasók és újságolvasók száma. (Minden rosszban van valami jó!) A könyvtár még a következő közművelődési funkciót gyakorolja: olvasótermi szolgálat, információs szerepkör, xerox-másolatok (térítés ellenében), évi 4–6 író-olvasó találkozó. A gyermekkönyvtár az olvasóvá nevelést szolgálja: irodalmi órák, zenei rendezvények, számítógép használata és videó-vetítések által. A könyvtár belső elrendezésének kulturált kialakítása 1987-ben, külső tatarozása és statikai megerősítés 1988-ban történt. A város periferiáján 3 fiókkönyvtár igyekszik kielégíteni az érdeklődést.

Szarvas könyvellátása természetesen jóval több, mint a központi Városi Könyvtaré:

A könyvtár fenntartója	A könyvvállomány darabszáma	Folyóiratok, időszaki kiadványok száma
Városi Könyvtár	53 855	125
DATE Mg. Főisk. Kara	30 201	188
ÖKI	13 400	151
HDKI	10 891	176
Óvónőképző Intézet	43 002	111
V. P. Gimnázium tanári könyvtára	19 023	38
archív könyvtára	43 103	62
Összesen	213 475	851 db

A közel negyedmilliónyi közkönyvtári darabszám – még ha ismétlődő művekkel, lapokkal számolunk is – felbecsülhetetlen szellemi érték Szarvason. (Egy lakosra 11 könyv jut.)

A könyvekről szólván, megemlítjük még az *egyéni könyvvásárlás* évenkénti arányát:

Év	ÁFÉSZ Könyvesbolt Ft	DATE 158-as Műveltnép Könyvesbolt/Ft	Összesen Ft
1984	6 M 364 E	-	
1985	6 M 454 E	-	
1986	7 M 333 E	-	
1987	9 M 214 E	843 E	10 M 057 E
1988	9 M 004 E	721 E	9 M 725 E

A fenti vásárlásokból arra lehet következtetni, hogy városunk 20 E főre tehető lakossága egyenkint kereken 500 forintot költ évente könyvekre.

A soha nem nélkülözhető írásos kultúra másik forrása: az *újság, a folyóirat*. Ennek elterjedése is a kultúrához való viszony tükröződése. Az előfizetők példányszámok alakulása a *Szarvasi Körzeti Postahivatal* tájékoztatása szerint:

A lap neve	Előfizetők száma		Változás + - %
	1988. XII. 31.	1989. I. 1.	
Népszabadság	1603	1026	-36%
Népszava	361	263	-35,5
Magyar Nemzet	103	110	+ 6
Népsport	295	194	-34,3
Magyar Hírlap	106	85	-20
Békés m. Népújság	1792	1246	-30,5
Szarvas és Vidéke	1219	1144	- 6,2
Összesen	5479	4038	
Képes Újság	847	764	+ 9,8
Nők Lapja	1308	1123	-14,2
RTV Újság	1759	1613	- 8,3
Szabad Föld	1708	1813	+ 7,5

Mindösszesen 16 602 db 14 372 db

Összesített lemondás: napilap: 23,1%, egyéb: 14%

A százalékos arány még így is jobb az országos átlagnál. Természetesen mindehhez hozzá kell számolnunk a 4464 televízió-előfizetőt. Alig van ház Szarvason, ahol ne volna tv-készülék. A telefontulajdonosok száma 1458. (E két utóbbi adat: 1989. I. 1. állapot). Általában elismeréssel szólhatunk a *szarvasi posta* kultúráközvetítő szerepéről, előzékeny szolgáltatásairól.

*

S végül – a *könyvkultúra* tekintetében – a város kulturális fejlődésének beszédes paramétere az 1988–1989. évi *helyi kiadványok* megjelenése. Mindenekelőtt szólnunk kell a *Szarvas és Vidéke* (1986) elnevezésű helyi heti újságról. Már közel két és fél éve szolgálja a város lakosságának részletes informálását. (Tartalmi és formai megújítása folyamatban van.) – E hónapban jelent meg a *Szarvasi Krónika* első száma. A jövőben félévenként jelentkező „művelődéstörténeti és közművelődési” periodika – új kulturális színfoltja a városnak. Az I. szám kizárólag a helyi társadalmi, főleg termelő üzemek és a tudományos intézetek támogatásával, valamint a megyei tanács és a HNF segítségével jelent meg. *A helyi szellemi és kulturális megújulás írásos fórumainak tekintett ezt a folyóiratot az alapítók, a szerkesztők, az igényes írók, remélhetőleg az olvasók és a szarvasi alkotó értelmiség is.* Bizonyára az érdeklődés kifejeződése,

hogy a féléves terjesztésre szánt I. szám példányai két hét alatt elfogytak a posztai hírlapárusoknál. (Békéscsabán és Gyomaendrődön is árusítják.) Évente kétszer: júniusban és decemberben jelenik meg.

A legteljesebb elismeréssel szólhatunk továbbá a helyi termelő üzemek könyvkiadási vállalkozásáról. *A Dózsa Mgtsz. könyvet íratott munkájáról* (1989). *A SZÁT negyvenéves történetének feldolgozása is megtörtént* (1988). Saját munkájuk megbecsülését, dolgozóik kulturális fejlődését szolgálják e könyvek által. Ide sorolhatjuk még a kutatóintézetek kutatási eredményeit összefoglaló és a két felsőfokú szakképző intézmény szakkönyveinek (tankönyvek, évkönyvek jegyzetek) és folyóiratok megjelenését.

Városunkban is – a Tessedik Sámuel nevét viselő – *múzeum őrzi* a tájkultúra tárgyi emlékeit. Hogy a kultúra terjesztésében milyen mértékben vesz részt ez az intézmény, azt az 1988. évi 29 980 látogató magas száma jelzi. (Együtt a szárazmalommal; ezt: 13 737 fő kereste fel.) A gazdag földrajzi, néprajzi, agrártörténeti, ipartörténeti, archeológiai és munkásmozgalmi gyűjtemény tematikus gyűjtőmunka révén gyarapodik. Alkalmas nagytermében évente 5–6 kiállítás megrendezésére kerül sor. Tudományos feldolgozó, közművelődési tevékenysége és ásatásai (dr. Juhász Irén) a kultúra terjesztésének szolgálatában állnak.

Újabb muzeális lehetőség kínálkozik városunk kultúrtörténetének egy másik gyökerével kapcsolatosan. Nevezetesen a leendő *Petőfi Sándor* (3. sz.) *Ált. Iskola* keretében állandó *szarvasi iskolatörténeti kiállítás* körvonalai bontakoznak ki: *Kozák Ferenc* tanár kolléga lelkes és önzetlen gyűjtőmunkájának eredményeként. A HNF javasolja, hogy – a Békési hasonló gyűjtemény mintájára pár éven belül, a megyei múzeum irányításával, ez a nehezen megmentett anyag is méltóképpen szolgálja a szarvasi kultúra bölcsőjének megbecsülését.

A fenti körképben igyekeztünk városunk 1988–1989. évi kulturális életének keresztmetszetét vázolni. A paletta azonban ennél még színesebb. Hiszen ki kellene egészíteni képzőművészeink, mint *Ruzicskay György*, *Zsáky Istvánné*, *Zsáky István*, *Szuhaj György* és *Búzás Mihály* munkásságának ismertetésével; költőink: *Kántor Zsolt* és *Hanzó Ildikó* méltatásával. De utalnunk kellene a *Tűzoltózenekar* – karnagya: *Kozák Lajos* – idén 30 éves fennállására, annyira a lakosság szívéhez nőtt szerepléseire. S akkor még mindig nem szóltunk a mozgókép, a film szerepéről. Pedig városunk kreatív beállítottságú alkotói: *Dr. Kutas Ferenc*, *Kurucz Mihály* és *Molnár András* olyan kisfilmeket készítenek, amelyek sajátos és meggyőző módon szolgálják vizuális kultúránk fejlődését. Városunk lakossága szereti a filmet. A mozilátogatók száma szintén magasabb az országos – s talán a megyei – átlagnál is. A pár évvel ezelőtti évi 128 ezer főnyi látogatósám viszonylag keveset apadt; még ma is felül van a százezren. Ebből jó 15 ezer az iskolai tanulók aránya. Persze mindez összefügg a műsorpolitikával, a filmek minőségével is.

Záró gondolatként visszatérek a kiinduló tételünkhöz. Városunk kulturális megújulásának biztató szimptomái vannak. Sem az értékeket túlbecsülni, sem a nehézségeket lebecsülni nem szabad. Azért kell vállalni és szolgálni lakosságunk és magunk kulturális felemelkedését, mert egész fejlődésünk, sőt létünk, megmaradásunk szempontjából szükséges.

A kultúra hatósugarának kiszélesedése, a kulturális szint további emelkedése nélkül nem lehetséges gazdasági kibontakozás, mert a nagyobb teljesítményhez nagyobb kultúra kell. De nem fejleszthető a demokrácia sem. Ezt ugyanis nem lehet „csak” bevezetni, emberek sokaságának meghatározott szemlélete, magatartása és hagyománya kell hozzá, ez pedig ugyancsak kulturális kérdés. Felemelkedésünk útja a legteljesebb összefogás, a társadalmi közszellem, egyfajta szellemi koalíció felkeltése: a kultúra és a termelés, a szellemi és az anyagi javak kölcsönhatásának – néhány jó helyi példával illusztrált – útján-módján.

A nagy szintézist imigyen fogalmazza meg a költő, *Hegedüs Géza*:

*„Akinék nincsen messzemúltja
ki elmúltakról nem tanulja
az általuk formált jelent –
nem értheti a még leendőit,
s hogy saját léte mit jelent.
Mert ami múlt, az el nem évül
és jelenünkbe beleépül
mint lélekformáló erő”.*

Megjegyzés

A szerző köszönetét fejezi ki az értekezésben szereplő intézmények illetékes vezetőinek és munkatársainak a felhasznált információkért. – A mai újságpéldányszámokhoz tájékoztatásul közöljük, hogy pl. 1902-ben 99 féle lap 1330 példányban járt a szarvasi olvasóknak.

(Vö. Szarvasi Hírlap, 1902. IX. 14.)

KÁNTOR ZSOLT

A kultúra ébredése

A Himnusz tart ébren, fényében élek,
mint a Hit lámpái között a lélek,
Jöjj Merengő Árnny: Könyvek lénye,
himnikus éj, Kölcsey éje.
Idézlek magyar géniuszt, tiszta tudat!

Lapozgasd át az álmokat.
Törékeny a csend és szavakra szomjas,
sorsunk szerkezetében láng a mondat:
„Isten áldd meg a magyart...”
újraéljük a tragédiát, a dalt!

Bár sok bábu a jókedvbe belehalt,
„Isten áldd meg a magyart”.
Pánikba hajszolt a bőség démona,
Érv és Elv kevés, „a védő kar” oda!
Álarcok mögött nem él meg a fény sem.
Maszkok lobannak lángra a sötétben.

Vérzik a Jövő, lángol a part,
„Isten áldd meg a magyart...”

(Szarvas, 1989. január 23.)

DR. KUTAS FERENC

Petőfi és Szarvas

A költő halálának 140. évfordulójára

Száznegyven éve annak, hogy *Petőfi Sándornak* nyoma veszett a segesvári csatatéren. Holttestét soha nem találták meg, s a nemzet a költő halálát soha nem vette tudomásul. *Illyés Gyula* Petőfi-könyvének zárszavában ezt így fogalmazza meg:

„Mondhatjátok az édesanyának, hogy legkedvesebb fia valahol messze meghalt. Nem hiszi el. S ha eszével nagysokára beletörődik is, szívében az első ellenkező hírre, a legképtelenebbre is fölébred a remény.”

Napjaink eseményei is bizonyítják *Illyés Gyula* 1936-ban leírt sorainak igazát. Egy hazai magánvállalkozó jelentős összeggel támogatja azokat a kutatókat, melyek egy *Alekszandr Petrovics* nevű ember sírját tárják föl Szibériában. Erről a sírról feltételezik újabban, hogy *Petőfi Sándor* hamvait rejti.

A költő alakja rejtélyes halálával legendává nőtt. Mint forradalmárt különböző korok próbálták kisajátítani, a szülőhely körüli vita még ma sem csitult Kiskőrös és Kiskunfélegyháza között, s a vándor poéta egy-egy futó látogatását emléktáblák sokasága őrzi Soprontól Fehéregyházáig. Szarvason is van egy, a jelenlegi szakorvosi rendelő épületének falán: „A néppel tűzön-vizen át! Az 1848–49-es szabadságharc emlékére Szarvas város dolgozói. 1973. Ebben az épületben szállt meg Petőfi Sándor 1849. július 4–5-én.”

Valóban járt Petőfi Szarvason, de személyes kötődése nem több annál, mint amit a tábla szövege tartalmaz. Közvetetten azonban ittjárta előtt, s fia révén halála után is volt kapcsolata a várossal.

Petőfi és Vajda Péter

Az egyik közvetett kapcsolatot *Vajda Péter* személye jelentette. Vajda Péter 1843–46-ig a szarvasi főgimnázium igazgatója volt. 1808-ban született, 15 évvel volt idősebb *Petőfi Sándornál*. Nincs rá adatunk, hogy személyesen találkoztak volna, de az bizonyos, hogy tudtak egymásról.

Petőfi alig 14 éves, amikor a világot járt tudós férfit, Vajda Pétert, 1837-ben a Magyar Tudós Társaság (a mai Akadémia elődje) tagjává választja. 1841-ben a Kisfaludy Társaság (ez irodalmi társaság volt) tagja, ugyanebben az évben a Természettudományi Társaság titkára lesz. A sokoldalú *Vajda* a magyar közélet egyik legismertebb alakja volt az 1840-es évek elején.

Mikor Petőfi 1844 tavaszán Pestre érkezik, Vajda Péter már Szarvason tanít. Híre azonban így is nagy; a folyóiratokban továbbra is publikál. Versei, novel-

lái, esszéi közkézen forogtak. A fiatal költő talán ismerhette ezeket. Ugyancsak hírt kaphatott fiatal barátaitól, akik közül többen (*Vajda János* költő, *Jókai, Vasvári*) nagy tisztelői Vajda Péternek. Hogy miért tisztelte őt Petőfi azt a Vajda Péter halálára c. verséből olvashatjuk ki.

1838-ban Vajda Péter a *Természet* c. esszéjének bevezetőjében a következőket írja: „Isten a TERMÉSZETBEN összefoglalt mindent, ami szép, ami nagy-szerű, ami dicső.” (Vajda, Vál. m. 1972.)

A *Dalhon* egyik darabjában is a természetről ír: „A te fiad vagyok oh természet; te legékesebb minden anyák között; – én, hozzád leghívebben ragasz-kodó!” (Uo.) Ezt a – a Szarvason eltemetett – Vajda Pétert siratja el versében Petőfi:

„Oh, természet, viseld gondját e sírnak,
Melynek lakója leghívebb fiad,
Viseld gondját... ülted áldás gyanánt
Virágaid legszebbjeit reá;
Ügysincs e honnak, nincs hálás keze,
Hogy megtegye, ha elmulasztanád.”

Nagyon valószínű, hogy Vajda gondolatai is alakították Petőfi politikai nézeteit. Mindkettőjük munkásságában központi gondolat: a hazaszeretet.

.... mondd hazám...
Mondd, hogy szívedben lesz egy kis helye
Maradni-méltó emlékezetének.
Vagy nem méltó-e rá, hogy a haza
Szívében hordja annak emlékét,
Ki a hazát szívében hordozta?”

Vajda Péter 1846-os váratlan halála megdöbbentette híveit. Így szállhatott villámgyorsan Pestre a halálhír, s Szarvasra Petőfi siratója:

„Az én könnyűm hadd omoljanak
A függetlenség bajnok férfiáért
Ki e hajlongó, görnyedő időkben
Meg nem tanula térdet hajtani...
.....

Sírassa benned, elhunyt férfit,
A természet leghívebb gyermekét,
Sírassa benned dalnokát a hon...
Legkeserűbb az én könnyűm, ki benned
A függetlenség hőstét siratom!”

Petőfi Sándor és Greguss Ágost

Petőfi másik – közvetett – kapcsolata Szarvason korántsem ilyen egyértelmű. és felemelő. A *Futár* c. folyóirat 1847 augusztusában *Greguss Ágost*, szarvasi főgimnáziumi tanár tollából éles hangú gúnyiratot közöl a már országos hírfü költő ellen „*Petőfi Sándor összes költeményei egy kötetben*” címmel. (A folyóirat Szarvason, Réthy Lipót nyomdájában készült.)

Greguss Ágost rendkívüli tehetségű fiatalember volt. Még 20 éves sincs, amikor már több nyelven beszél és ír, s elmélyült irodalmi és esztétikai tanulmányokat folytat. 18 évesen elkötelezi magát az irodalommal, s szívós következetességgel alkot. A politika sem hagyja érintetlenül. Rokonszenvezik a radikális eszmékkel, s nem voltak idegenek tőle Petőfi forradalmi gondolatai sem.

1845-ben, amikor Petőfi berobban a magyar irodalomba, a nála két évvel fiatalabb Greguss *Petőfi Sándorhoz* címmel *hódoló* verset jelentet meg a *Pesti Divatlapban*:

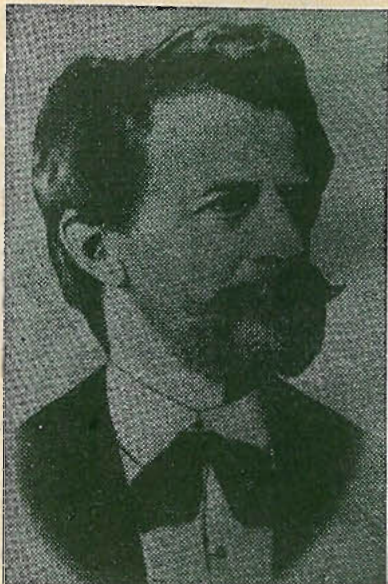
Bár átkot szór a középszerűség
Mindenre, ami kebledből fakad.
Bár gúny és irigység kísért is nyomodban
És ellened rozsdás fegyvert ragad:
Nevesd ki, vesd meg a törpék csoportját,
a felfuvalkodott apróságokat,
S a sors-kimérte ösvényen haladva,
Ne keveredj a lármozó csoportba.
.....
Mig ők halálba dőlnek elfeledve,
A halhatatlanság virul neked;

(Petőfi napjai)

Vajda Péter halála után hasonló formátumú embert keresnek, aki betöltheti helyét Szarvason. Utóda az igazgatói székben a szintén országos hírfü *Bloch (Ballagi) Mór* lett, s „a megüresedett bölcsészeti tanszékre pedig 1846-ban... Greguss Ágostot választották meg, s így megint kiváltságot kapva az iskola, a virágzás tovább tartott.” (Neumann, 1922.) (Greguss Vajda Péter szellemében tanított Szarvason három esztendeig. A szabadságharc bukása után politikai nézetei miatt állásától megfosztották.)

Sokan keresték a magyarázatát annak, hogy ilyen előzmények után hogyan jelenhetett meg a később híres-hírhedtté vált, a Gregusshoz és Petőfihez egyaránt méltatlan gúnyirat. Legkézenfekvőbbnek az a többek által feltételezett magyarázat látszik, hogy a költői ambíciókat tápláló, de a költészetben sikert soha nem arató féltékeny ember szólalt meg. Ezt látszik bizonyítani az is, hogy az egyébként tudományos alapossággal dolgozó Greguss gúnyiratából hiányzik az érvelés. Az érvek helyett személyeskedő kitételek sorozatát olvashatjuk.

Greguss Ágost

Vajda Péter

Néhány példa (Petőfi napjai):

*„Ez a világ amilyen nagy,
Te, galambom, oly kicsi vagy”*

„Oly léleknek, mint Petőfi, semmi sem lehet lehetetlen: csak igyekezzék magának valami módon megszerezni azt a galambot, – sültén az sem röpiül szájába –” gúnyolódik Greguss.

*„Jó, hogy az embernek csontfoga van,
Ezt bölcsen rendelték az istenek;
Mert hogyha vas lett volna a fogam,
A rozsdá ette volna meg.”*

– írja Petőfi keserű humorral debreceni éhezéséről. (Egy telem Debrecenben).

„Azt is bölcsen rendelték az istenek, hogy Petőfi nem vaspapírosan adta ki verseit, s hogy nem is írta azokat vastollakkal, de egészen egyszerű libatollakkal; így legalább nem fognak megrozdásodni. Nem rozsdá, de egerek, s molyok fogják tápul használni...”

Petőfi Sándor Mezőberényben – 1849. Orlay Petrich Soma festménye

*Aztán a télnek kellő közepében
Kifogyva szépen
A fűtőszalmám,
S hideg szobában alvám.*

Miért nem fűtött be verseivel?...

*Ez inségben csak az vigasztala,
Hogy enél nagyobb inségem is vala.*

Hajh! de hát mi vigasztaljon engem az én inségemben, midőn így Petőfi verseit olvasom, s még jobban fázom mellettök Szarvason nyárban, mint ő fázott Debrecenben télen. Csak az vigasztalhat engem, hogy már kész vagyok – olvasással is, bírálással is! Most pedig mosolyogva nézek vissza elmúlt inségemre:

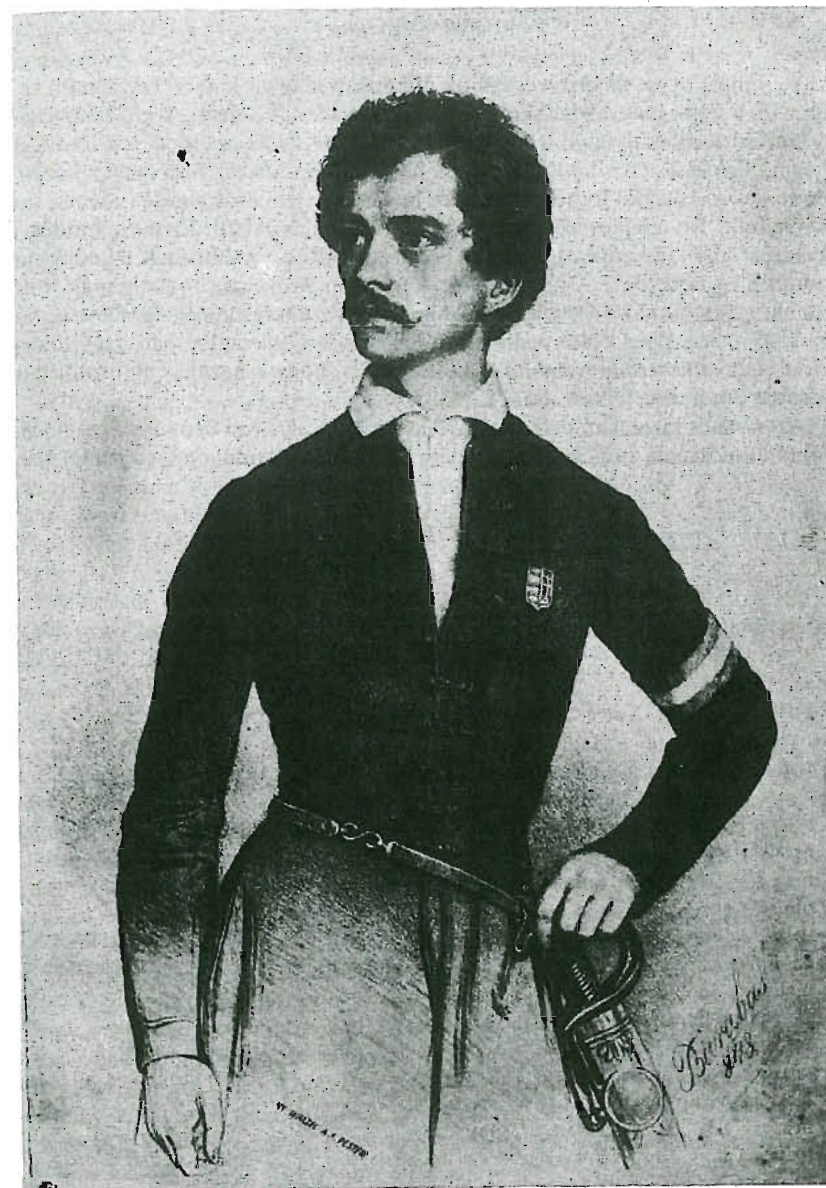
*Petőfi pediglen öröködik vala,
Petőfi pediglen poéta nem vala;
Petőfi verseit elolvastam vala
És enél még nagyobb inségem nem vala."*

Ezek a sorok egy sértett ember otromba, még csak nem is szellemes gúnyolódásai.

„Istenem, mily vak voltam én harmadéve” – tagadja meg versét Greguss.

Csupán egy évnek kellett eltelnie, hogy Greguss 1848. március 15. fényében ismét másképp lásson. Sógorát, *Kemény Mihályt* kérte meg a közbenjárásra. Ő így emlékezik: „Csakhamar egy levelet adtam át Gregusstól Petőfinek szólót, melyet ő feltörve, amint az aláírást meglátta, meglepetve és nekipirulva kiáltott fel: Mít akar ez az ember itt? – Olvasd, mondám, azután szólj. Greguss e levélben a *hazafihoz* fordult, s felhívta, hogy a személyes nézeteltéréseknek most meg kell szűnni, s a haza védelmében egyesülni, jobbát ajánlja tehát az ő és a fővárosi ifjak hazafias működéséhez, s válaszát kéri, hogy az ajánlatot elfogadja-e? (Petőfi) ... habozás nélkül mondta ki az igent.” (Idézi *Elek László*, 1988.)

Greguss az 1848-as forradalom szarvasi mozgatóereje lett. A szabadságharc bukása után nem tért vissza Szarvasra. Nevét esztétikai és irodalomelméleti tanulmányjaival írta be a magyar irodalomtörténetbe. A köztudatban azonban gúnyiratával maradt emlékezetes. Több mint fél évszázad elteltével *Hatvany Lajos* kritikát írt *Ady* egyik verseskötetéről. A sértett költő felhívta telefonon *Hatvanyt*, s csak annyit mondott a kagylóba: „„Greguss!” (Vezér Erzsébet, 1971.)

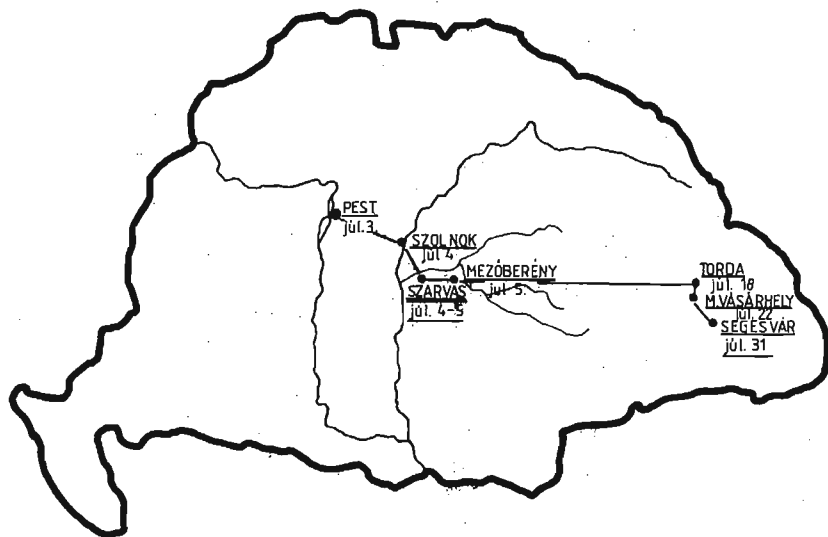
Petőfi Sándor. Barabás Miklós rajza (1848)

Petőfi Szarvason

1849. június 15-én az orosz csapatok átlépték a magyar határt. Létszámuk 204 ezer fő, a teljes magyar hadsereg létszáma 174 ezer. A vereségek következtében a honvéd seregek nyugati irányban hátráltak. *Dr. Neumann Jenő* a következőképp jellemzi a város hangulatát: „A hátráló honvédsereg Szarvashoz közeledett. A város megint fontos szerephez jutott: az élmezsgye gondjai megint reá szakadtak. De a lelkesedés még mindig élt a polgároknakban. Ezrével sütötték a gazdasszonyok a kenyeret, melyből egész garmadákat szállítottak a kocsik naponta a hadsereghez. A mészárosok húst, a tímárok meg bakancsot, borjúnak, szíjnak való bőrt küldtek a honvédség szükségleteinek fedezésére. *Sárossy Gyula*, a híres költő pedig eljött Szarvasra, s a templomban nagy tömeg előtt elszavalta *Arany trombita* c. költeményét, hogy a hazafias áldozatok hozzászámba tartására lelkesítsen.

Azonban a küzdelem már reménytelen volt. A szarvasi népfelkelők egy 250 főből álló csapata Inokára vonult még, de az ellenség túlnyomó ereje elől vissz-

PETŐFI ÚTJA SEGESVÁRIG (1849. júl. 3–31.)

Petőfi útja Segesvárig (1849. júl. 3.–31.). *Dr. Kepenyes Jánosné (HAKI)* rajza

szatért. A város közönsége ettől kezdve nap-nap után lehangoltabb lett, s rémülve várta az ellenséget. A rémhírek buján tenyésztek.”

1849. júniusában *Haynau* vezetésével az osztrák csapatok is támadásba mentek át. A kormány július 8-án Szegedre teszi át székhelyét. Ez az esemény készítette Petőfit arra, hogy *Szendrey Júliát* és alig féléves fiát, *Zoltánt* biztonságosabb helyre vigye. Ez a hely Mezőberény. 1840-ben már járt itt a 17 éves ifjú: unokatestvérének, *Orlay Petrich Somának* szüleit látogatta meg. Ezt a vendégszerető házat szánta menedékkül családjának.

Az út első szakaszát a nemrég megépült vasúton tették meg Szolnokig. Itt szekerekre szálltak át, s kerülővel indultak Mezőberény felé. Valószínűleg július 4-én érkeztek Szarvasra. A család a Bárány-vendéglőben szállt meg. Az egykori tanú a *Vasárnapi Újság* 1857. január 4-i számában a következő mondatot írja le:

„*Utoljára 1849-ben Szarvason találkoztam Petőfivel a Bárány-fogadóban, hol ebéd után biliárdozott. Akkor ment utolszor Mezőberénybe.*” (Hatvany, 1957.)

A Bárány-vendéglő egykori épülete ma is áll a Szabadság úton, s most szakorvosi rendelő. A múlt században Szarvas legelőkelőbb vendéglője volt. Ermeleti báltermében rendezték a város „előkelőségeinek” báljait. Ugyanez a terem színházi előadások tartására is alkalmas volt. Néhány szobájában vendégek szállhattak meg; a földszinten volt a vendéglő.

Petőfi futó tartózkodásáról alig maradt emlék: a korabeli szarvasiak közül feltehetőleg csak kevesen tudtak róla, s ezek emlékei is feledésbe merültek az idő múltával.

Petőfi Zoltán Szarvason

Petőfi Sándor és *Szendrey Júlia* regényes szerelme és házassága közismert. 1848. december 15-én született meg gyermekük, Zoltán. A költő boldog. Mint minden fiatal apa, sokat vár a fiától.

Petőfi halálakor gyermeke héthónapos. *Szendrey Júlia* férje keresésére indult, ezért Zoltán az anyai nagypárhoz került, Júlia 1850-ben kötött második házassága után a gyermeket magához vette.

1858-ban írta be Pesten gimnáziumba. Váltakozó eredménnyel tanult 1864-ig. Ebben az évben több tárgyból megbukott, s vétett az iskola fegyelme ellen is. Ekkor került a Szarvas közelében fekvő csáki uradalomba nagybátyjához, aki a *Geist*-birtok intézője. *Petőfi István* (a költő öccse) kemény munkára fogta. Ez nem tetszett a fiúnak, ezért inkább vállalta a tanulást. Nagybátyja a jó hírű szarvasi főgimnáziumba írta. 1864 őszén kezdte meg ismét a hatodik osztályt.

A Szarvason töltött egy esztendő dokumentumai jól tükrözik azt, hova juthat egy híres ember fia, ha visszaél az ebből származó előnyökkel (A dokumentumok *Pethő György*, ill. *Irányi József* könyvében található.)

Petőfi Zoltán levele édesanyjához, 1865 augusztus 24. „Édes jó anyám! István

Petőfi István, a költő öccse

Petőfi Zoltán, a költő fia

napkor letettem a vizsgát, jól sikerült; mindenből eminens vagyok. Most egy hetet Pista bácsinál töltök... Az iskolák szeptember elején kezdődnek, akkorára visszamegyünk Szarvasra. Igen jól érzem magam, hogy végre lemostam a rajtam levő foltot.” (Pethő, 1984.)

1865. szeptember 15-én féltestvérének, Horváth Attilának ír levelet arról, milyennek látja Szarvaszt.

„A gymnasiumról annyit mondhatok, hogy igen népes, most is ötödfél százan vagyunk, s ez igen nagy szám ilyen kis városban. Igaz, hogy mindenhol jönnek, ú. m. Tolnából, Baranyából stb....

...Ha kis időm van, néha a kaszinóba megyek, s ott biliárdozok és olvasok lapokat. (16 éves! – a szerk.) Igaz, hogy csak 8-ad éveknek engedtetik meg, de nekem ez megengedett kivételesen...” (Uo.)

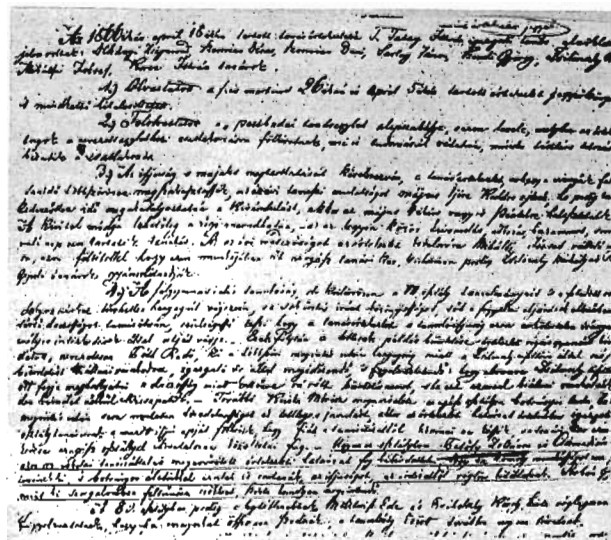
Kicska Mór, Zoltán iskolatársa, a következőkről számol be naplójában:

„Mikor Petőfi Zoltán Szarvasra jött, pár nap alatt elterjedt a hír: itt van Petőfi Sándor fia, Zoltán. Mindenki kíváncsi volt őt látni.

...Úton útfélen dicsérték szépségét, ruháját, modorát. Az úri házakhoz hívatgatták ebédre, uzsonnára, vacsorára.” (Irányi, 1864.)

...A vidéki deákok hoztak sok elemőzsiát. Elkezdttük azt egyes deáktanyákon fogyasztgatni. Előbb jóllaktunk, azután vagy ott ittunk rá jó nagyokat, vagy inni elmentünk rá a Szomszédhoz. Ahol hajnalig eldanolesztünk.”

Zoltán az ivászatokon gavalléerként viselkedett, ezért pénzzavarai állandósulnak:

Részlet a szarvasi főgimnázium 1866. ápr. 16-i tanári ülésének jegyzőkönyvéből, amelyben Zoltánt eltanácsolják

„Aznap kapott Arany János keresztapjától 40 forintot, a kompánia azt verte el.”

Ekkor ruháit adja el, hogy pénzhez jusson:

„Ekkor volt Zoltán másodszer és utoljára mecénás. Lett volna ő szívesen többször is, csak hogy máskor soha sem volt pénze. Legfeljebb egy-két forintja, amit kisebb tárgyai eladása árában kapott.”

„Az új esztendőtlől már a Bárányban tartott nyilvános bálokon is részt vettünk... Táncoztuk a csárdást egyszerre két táncosnéval is, csakhogy aki táncolni akart, ne maradjon ülve – kivilágos kivirradatig.” (Uo.)

Petőfi István aggódva figyeli unokaöccse viselkedését. 1865 októberében a következőket írja Szendrey Júliának: „...Én Zoltánra legkisebttől a legnagyobb kiadási tételeket pontosan akarom vezetni; mint már említettem, számolhatok rá, hogy egyszer számolni fog velem. Én már az eddig kiadott pénzről adtam neki egy jegyzéket, hogy lássa, miszerint jövedelme nem elég költségei fedezésére... Hányá-veti volt s marad mindaddig, míg az élet terhe saját vállait nem fogja nyomni.” (Pethő, 1984.)

1866 márciusában Zoltán már így ír édesanyjának: „Végre, hogy testestől lelkestől unom ezt a rongyos tót fészket. (Nem azért), mert nem lehet lumpolni, ...mert arról biztosíthatlak, hogy itt sokkal több az alkalom, mint Pesten, de meguntam két okból, először, mert az ember ily kisvárosban nem talál még csak

egy művelt társaságot, ...másodsor azért, mert e halálig vivő unalommal nem voltam ismerős." (Uo.)

A dorbézolások hírét a tanári kar is megtudja.

Rutkay Sándor, Zoltán barátja a következőkre emlékszik: „A panaszok egyre szaporodtak, amint őszbe-télbe fordult az idő. Október elején számos feljelentés alapján az igazgató megállapította, hogy különösen idegen helyekről idejött tanulók botrányos éjjelezéseket visznek véghez.” (Irányi, uo.)

A tanárok egyelőre takargatni próbálják Petőfi Zoltán tetteit. De a kilengések nem szűnnek meg. A jegyzőkönyvek egyre többször foglalkoznak Zoltánnal. 1866. április 19-én a következő határozat születik:

„Petőfi Zoltán újlag és többször tiltott helyeken járva véglegesen elővételik, s komolyan intetik, hogyha semmi megbánást nem mutat, s ünnepélyes fogadásait híven beváltani elmulasztja, az intézetből önként eltakarodjék, s ne várja be, hogy a tanári testület szomorú kötelességének engedve az apa eddig kegyeletes figyelemre méltatott emlékét mellőzni kénytelenítessék, s a hírneves költő elfajzott és méltatlan fiát a tanulóifjúság közül csúfosan kirekessze.” (Jkv.)

És Petőfi Zoltán két nappal később „önként eltakarodott” Szarvasról. Életmódján nem változtatott. Tüdőbaja elhatalmasodott, 1870-ben halt meg 21 éves korában.

Petőfi emléke Szarvason napjainkban

Petőfi emlékének ápolásáról csak a millennium óta vannak pontos adataink. Az addigi időszakra – feltételezhetően – ugyanaz jellemző, mint az ország egészére: Petőfi halálhíre ide is eljuthatott, ugyancsak elterjedhettek a legendák arról, hogy mi is lett a költő sorsa.

A millennium idején a hazafias érzelmek fellobbanása együttjárt a Petőfi-kultusz növekedésével. 1895-ben az egykori Vármegye utcát Petőfiről nevezték el. Ez az utca ma is ezt a nevet viseli.

A mai Klucsjár Mihály u. 6. sz. ház 1898-ban épült. Építtetője a ház homlokzatára az ablakok fölé domborműveket tétetett. Ezek egyike Petőfi Sándort ábrázolja. A házat – éppen a domborművek miatt – műemlékké nyilvánították.

Amikor a Középhalmi Általános Iskola úttörőcsapata 1949-ben megalakult, Petőfi Sándor nevét vette fel. A Középhalmi Ált. Iskola megszűnte után annak jogutódja a 3. sz. Általános Iskola úttörőcsapata átvette ezt a nevet, s viseli a mai napig.

1848-ban, a március 15-i forradalom százéves évfordulójára és Petőfi emlékére a régi piactér helyén létesített parkban, egy emlékművet emeltek. Az emlékmű egy alacsony, mesterségesen kialakított, 4 x 4 méteres dombra épült. Ez hozzávetőleg 3 méter magas, 1 m² alapterületű csonka gúla volt téglából építve. A csúcsából egy zászlórúd emelkedett ki. Erre vonták fel március 15. évfordulón a nemzeti zászlót. Ez az emlékmű volt színhelye az ötvenes évek elejéig a

március 15-i ünnepségeknek. Itt zajlott le 1956 októberében az a nagygyűlés, mely az 1956-os szarvasi események legnagyobb megmozdulása volt. Az emlékmű sorsát a törpevizmű és a Kossuth téri betonkolosszusok építése pecsételte meg – lebontották.

1973-ban helyezték el a bevezetőben már említett emléktáblát a volt Bárányvendéglő falán. Azóta ez a március 15-i emlékünnepek színhelye, itt helyezik el évente a társadalmi szervezetek képviselői a megemlékezés koszorúit.

1986-ban állították fel a 3. sz. Általános Iskola előtt Szarvas egyetlen Petőfi-szobrát, a Csepregi Zoltán, szobrász által készített mellszobrot. Itt a 3. sz. Általános Iskola Petőfi Sándor Úttörőcsapata tartja megemlékezéseit.

*

Száznegyven éve annak, hogy Petőfi Sándornak nyoma veszett a segesvári csatában. Holttestét soha nem találták meg, s a nemzet a költő halálát soha nem tudta tudomásul venni. Rövid életében hosszú utat járt be. Útját versek, könyvek, emléktáblák, szobrok jelzik szerte az országban – Szarvason is. Kiszájtítani azonban nem lehet, mert ő minden magyar városé, falué; a miénk is.

Irodalom

Dr. Neumann Jenő: Szarvas nagyközség története. Szarvas, 1922.

Hatvany Lajos: Így élt Petőfi Sándor. Bp. 1957.

Dr. Hanzó Lajos: Vajda Péter, Békéscsaba, 1958.

Dr. Nádor Jenő: Szarvas 1848-ban; Szarvas, 1962

Irányi István: Petőfi Zoltán életpályája... Szarvas, 1964.

Vajda Péter válogatott művei; Veszprém 1972

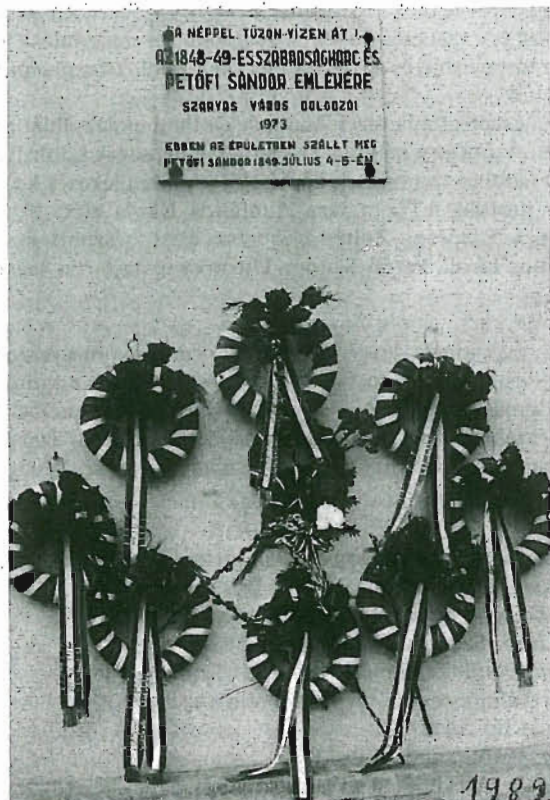
Petőfi napjai; Bp. 1972

Illyés Gyula: Petőfi Sándor. Bp. 1975.

Dr. Tóth Lajos: Arcképek Szarvas múltjából. Szarvas, 1983.

Pethő György: Közelről. Bp. 1984.

Elek László: Művelődés, irodalom Békés megyében. Békéscsaba, 1988.

A szarvasi Petőfi-emléktábla – 1989. március 15-én

ELEKES MIHÁLY: MÁRCIUS 15

Hozsánna néked ébredésünk napja!
Hozsánna néked üdvünk reggele!
Háromszáz évnek dülő vad haragja
Után egy szebb jövőnek hírnöke.

Hevülj kebel; szív, lélek térj örömré!
Váljék imára lelkesült szavunk!
Győzött az eszme, győzött mindörökre,
Szabad hazában szabad nép vagyunk!

Március 15-e 90. évfordulóján – a szarvasi Vajda-kör ünnepélyén – elszavalta és pályadíjat nyert ódájával a szerző (1899). Részlet.

DR. SIPOS ANDRÁS

A megújult Szarvasi Arborétum

(1978–1988)

Bolza Pál gróf *Pepi-kertje* a felszabadítás után – területileg is gyarapítva – lett Szarvasi Arborétummá. Újabb kori története is számos érdekességgel és tanulsággal szolgál. A krónikás most mégis csak az elmúlt közel 10 esztendő, s ezen belül is az 1984–88-as évek eseményeiről regél.

Nemcsak az 5, illetve 10 éves „jubileum” miatt választottam ezt az időszakot, hanem azért is, mert ez tekinthető az intézmény története egyik legmozgalmasabb – remélhetőleg, eredményeiben még néhány évtized múlva is tapasztalhatóan gazdag – korszakának. 1978-ban egy MÉM miniszteri határozat csatolta korábbi gazdájától, az Öntözési Kutató Intézettől az Arborétumot a Kertészeti Egyetemhez. Ezzel hazánkban megvalósult a kertészeti dendrológia kutatási és oktatási intézményeinek egységes felügyelete. Az Egyetemi Soroksári és Budai Arborétuma a Szarvasival együtt, egy korban, térben és ökológiai viszonyaiban is egymástól eltérő, de összefüggő sort képvisel.

1978 és 1983 között az Arborétum az Egyetem Dísznövénytermesztési és Dendrológiai Tanszékének felügyelete alatt, a soroksári Kísérleti Üzem kezelésében és szervezetében működött. A kísérleti üzem saját eszközeivel sokat áldozott az Arborétum fejlesztésére: utak építésével, az eszközállomány fejlesztésével, öntözőhálózat kialakításával. Állami támogatás hiányában mindez azonban nem volt elegendő az elmaradások pótlására. Megkezdődött a növényállomány újbóli felmérése és a dendrológiai adatok feldolgozása. Előkészítették az ökológiai kutatások megindítását, az Arborétumot bekapcsolták a tanszék kutatási munkájába és az országos dendrológiai törzsültetvény-hálózatba.

Az Arborétum életében újabb fordulópontot jelentett 1982. Ekkor Szarvas Pepi-kertet szerető lakossága és társadalmi szervei „Pusztul az Arborétum” elnevezéssel széles körű mozgalmat indítottak, amely a sajtóban, rádióban és a televízióban is széles körű visszhangot kapott. A helyzettel foglalkozott a városi tanács ülése is. Erre készített *dr. Nagy Béla* professzor, a Környezetrendezési Intézet igazgatója, egy átfogó tanulmányt, amelyben nemcsak a helyzetet és annak kiváló okait elemezte, de költségszámítással is alátámasztotta, részletes javaslatot dolgozott ki a kedvezőtlen körülmények felszámolására és az Arborétum fejlesztésére.

E tanulmány alapján az egyetem vezetősége felterjesztéssel élt a főhatósághoz, amelynek eredményeként 1984. évtől az Arborétum újra rendszeres állami támogatásban részesül. Ezen túl a MÉM, az OVH és az OKTH az üzemeltetés és kutatás céljait szolgáló létesítmények korszerűsítő felújítására és a partvédelemre mintegy 32 millió forint egyszeri támogatást biztosított. A munkát gya-

korlatilag 2 év alatt befejeztük. A következő év tavaszára már csak a partvédőmű egyes munkáinak befejezése maradt. E munkának továbbfolytatása: az elpusztult növények pótlása, részben régi, részben újabb fajok és fajták telepítésével, a parkban lévő szépen vezetett utak kibontása, helyreállítása (több mint 100 új növényfajt, főleg fenyőféléket ültettünk a parkban és a törzsültetvényben). Ezekre a munkákra évente mintegy 1 millió forintot fordítunk. A felújított létesítményeket, különösen a bejárat épületet és az újabb növényfajokat, valamint a gyomfákból és lehullott ágakból készült, aprítékkal borított utakat évente egyre több - immár 100 ezer fő - látogató örömmel fogadja.

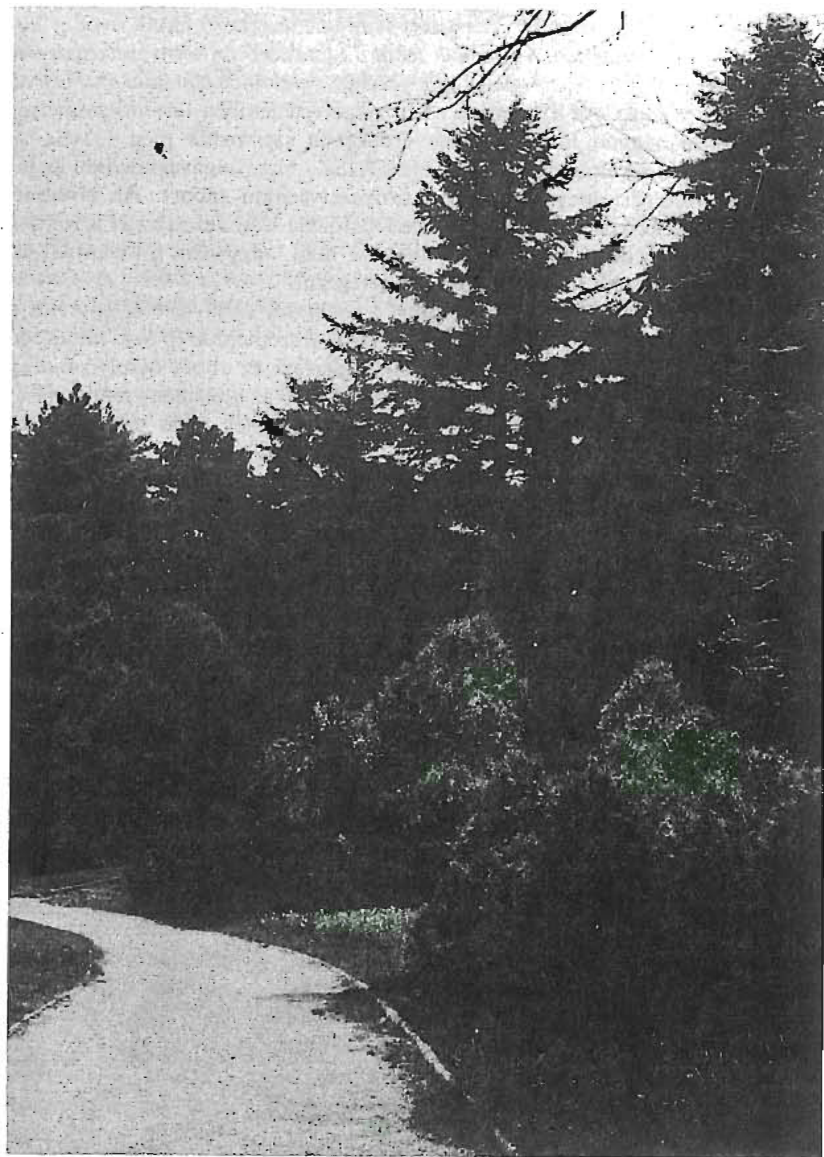
A munkát 1983-ban átmenetileg nehezítette *Bauecker Alajos* okleveles kertészmérnök tragikus halála, aki az Arborétumnak majd három évtizedig volt a vezetője. Ő a nehéz körülmények között is sokat tett a kert fennmaradásáért, és az ún. konyhakert Körös felőli részén létrehozott esztétikus, értékes egydedkből álló telepítéssel szép emléket hagyott ránk.

A szervezeti fejlesztés befejezéseként a MÉM az Arborétumot 1985. január 1-től átszervezte. Jelenleg a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem hét szervezeti egysége (kara, intézete) közül az egyik mint önálló jogi személy, eredményérdekeltségű költségvetési intézmény működik.

A Dísznövénytermesztési és Dendrológiai Tanszék munkatársaival közösen elkészítettük az Arborétum 2000-re szóló fejlesztési elképzeléseit tartalmazó feladattervet. Tennivalóink vázlatosan a következők:

1. *A kutatómunka keretében két nagy feladatot művelünk. Az egyik „az Arborétum ökológiai összefüggéseinek feltárása”-t célozza, az OTKA pályázat keretében, számos intézmény munkatársainak bevonásával. A résztvevők: a KÉE két tanszéke, az ÖKI és az Agrometeorológiai Observatórium, a DATE Főiskolai Kara, valamint a Békéscsabai Múzeum Természettudományi Osztályának néhány munkatársa, de a közeljövőben bekapcsolódik a GATE néhány biológus kutatója is. A kitűnő szakemberek munkáját segítő, igyekszünk a legkorszerűbb elektronikus műszereket, adatrögzítést és -tárolást, valamint számítógépes adatfeldolgozást alkalmazni. A második nagy feladat: „A hazai génállomány megőrzése”. Ennek keretében tartozik tulajdonképpen az Arborétum fenntartása, fejlesztése, a Mezőgazdasági Minőség Intézet törzskönyvezte génbankká fejlesztendő növényállomány fenntartása és tanulmányozása, a K. II. számmal országos központi törzsültetvény minősített, újonnan létesített növénygyűjteményünk fenntartása és fejlesztése, valamint a fajfenntartás és nemesítés területén ránk háruló feladatok ellátása. E feladatban végzett munkánk a MÉM K+F programja keretében folyik.*

2. *Az oktatás-ismeretterjesztés keretében mindenekelőtt a felsőfokú oktatási tervekben előírt feladatok teljesítésére, a látogatók kulturált fogadására, a csoportos szakvezetésre, valamint egyéb kulturális tevékenységre (Bolza Mariette olaj- és akvarell-képeinek állandó kiállítása az intézmény tanácstermében, a Szarvasi Tűzoltózenekar nyári hangversenyei stb.) gondolunk.*

A szarvasi Arborétum – 1989
Fotó: Gáspár Gábor

Népesedési folyamatok Szarvason

A látogatók fele zömmel szervezett csoportban érkező fiatal, óvodás korútól az egyetemistáig. Szerepünk tehát a természet- és környezetvédelemre történő nevelésben és az ismeretterjesztésben, valamint a biológiai oktatásban ma már jelentős. Az ifjúságnak a környezetvédelemben történő személyes részvétele nagyon fontos. Ennek érdekében szerveztük meg – 1984-től immáron öt alkalommal – az Egyetem KISZ - bizottságával közösen az intézményünkéről elnevezett nyári környezetvédelmi táborot. Az elvégzett munka értéke közel 2 millió forintra tehető. Ez számunkra azért is fontos, mert állandó dolgozóinkkal sok munkát nem, vagy csak a kívántnál lényegesebben több idő alatt tudnánk elvégezni.

3. A faiskolai termelés és kereskedelmi tevékenység célja kettős: egyrészt a kiskerttulajdonosok, de közületek részére is szeretnénk szép és jó minőségű fás dísznövényválasztékot biztosítani. Másrészt az ebből befolyó összeg – a belépődíjakból történő bevételekkel együtt – az intézmény fenntartásának, fejlesztésének, a kutatásra fordítható összegnek majd 50%-át biztosítja.

E tájékoztató meglehetősen vázlatos. Annyit azért még feltétlenül szeretnénk elmondani, hogy az elmúlt öt esztendőre előírt, meglehetősen sok, néha egymást is zavaró feladat eredményes teljesítése azért volt lehetséges, mert az Arborétum önállóságot, ehhez mért felelősséget és feltételeket kapott. Emellett minden munkatársammal együtt állandóan érezzük az egyetem és a főhatóság rendszeres segítségét – s mindenki jóindulatát Szarvas városban és szerinte az országban.

Segtségüket őszinte tisztelettel megköszönjük. További megértő támogatásukat kérjük, hogy minél tovább gyönyörködhessünk a szép Szarvasi Arborétumban.

Ha részt veszünk egy általános iskolai rendezvényen, vagy az iskolák zsúfoltságáról, a tanteremhiányról hallunk, azt hihetjük, hogy városunkban túl sok a gyerek. A látszat sajnos hamis képet fest.

A statisztikákat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a város népessége aggasztóan fogy; alacsony a születések száma, nagy a mortalitás és az elvándorlás.

A XIX. század utolsó két évtizedében Békés megye az ország demográfiai fellendülésének élén állt. A felszabadítást követő népszámlálások adatai szerint megyénk az ország egyetlen megyéje, melynek lakossága folyamatosan és lényeges mértékben csökkent.

A népesedéspolitikai eseményekben, változásokban gazdag, rohanó tempót diktáló korunkban nem tartozik a központi, a nap mint nap felmerülő kérdések közé, holott a népességfogyás legalább olyan borderejű kérdés, mint a világ más térségeiben a túlszaporodás.

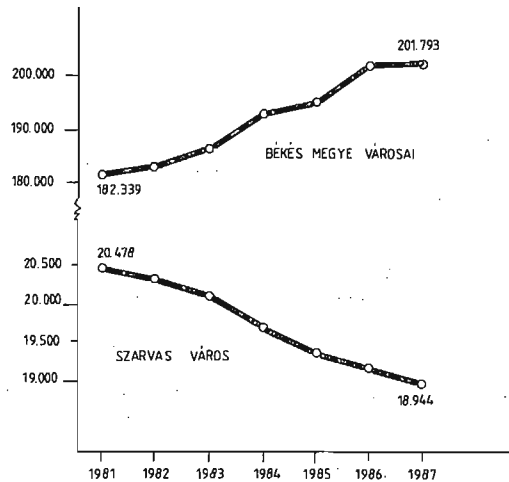
A probléma nem kerülhető meg, társadalmi hatásai már ma is érzékelhetők. A csökkenő létszámú generációk egyre kisebb generációknak adnak életet, s emiatt a népesség folyamatosan fogy. Városunkban is egyre kevesebb embernek, egyre több időt kell eltartania. Országos szinten egyebek között ez a körülmény lehet az oka a nyugdíjak reálértéke csökkenésének. Ezért nem lehet egyetérteni azon véleményekkel, amelyek a kérdést kézlegyintéssel intézik el, mondván, hogy legalább megoldódik a lakáskérdés, csökken az egészségügyi, kulturális intézmények zsúfoltsága.

Vizsgáljuk meg a következőkben városunk lakónépességének változásait, összevetve Békés megyei városaink hasonló adataival:

Év	Szarvas		Békés megye városai	
	lakó- népesség száma	1000 lakosra jutó tényleges termé- szaporodás, fo- gyás (-)	lakó- népesség száma	1000 lakosra jutó tényleges termé- szaporodás, fo- gyás (-)
1981	20 478	- 1,8	182 339	3,2
1982	20 300	- 7,7	182 672	1,8
1983	20 029	-13,5	182 791	0,6
1984	19 675	-17,9	194 548	-1,0
1985	19 396	-14,3	194 812	1,4
1986	19 157	-12,3	201 778	-0,3
1987	18 944	-11,1	201 793	0,1

LAKÓNÉPESSÉG

A számokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy míg a megye városai lakónépessége az 1981. évhez viszonyítva 11,1%-kal emelkedett, városunkban ugyanakkor 7,5%-os csökkenés következett be. (1970-80 között városunk lakossága 6,2%-kal növekedett.)

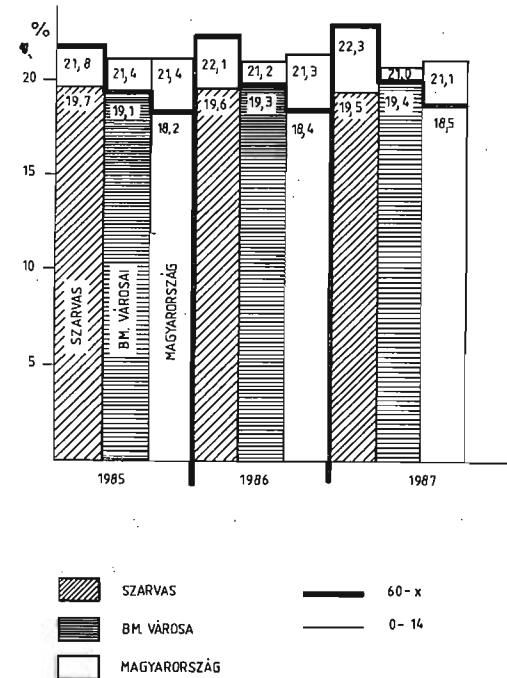
A csökkenést 42%-ban a természetes szaporodás negatív egyenlege okozta; az élveszületések számát a lakosság előregedésével párhuzamosan emelkedő halálózások száma meghaladta. A lakónépesség csökkenésében 58%-ban játszott szerepet a negatív vándorlási különbözet. A fogyás 1984-ben volt a legnagyobb mértékű, azt követően üteme lassan csökken.

A fenti megállapítást alátámasztják a lakosság korösszetételét szemléltető adatok. (A korcsoportok a lakosság százalékában.)

Év	Szarvas		Békés megye városai		Magyarország	
	0-14 év %-ban	60-X év %-ban	0-14 év %-ban	60-X év %-ban	0-14 év %-ban	60-X év %-ban
1985	19,7	21,8	21,4	19,1	21,4	18,2
1986	19,6	22,1	21,2	19,3	21,3	18,4
1987	19,5	22,3	21,0	19,4	21,1	18,5

Országos viszonylatban – a megye városaiban is – lassan csökken a fiatal, ugyanakkor nő az idős generáció aránya. E kedvezőtlen tendencia városunkban erőteljesebb.

KORÖSSZETÉTEL (%-ban)

Jól szemlélteti ezt a megállapítást a megye városaival történő összevetés:

A város neve	1000 lakosra jutó tényleges szaporodás, ill. fogyás (-)
Békéscsaba	3,1
Békés	- 1,6
Gyula	3,3
Mezőkovácsháza	3,6
Orosháza	- 3,2
Szarvas	-11,1
Szeghalom	2,4
Összesen:	0,1 (1987. évi adatok.)

Az adatok városunkra igen kedvezőtlenek. Összevetve a megye városaival: Szarvas helyzete a legrosszabb. A következőkben vizsgáljuk meg e kedvezőtlen helyzet okait.

Első helyen említem a történeti okokat. Közismert, hogy térségünk már a két világháború közötti időben sem kapta meg a kellő fejlesztést. A megye hagyományos agrár-túlnépesedése, a kései ipartelepítés és a lassú ütemű urbanizáció mind a lakosság elvándorlásához vezettek. Elsősorban a fiatal generációk hagyták el városunkat. A produktív korosztályok elvándorlása igen súlyos következményekkel járt, hiszen a 20–30 évvel ezelőtt a várost elhagyók gyermekei ma lennének szülőképes korban.

Az okok sorában talán a legfontosabb helyen a helyi gazdasági tényezők állnak. Ugyanis nyilvánvaló, hogy egyes tényezők, például a szociálpolitika demográfiai hatásai az országban egységesen hatnak, ugyanakkor városunkban, véleményem szerint, ez az a speciális ok, amely következtében elsősorban csökken a lakosság. Főleg a vonzó, egzisztenciát jelentő, kvalifikált munkahelyek hiánya okozza az elvándorlást.

A városi népi ellenőrzési bizottság 1986-ban lefolytatott, igen bő merítésű, tanulmány értékű, reprezentatív vizsgálata e megállapítást alátámasztja.

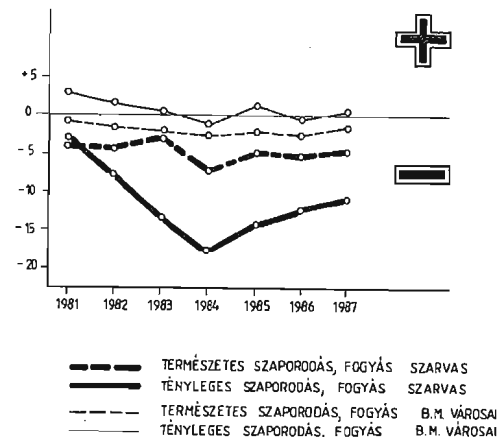
E szerint a szarvasi gimnáziumban végeztek 60%-a a városon kívüli oktatási intézményekben folytatja tanulmányait, a végzeteknek viszont a fele sem helyezkedik el Szarvason. A vizsgálat során a megkérdezettek 8,7%-a nyilatkozott úgy, hogy munkaköre nem felel meg végzettségének, 15%-a munkahelyet kíván változtatni.

Városunkban a munkáltatók – erőfeszítéseik ellenére – létszámcsökkentésekre kényszerülnek; a munkaerőigény csökken, a keresetszint alacsony, a minőségi munkahelyek száma továbbra is kevés. A statisztikai adatok szerint az iparban foglalkoztatott fizikai dolgozók alapbéré több mint ezer forinttal kevesebb Szarvason, Békés megye városaihoz viszonyítva.

E körben említem meg a – szintén alapvetően fontos – lakásellátás helyzetét. A lakások értékesítésének nehézségei nem az igények, hanem a fizetőképes kereslet csökkenése miatt keletkeztek. A lakásproblémával küzdő fiatal házások kizárólag saját erőből nem tudják előteremteni az előtörlesztéshez szükséges összeget, a lakásárak gyors emelkedése miatt. A fentiekben túlmenően városunkban elmaradott az infrastruktúra, fejletlenek a szolgáltatások. E témakör kifejtése önálló tanulmányt igényelne.

Nem kisebb a jelentősége az okok sorában az állami szociálpolitikai intézkedések hatásának sem. Mindaddig, amíg a „kicsi vagy kocsi” dilemma valóságos, mindaddig, amíg a több gyermeket vállalók egyben hátrányos anyagi helyzetbe kerülnek, nem számíthatunk az idealizált háromgyermekes családmódel széles körű elterjedésére. A szociálpolitikai intézkedések: a családi pótlék, a gyed, a szociálpolitikai kedvezmények jelenleg nem egyenlítik ki az elmúlt évtizedekben – egyebek között a hosszabb iskoláztatás miatt – megnőtt gyermeknevelés költségeit. Amíg ez nem következik be, a társadalom nem fogja vállalni a több gyerekkel kapcsolatos hátrányt.

1000 LAKOSRA JUTÓ tényleges és természetes szaporodás ill. fogyás

Kedvezőtlen tudati tényezőkkel is számolnunk kell. Sajnos nem tartozik a legfőbb emberi értékek közé a nagy család. A tudati inspirációk inkább az anyagi javak megszerzésére irányulnak. Napjainkban a nők számára is életcélá vált a foglalkozási karrier, s ez esetenként a házassági kedv csökkenéséhez és a válások növekedéséhez vezethet.

Eddig a születések számát akadályozó tényezőket elemeztük. Ugyanakkor kedvezőtlenek adataink az átlagéletkor vonatkozásában is. Az átlagéletkor csökkenése – a társadalmi okokon túlmenően – összfüggésbe hozható a betegséglemező, -feltáró, -gyógyító tevékenységgel. Különösen aggasztó, hogy fiatal férfigenerációk (35–45 év) halálozási rátája az elmúlt 10 évben megtízszereződött (!?).

A felsorolt okok elég meggyőzően hatnak, ugyanakkor kételyek is megfogalmazódnak. Például közismert, hogy a fejlett országok kivételesen alacsony gyermekszámot produkálnak.

A fenti diagnózis ismeretében meg kell keresni a gyógymódot városunk kedvezőtlen népesedési helyzetének orvoslására. Előrebocsátom, hogy kényszerítő eszközök alkalmazása (például egy szigorú abortuszrendelet) nem jöhet számításba.

Elsősorban a gyermekes családoknak adott jelentősebb anyagi segítségtől várható a gyermekszám növekedése. Ez csak egy hosszútávú, átgondolt szociálpolitikával valósítható meg. Ezen érvelést erősíti az is, hogy például a gyēs bevezetése, ha nem is hozott mélyreható változásokat, de a bevezetését követő években emelkedett a születek száma. Ide kívánczok Szepesi György: Népesedésünk ma és holnap c. munkájából a következő gondolat: „Amikor a társadalom ... részt vállal a gyermekes családok terheiből, akkor a jelen terhére a jövőt előlegezi meg.”

Ugyanilyen fontossága van egy összehangolt várospolitikának. Új, vonzó munkahelyek létesítése erősen befolyásolná a város népességmegtartó szerepét, csökkentené az elvándorlást, s a fiatal generációk megtartása útján hozzájárulna a természetes szaporodás kedvező változásaihoz. E feltétel megvalósításának azonban csak egy jól működő, prosperáló gazdaságban van esélye. Ezért a közeljövőben gyors áttöresre nem számíthatunk.

Végezetül hadd idézzem Andorka Rudolfot, aki a Valóságban közzétett tanulmányban, francia példára hivatkozva megállapítja, hogy a jó és eredményes népesedéspolitika egyik legfontosabb feltétele, hogy nemzeti egyetértést sikerüljön kialakítani. Hazánkban – s városunkban is – csak a konszenzus lehet az, ami súlyos gondjainkat megoldhatja.

Irodalom

Szepesi György: Népesedésünk ma és holnap. Budapest, 1986.

Összefoglaló jelentés a munkaerő-foglalkoztatottság helyzete Szarvas városban és környékén című vizsgálatról, a Szarvasi NEB jelentése, 1986.

Andorka Rudolf: A népesedéspolitika lehetőségei és korlátai. Valóság. 1987/1 sz.

Békés megye statisztikai évkönyvei, területi statisztikai évkönyvek.

*

A szerző ezúton mond köszönetet a Városi Tanács vb-titkárának és a Városi Könyvtár dolgozóinak szíves adatszolgáltatásukért, valamint dr. Kepenyés Jánosnének (HAKI) a grafikonok elkészítéséért.

VAMOS LÁSZLÓ

25 éves a Szarvasi Állami Zeneiskola

Megtisztelő számomra, hogy e jeles alkalommal – a szarvasi zeneoktatás hivatalos elindításának 25 éves évfordulóján – köszönhetem a Szarvasi Állami Zeneiskolát, annak tanárait, növendékeit, a szülőket, az itt megjelent kedves vendégeket; mindazokat, akik együtt örülnek az itt szerzett zenei ismereteknek, élményeknek, eredményeknek.

„A zene legyen mindenkié”, mondta Kodály Zoltán, miután felfedezte – Bartókkal együtt – a népi muzsika legrégebb, legtisztább forrásait. Az ősi zenei örökséget, megteremtve ezekből az általános magyar zenei nyelvet, úgy hogy az a népek testvérré válásának forrása is legyen. Ennek az új magyar zenének kultúrája hatotta át és hatja át zenei életünket; egy, a falut-várost egybekapcsoló, egyetemesebb zenei műveltség kialakításának igényével.

A kodályi gondolat és életmű a városban – Szarvason – mindig aktuális volt, és ezért termékeny talajra talált itt. A magyar és a szlovák lakosság között e zene valóban a népek testvérré válásának egyik forrása lett. E forrást táplálja immár 25 éve a Zeneiskola. Kialakulása ma már szinte történelem. Munkáját az állandó fejlődés jellemzi.

Úgy gondolom, volt miből kiindulni, és volt mire felépíteni. Szarvason a zeneszeretet és zeneoktatás régmúlt időkbe vezet vissza. A múlt század második felében – családi indíttatás alapján – Chován Kálmán, Szarvas szülőtte, országosan, sőt nemzetközileg is híres zenepedagógusként vonul be a zeneoktatás történetébe. A századforduló tájékán módszertani műve is megjelenik. Nevének megörökítése a zeneiskola nemes és aktuális cselekedete lenne.

*

A világháború előtt – és azt követően: az ötvenes évekig – magánzeneoktatás folyik a városban. 1953-ban megalakul a kultúrházban a Zeneoktatási Munkaközösség: hegedű, zongora és fúvós szakokon.

1959-ben jelentős fejlődés következik be. Ekkor a szarvasi zeneoktatás bekapcsolódik az állami zeneiskolai hálózatba, ugyanis a Békéscsabai Bartók Béla Zeneiskola veszi pártfogásba a munkaközösséget. Ettől az időtől fiókiskolaként működött az addigi zeneoktatási csoportot. A megalakult iskola 4 főállású és több részfoglalkozású tanárral (kezd meg, illetve) folytatja addigi munkáját, természetesen magasabb szintű szakmai és anyagi védettség mellett. A lelkes, már a munkaközösséget is alkotó alapító tagok közül Kozák Lajos lett a fiókiskola vezetője. Ő még ma is – nyugdíjasként – tevékenyen részt vesz a zenei életben (városi kamarazenekar, fúvószenekar karnagya).

A másik alapító: *Gazsó György*. Sok hegedűs életútjának elindítója. A múlt évben fejezte be oktatói munkáját. Amíg egészsége engedte, dolgozott – muzsikált a Városi Kamarazenekarban. Sajnos ma már nem lehet közöttünk. Az alapítók legfiatalabbja: *Regős Imre* mint igazgatóhelyettes szorgalmazta a szarvasi zeneoktatás ügyét.

E lelkes kis csapat áldozatos munkája révén a zenetanulási kedv jelentősen megnövekedett. Bizonyosságára annak, hogy a város igényli az önálló zeneiskolát. Ennek szervezésére – *Varga László* tanácselnök és *Elek László* országgyűlési képviselő sikeres közreműködésének következményeként – 1964-ben kerül sor. *Ez év őszén már önálló intézményként kezdi a tanévet*, az egykori kultúrház olajozott, hajópadlós helyiségeiben; egy zongora és néhány fúvós hangszer birtokában. Ma már elmondhatjuk, hogy valóban hőskor volt ez; igen mostoha körülmények között.

Az intézmény szervezésére, vezetésére *Lang Gusztáv* kap megbízást; az igazgatóhelyettes akkor *Kozák Lajos* lett. Tanárok: *Gazsó György*, *Kulik Gyuláné*, *Regős Imre*. Mellettük több szerződéses kolléga oktatja a gyermekeket. A növendéklétszám hamarosan eléri a 250 főt.

A fenntartó szervek gondoskodása révén az oktatóeszközök állománya kiegészül, megfelelő szintet ér el. Az iskola – bár épület és tanári ellátottság terén komoly gondok voltak – tartalmi munkája eredményesen kezdődött.

Ennek bizonyítására hadd adjak itt közre egy részletet az 1972. év decemberében megtartott átfogó ellenőrzés megállapításaiból:

„... a Szarvasi Állami Zeneiskola létszámát tekintve a kisebb vidéki városi zeneiskolák közé sorolható. Kifelé mutatott eredményeit tekintve már az érett férfikorban van; színvonalas produkcióival megelőz más, nagyobb zeneiskolákat is. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy Békés megye egyik legjobb zeneiskolája. Ugyanakkor ezt az eredményt, munkájuk tárgyi és személyi feltételeit tekintve – objektív okokból – ez ideig mint a Békés megyében szinte a legrosszabb helyzetben lévő iskola érte el...” Mint látjuk, a munka igen lelkesen folyt. (1972).

1973 fordulópont volt az iskola életében. Ekkor az elavult, célszerűtlen épületből a régi tanásháza átalakított épületébe költözhetett – melyben jelenleg is működik. Itt megfelelő számú tanteremben, végre, a művészeti oktatáshoz méltó, esztétikus környezetben folyhat a zenetanítás.

1978-ban tovább bővül az iskola. A növekvő igényeknek eleget téve *Kondoroson* „kihelyezett tagozat”-ot szerveznek. A tagozat azóta is – a kiutazó tanárok nem kis áldozatvállalása révén – jól működik.

1979-ben a közművelődési intézmények integrálását határozza el a városi tanács. Az Egyesített Művelődési Intézményekhez csatolták a zeneiskolát is. Egészen 1986-ig ennek tagiskolájaként tevékenykedett.

1980-ban *Lang Gusztáv* igazgatói megbízásáról lemondott, mivel az akkor nyíló Békéscsabai Zeneművészeti Szakközépiskola tanáranak nevezték ki.

1980-tól *dr. Debreczeniné Bakos Erzsébet* az iskola igazgatója. Időközben *Regős Imre* vette át az igazgatóhelyettesi munkakört.

Az iskola kisugárzó hatása tovább nőtt az utóbbi évtizedben. Ennek eredményeként – 1984-ben kihelyezett tagozatként – hegedű- és zongoraoktatást indítanak *Békésszentandrás*on.

Az iskola növendéklétszáma az utóbbi években 240–270 között mozog. A tanulólétszám további növelése tanárihiány miatt nem lehetséges. A gondok ellenére is fejlődött az utóbbi években a szakos ellátottság. Jelenleg 10 főfoglalkozású és 4 mellékfoglalkozású pedagógus neveli a zene szeretetére a gyerekeket.

Az iskola pedagógusai, vezetői mindig igyekeztek a korszerű zenepedagógiai eljárásokat megvalósítani. Nagy gondot fordítottak a pályairányításra. Lelkes felkészítő munkájuk nyomán az iskola fennállásának 25 éve alatt közel 30-an választották a zenei pályát élethivatásuknak. Közülük négyen: *Lendvainé Sovány Erzsébet*, *Bagi Márta*, *Szabados Tóthné Kozák Ilona* és *Vári Ferenc* ma a szarvasi zeneiskola tanárai. Sok növendékük zenei tanulmányait a Tanárképző Főiskola ének szakán hasznosítja, hogy aztán az általános iskolában végezzék ének-zenepedagógiai tevékenységüket.

A szarvasi zeneiskola minőségi munkáját – a továbbtanulók mellett – a megyei versenyeken, találkozókön való eredményes részvétel is fémjelzi. E versenyeken mindig alapos felkészültséggel vettek részt növendékei. Legutóbb a megyei hegedűversenyen jeleskedtek. Több dicséret mellett egy első és egy második helyezést értek el. Az iskola eredményes abban is, hogy mindig szép számmal vannak középiskolás korú növendékei.

Lelkiismeretes munkájukat és nyitottságukat mutatja, hogy fontos feladatnak tekintik a város zenei életében való aktív részvételt. A zeneiskolai tanárok személyéhez kapcsolódva működött mindig a városi zenekar, olykor kettő is.

A város zenei életének napjainkban egyik irányítója a zeneiskola. Belső, iskolai hangversenyeken kívül növendékeik számos városi rendezvényen szerepelnek (növendékzenekar, kamarazenei csoportok, szólisták).

A Városi Kamarazenekar, mely a zeneiskolai tanárokból, régi és jelenlegi növendékekből áll, rendszeresen közreműködik a kulturális, társadalmi és közéleti rendezvényeken, *Pechan Zoltán* karnagy vezetésével.

Jelentős dolog, hogy az iskola testülete eredményesen szervezi az Országos Filmharmonia bérleti hangversenyeket. Az iskola – a zenei műhelytevékenységen túl – épületével is szolgálja a közművelődés más területeit. Helyet ad anketoknak, író-olvasó találkozónak és más fontos rendezvényeknek.

Az iskola 25 évével és lelkiismeretes munkájával igyekezett – a város és vonzáskörzetében – a mindennapi élet gyakorlatává tenni azt a kodályi gondolatot, melyet már említettem –, hogy „a zene legyen mindenkié”. Az itteni munka elkötelezett életet kezdetét segítette, miközben zenével szolgálták az embereket

és a művelődés más területeit. Mai rohanó és egyelőre nehezedő életünkben fontos szerepe van a művelődésnek – s benne a zenének, a zenei művelődésnek –, mert *csakis a kiművelt fők sokasága viheti előre a történelem kerekét*. Jól tudjuk, hogy ennek ellenkezője mit jelent.

Mai ünnepségünkön 25 éves múltat értékelünk. Azonban nemcsak visszatekintünk. Az elkerülhetetlen jövőt is sajátunknak tekintjük. *Múlt, jelen és jövő egy tőről fakadnak*. S ha azokat erőszakkal el- és szétszakítjuk: áthatolhatatlan ösvényre és megtévesztő útra tévedünk. A történelem természetesen produkált és produkál ilyen helyzeteket. Szomorúan érzékeljük ennek népet, nemzetet, nemzetiséget hátrányosan érintő jelenségeit.

S hogy a múlt mit jelent? Mindent, amibe kapaszkodunk! Mindent, amiből táplálkozunk! Mindent, amit megismételni nem tudunk, és nem is akarunk! Mindent, amire építkezünk, s aminél többet és jobbat akarunk!

E szellemet és erőt – a szülői ház mellett – az iskolában szívjuk magunkba. Ennek az iskolának a növendékei a zenével együtt mondhatják magukénak e szellemet, amely magában hordozza szűkebb és tágabb hazánk szeretetét és megbecsülését is.

Kívánom, hogy az iskola mindenkori növendékei szorgalommal készüljenek az élet nagyszerű, de olykor nehéz próbát kívánó feladataira. A zene közvetítésével tegyék szebbé és könnyebbé saját maguk és környezetük életútját.

Az iskola tanárainak és vezetésének pedig – növendékeik munkáján keresztül – kívánok a város és megye eredményeihez tartalmas hozzájárulást.

Megjegyzés

Elhangzott 1989. április 25-én, a zeneiskola fennállásának 25 éves jubileumán. Ez alkalommal, az MM *Kiváló Munkáért*” elnevezésű kitüntetését kapták: dr. Debreczeniné Bakos Erzsébet igazgató és Regős Imre igazgatóhelyettes.

1989. április 11-én a költészet napját köszöntjük

HANZÓ ILDIKÓ

Vian-levél

Még ezt a függőnyt kéne behúzni, hogy a kinti fény ne zavarja a bentit.

Aztán feléleszteni az álmod, és ha már él, összeölekezni az álommal.

Mint a „lét megkülönböztethetetlen csimbókja” eggyé válni a gondolattal.

Repülni magamból, át a csendbe. Először a távolság, ott a füvekben rejlőt. Majd a tenger csendjét. Magamba zárom a csendet, egyre nő bennem. Talán a halál ilyen! Egyre kisebb leszel magamban.

„Hatalmas összebékítés” szavak és hallgatás között

„Kopogok. Belépek.”

Mi dó lá fá, ré ti szó mi...

A néni eltörött-mondják-és belebújt a dallamba.

Az üvegek is földbe dugták a fejüket, hogy ne hallják a csorba hangokat. A meggyfa, amikor virágzik...

„Ó, Mrs Moffat, ... jöjjön és söpörje azt ott mind.”

„...” Virginia Woolf

(Szarvas, 1989.)

KÁNTOR ZSOLT

Nyugodt éj

A kertben jársz éjjel és ízeket érzel,

hús, sötétzöld, nyirkos torzsákat.

S illúziók nyílnak a bokrok látványától,

emlékbe kevert illatok, árnyak.

Száraz tisztasága, bolyhos egyedüllét,

jöjj inas est, megváltó alvás.

Forró takarókon térdelsz,

kiveszed az akváriumból a piros halat.

Méh alszik függönyödön, ablakodon havak.

Az éj kockás tábláján velem indulsz,

egy csikó és egy bástya között

az enyém leszel. Két éjszaka közül

kicsúszik a nappal indigója

és egybefolyik a part, a tükör.

(Szarvas, 1989.)

MÚLTUNKAT IDÉZVE

SZARVAS VÁROS DÍSZPOLGÁRAI

KOSSUTH LAJOS 1890

TELEKI LÁSZLÓ gróf 1860

BENKA GYULA 1902

MELICH JÁNOS dr.

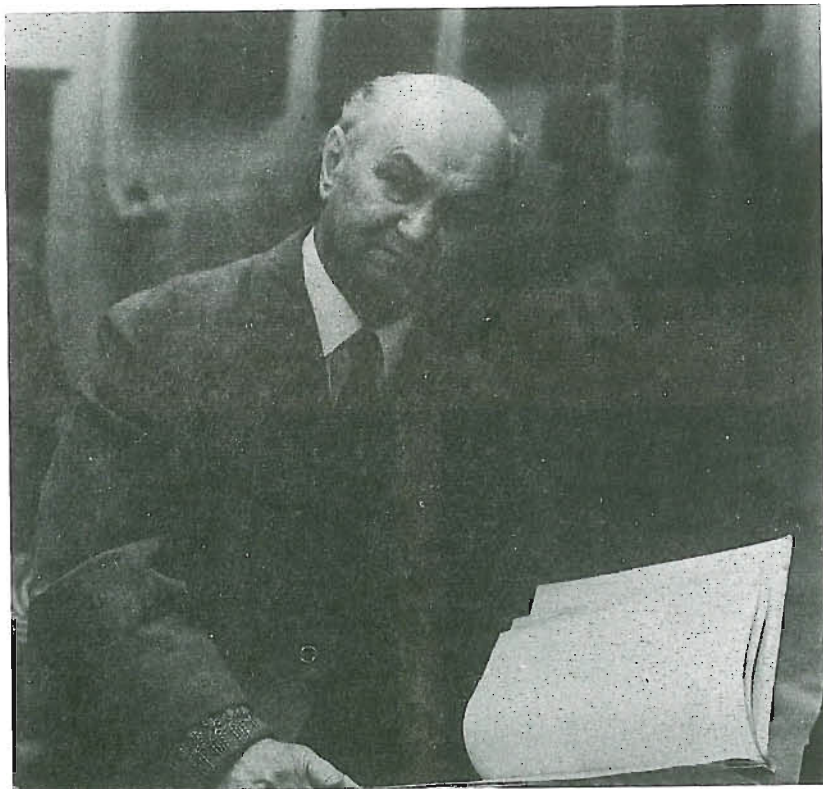
RUZICKAY GYÖRGY 1975

MELIS GYÖRGY 1986

Szarvasról indultam...

Ruzicskay György festőművésszel
beszélget Ary Róza

Szarvason, a Holt-Körös partján, az Erzsébet ligetben, csodálatosan szép természeti környezetben találni a Ruzicskay-Alkotóházat. Az ezernyi néprajzi tárgyakkal gazdagon berendezett „házimúzeumban” ülünk és beszélgetünk Ruzicskay György festőművésszel, Munkácsy-díjas, Kiváló és Érdemesművész, a nemzetközi Grand Prix, a Magyar Népköztársaság Zászlórendje és számos más kitüntetés birtokosával, Szarvas város díszpolgárával.

A Mestert gazdag életútjáról faggatom:

– Szarvason születtem. Ez a város számomra az anyaföldet jelenti, az anyával azonosítható világot. Az ember eljön, beszámol – úgy mint hajdan az édesanyjának tette: mit csinált, mit ért el széles e világban. Fizetni akar az elindítatásért, a megszületésért, az anyaföld, a nép rokonszenvéért. Úgy tartják, hogy a művésznek „házaja” széles e világ. De ő érzi, hogy van egy fix pont valahol a földgolyón, egy pontocska, amelynek szól minden, ami vele történik, amelyhez az ő művészete szól. Mert annak a pontocskának a varázsa olyan, mint a láthatatlan gyökér. A szálak ott lebegnek a szívünkhöz nőve. Vissza-húznak hatalmas palotákból, nagyvárosokból egy sáros faluba, amely a szülőföld talaja, amelyből sarjadunk.

– Szüleim földművelő emberek voltak, akik nagyon sokat dolgoztak, küzdöttek a létért, hogy megszépítsék, hasznossá, termékennyé tegyék a földet. Egyébként a rajzolási tehetséget édesanyámtól örököltem, aki már kisgyermek korában a békéscsabai szülőházuk falait telefestette népies motívumokkal. Négyen voltunk testvérek, ha csintalanok voltunk, mindig rajzolt nekünk, és mi áhítattal figyeltük: hogyan születtek keze nyomán szép virágok, állatok, figurák.

– Én már első elemista koromban rajzoltam. Az akkori szokásoknak megfelelően palatáblára, aminek kis osztálytársaim között gyakran volt sikere. Később Palkovits nagyon derék, kedves tanító úr elkezdett minket – nagyrészt paraszt gyermekeket – rajzolni tanítani. Emlékszem, mindannyian kaptunk egy-egy mintalapot, és azt kellett megrajzolni. Amikor az enyémet meglátta, azt mondta: „Ez a legjobb”. El lehet képzelni örömemet, hiszen ezzel felavatott engem, hogy úgy mondjam: tehetséges gyerekek. Tizenhárom éves koromban, Szarvas város ösztöndíjasaként, a szolnoki Művésztelepre akartak küldeni – a tanító úr javaslatára – tanulni. De bennem, a vidéki fiúban, annyi gátlás és a művészet iránt annyi áhítat és tisztelet, félelem volt, hogy bármennyire vágyódtam rá, nem mertem elmenni.

– *Hogyan lett a félénk fiúból világhírű festő?*

– Katonaként kerültem Nagyváradra. Fesztészetemnek – ha szabad mondanom – itt kezdődött forradalmi indíttatása. Volt egy katonatársam, egy igazi váradi fiú, Schwartz Ferenc, aki később jó barátom lett. Valósággal kikönyörögte, hogy mutassam meg rajzaimat. Majd maga vitt el Baráth Mórincz nagyváradi tanár festőiskolájába. Itt szabadultam meg gátlásaimtól, félszességemtől, mert én lettem az iskola egyik legtehetségesebb növendéke: azután a többieket is korrigáltam. Nagy tanulási láz fogott el. E perctől éjjel-nappal a festészetnek, a festészet megtanulásának, megismerésének vágyával éltem.

– Ez bizony nem volt könnyű, mert e mellett meg kellett keresnem az életre való szükségletemet, amelyeket munkámból: kis képeimből, rajzaimból teremtettem elő. A váradiak – élükön Schwartz Ferenc barátommal, aki *sajnos Hitler* gázkamrájában pusztult el – tehetséges fiút láttak bennem. Sokoldalúan segítettek, s az ő révükön jutottam el a Münchener Akadémiára. Ekkor nehéz, de nagyon szép korszaka kezdődött el életemnek.

– Nem lehet szavakkal kifejezni azt a boldogságot, amikor – a világ minden tájáról érkezett mintegy 600 jelentkező közül – a 35 nyertes között én is ott voltam. Ott kezdhettem meg rendszeres és komoly akadémiai felkészülésem, ahol korábban *Munkácsy Mihály, Székely Bertalan, Benczur, Csók István* és számos más híres magyar festő tanult. Magyarország képzőművészete ebből alakult ki és ebből formálódott, amit ennek az akadémiának a szelleme adott.

– A Müncheni Akadémia szellemi és művészeti szabadságot adott, de elvárta: amit csinál a tanítvány, azt jól csinálja meg! Ez elsősorban tanulmányfejek megrajzolásából állott. Teljes lélekkel csináltam, és ha szabad dicsekednem, a professzor úr példaként állított társaim elé. Ezzel önkéntelenül is növelte önbizalmamat. Mivel akkor még nem értettem németül, az elismerő szavakat a rajz hátuljára írta, s én odahaza szótár segítségével lefordítottam.

– Nehéz anyagi körülmények között éltem; de annyira festő akartam lenni, hogy éjszaka, fűtetlen szobában felkeltem és hajnalokig dolgoztam – k e m é n y e n !

– Hogy a művészethez más úton is hozzájussak, az akadémia mellett egy modern festő iskolába is eljártam: az ún. *Hoffman Schuleba*. Míg az akadémia a természet megismerését és részletes tanulmányokat jelentett, itt a lélektani szempontok, a mélyebb szerkezetiség, a tér problémáival ismerkedtem meg.

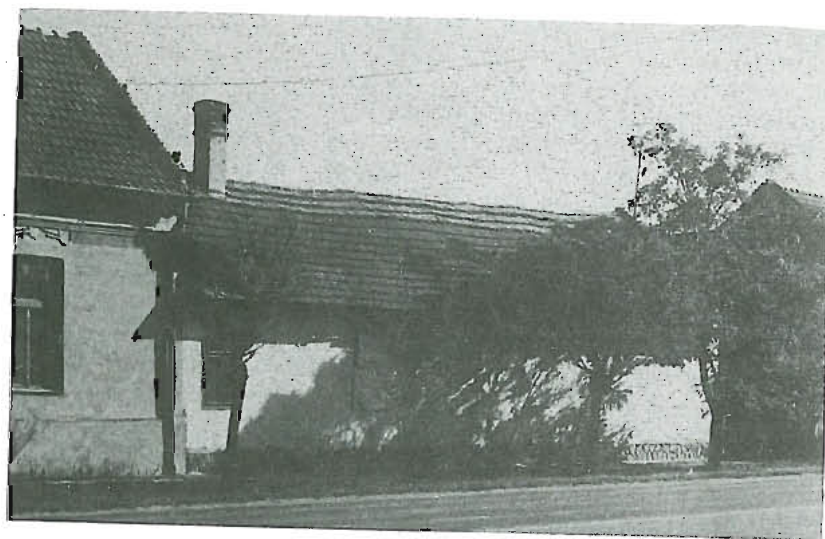
– Hozzátartozott a tanulás formájához: életnagyságú, nagy alakokat is le kellett rajzolni. Tehát emberi testet, nőt, férfit, mozgásban, illetve anatómiai szerkezetében és kifejezésében. Ez szintén nagy feladat volt. Igyekeztem jól megcsinálni, azokból kompozíciókat formálni. Munkám annyira megragadta professzorom figyelmét, hogy máris kiállítást akart rendezni a dolgaimból. Ez alig öt hónapi otlétem utáni volt. Sajnos anyagi okok megakadályozták ennek kivitelezését. Ugyan, hol volt nekem pénzem papírra, vásznakra és más anyagokra, amelyből a kiállítást megcsinálhattam volna.

– Megrajzoltam ugyanakkor a 70 rajzból álló első rajzszorozatomat, egy egyiptomi múmia általam írt történetét, amelyet pár évvel ezelőtt – csodálatosan szép kivitelben – albumban jelentettek meg.

– *Hogyan alakult élete München után?*

– Közel négy évet töltöttem Münchenben. Innen mindjárt Nagyváradra mentem, ahonnan világgá bocsátottak. Itt rendeztem meg első önálló kiállításomat. Szép sajtója volt. A derék nagyváradiak sok képet vásároltak tőlem. Ez adott anyagi alapot ahhoz, hogy további művészi vándorútra induljak. Ugyanakkor – 1924-ben – rendeztem meg szülővárosomban: Szarvason, első komoly kiállításomat. Nagyon sokan megnézték, de anyagi eredménye nem nagyon volt. Ehhez persze ismerni kellene annak a világnak az összetételét, amelyben akkor éltem én, a festő, s mint ilyen, első Szarvasról. Nem volt senki, aki a művészettel foglalkozott volna: Magamnak kellett törni az utat; behatolni az emberek szívébe, érzelmvilágába – egyszerű paraszti népek és egy szűk polgári réteg körében.

– *Merre tovább?*

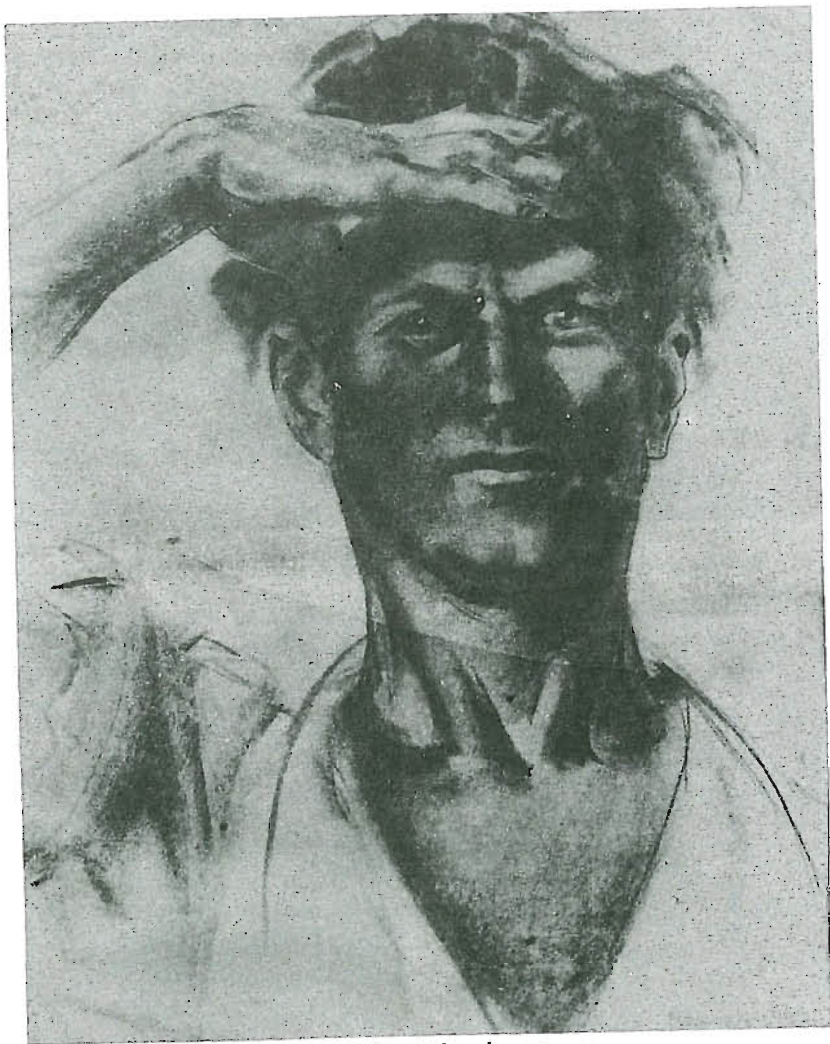
A szülői ház (1896)

A nagyapa: *Ruzsitska János* (szül. 1816)

Késői látogatás az ősi tanyán – 1987
Fotó: *Dr. Bertók János*

Önarckép - Krétarajz - 1932

- A „hármás út”: München, Róma, Párizs, szinte kötelező volt a kor művészeire. Olaszországba mentem 1925-ben. Első utam Velencébe vezetett. Ismét nagy küzdelem árán teremtettem meg az anyagiakat; de mindenáron az olasz művészet csodás szépségét igyekeztem megismerni. Velence természeti és építészeti hatása, csodálatos színei, formái és benne a régi művészei, nagy hatással

voltak rám. *Tintoretto* volt az, akit különösen közel éreztem magamhoz. Mozgásvágya, frenetikus kifejező ereje lelki rokonságot váltott ki bennem.

- Majd Firenzébe mentem, amely klasszikus hazája a művészetnek. Ott *Michel Angelo* művészetével ismerkedtem meg, mint szobrásszal. Ott vannak talán a legszebb szobrai. Végül Rómába kerültem. Itt több mint egy esztendőt töltöttem. Ott is voltak - hogy úgy mondjam - sikereim. Az Amerikai Collégium vezető tanára - ahoza bejárhattam dolgozni, tanulmányokat végezni - meglátta munkáimat; gratulált nekem. Németül beszélgettünk. Mindenképpen el akarta intézni - segítséget is adott volna hozzám -, hogy Amerikába menjek. Én azonban itt akartam folytatni tanulmányaimat.

- Minden külföldi kirándulás után visszatértem Szarvasra vagy Nagyváradra. A két város között osztottam meg azt az időt, amit kiállításokra, barátaimmal, a környezettel való együttélésre szántam. Szarvason elkezdtem tanulmányozni és megfesteni az ott dolgozó emberek életét, mozgását; kifejezni az alföldi táj varázslatos szépségét. Az izgató cél ott rejtőzött a dolgok mélyén: továbbfolytatás, a továbbvándorlás érdekében - az örök vágy: eljutni Párizsba!

- És ez mikor sikerült?

- A fények városába 1927-ben érkeztem. Súlyos korszaka volt ez az idő a képzőművészetnek az egész világon. Képeim eladásából mégis sikerült felülnöm a Párizsba induló vonatra. Egy kedves kis hotelben laktam. Elkezdtem élni párizsi életemet, amelyet elsősorban a csodálkozás töltött ki. Párizs nagyszerű város. Eredetiségében sokszínű. Mindenki megtalálja benne magát, mint ahogyan én is. Sok mindent megfestettem Párizsból; igyekeztem részleteibe belemélyedni. Tanulmányaimat az *Akadémie de la Grande Chaumère*-ben folytattam. Az egész világ művészete Párizsban összpontosult. A ma aktuális művészi formák, szinte művészettörténeti jelenségek, akkor születtek.

- *Picasso* és társai mind ekkor formálódtak körülöttem. Így aztán magam is belekerültem egy forgatagba, ami a művészetnek izgalmas, szinte forradalmi lökötését jelentette. Párizsban élni minden művész szívevágya! Én azonban egy szép napon levelet kaptam Szarvasról: jöjjenek haza egy fontos ügyben. Vonatra szálltam és jöttem, mert gyermekként hazahívta szülővárosa... Akkor még nem sejtettem, hogy évtizedekig nem láthatom viszont szerelmes városomat: Párizst.

- Szarvason megkaptam az Árvaház egyik iskolateremtő műteremnek. Elkezdhettem megvalósítani sok minden tervemet. Három freskót festettem a tanterem falaira. (Nem régen restaurálták.) Szívesen festettem a dolgozó embert, a kubikost, a munkást, a parasztembert. Közlebb kerültem az ő világukhoz. Egy napon felkértek: jöjjenek, segítsen őket irányítani művészi és társadalmi gondjaik, terveik megoldásában. Kérésükre elvállaltam a *Világosság Dalkör* művészeti vezetését. Ezt később 120 tagú dalkarrá és szavalókórusossá fejlesztettem. Párizs után ez volt a fő programom. 4-5 évig dolgoztam ezzel a lelkes társasággal. Ők egy időre lefékezték világga menésemet. Földhözragadt, becsületes szegény emberek voltak. Áhítozták a tanulást. Többségük munka-

Vizhordás Szarvason az 1930-as években. A „lírai rajzok” sorozatból – 1952

nélküli volt. Szívesen áldozták fel éjszakáikat. Éjféléig gyakoroltak, hogy tanuljanak, s amit elsajátítottak, azt átadják másoknak. Igazi népművelők voltak, bár ezt így nem mondta ki senki.

Az ő világuk megfestésével egy, a korra jellemző, sajátos képzőművészeti folyamatot indítottam el, ami ma is nagyon aktuális.

– Aztán jött a második világháború a maga szörnyűségével. A művész szerénysege tiltja, hogy hőstetteiről beszéljünk, pedig amit ő és felesége tett embertársaiért életük kockáztatásával, az hőstett volt a javából.

– Amit tettünk Etelkámmal, az emberi kötelesség volt. Befogadtuk, tápláltuk, a veszélytől óvtuk, amennyire lehetett: az üldözötteket, vallási különbség nélkül. Ezért soha nem vártunk dicséretet és semmi mást. Tudtuk, hogy ha lebukunk, halál jár a rejtegetésükért, de kockáztattunk, mert bízunk egy jobb emberi világban.

– A háború után egy ideig Nagyváradon éltünk. Amikor visszatértünk Budapestre, bizony nem volt könnyű az életünk. Egyszerre sírtunk és nevtünk.

Tusrajzok (1970)

Iszonyú látvány volt romokban a hajdan oly gyönyörű Budapest – a Dunába dőlt hidroncsok, a kiégett épületek. Ugyanakkor láttuk a várost újjáépítő emberek hallatlan erőfeszítését. Meggyőződünk róla, hogy Budapest olyan szép lesz, mint volt. Gonosz lelkek elpusztították, a hazájukat szeretők felépítették. Esténként kávéházakba jártunk, baráti társasággal. Itt készítettem el a 110 rajzból álló „Utazás a világ körül” című sorozatomat. Rajzaimat közzétették az Est-lapok. Bekapcsolódtam a színházi életbe. Terveztem, diszleteket csináltam, és sok-sok képet készítettem. Egyszóval a dolgos emberek szorgalma magával ragadott.

– 1957-ben, amikor kinyíltak a határkapuk, és mehettünk ismét nyugatra, elsőik között váltottunk útlevelet. Elmentünk Párizsba. Megint nyomott az anyagi gond, de mi, Etelkámmal, mindent vállaltunk...

– Emlékszem, nagyon hamar sok minden dolog ért. Az év egyik legnagyobb eseménye nyílt meg Párizsban: a *Salon d'Automne* kiállítás. Etelkám mondja: be kellene vinni képeket. Én hallani sem akartam róla, hiszen még nem régen érkeztünk Párizsba. A feleségem azonban fogott 9 képet és bevitte. Ott az volt a szokás, hogy a zsűri azonnal megmondta véleményét a képről. Mind a kilencet elfogadták! Óriási öröm volt, hiszen ez egy nagy megérkezést és beérkezést jelentett Párizsba. Fontos pillanata volt ez életemnek. Ugyanis érdekes jelensége

A Szarvasi Világosság Dalkar élén - 1931

a francia léleknek, hogy azokat a művészeket – lett legyen bármilyen nemzeti-ségű –, akik önáluk szerepelnek, bizonyos értelemben rögtön a francia kultúra részének tekintik. Ettől kezdve több meghívást kaptam: vegyek részt képeimmel kiállításokon, nem csak a fővárosban, hanem Franciaország több vidéki városában is. Párizsban sok jóbarátra tettünk szert. Hosszabb-rövidebb meg-szakításokkal, több mint hét esztendőt éltünk Párizsban.

– Szólnom illik arról is, hogy egy jó évet éltem Amszterdamban. Olyannyira sikeresek voltak kiállításaim, hogy a mai napig is kérnek egy-egy rajzszorozat bemutatására. New Yorkban mintegy fél esztendőt töltöttünk. Ott is sikeres kiállítással búcsúztam. Nagyon szeretünk Budapesten is élni, ahol szintén sok a jó barát; tág műterem ad lehetőséget az alkotó munkára. Az utóbbi évtizedek-ben Szarvas–Budapest–Párizs között osztjuk meg életünket. Etelkám mindig velem jön, – nélküle nem tudnám elképzelni életemet.

– A művész úr tucatnyinál több rajzszorozatot készített. Miért szereti annyira ezt a műfajt?

– A művészettörténelemben általában ritka jelenség – látszólag. De lényegé-ben nem is olyan ritka. Tualjdonképpen – ha nem is ebben a formában – bizo-nyos sorozatszerűségben már a reneszánsz, vagy az azt megelőző időkben is alkottak. Bizonyos vallási gondolatokhoz kapcsolódó témákat – pl. *Krisztus* éle-

Szarvason, a Ruzsicskay-Alkotóház műtermének avatásakor - 1972

tét – sorozatban festették meg. Így akarták egy történés folyamatát kifejezni. Vannak dolgok, melyeket csak drámai folyamat során tudok – és akarok – kö-zölni, nem pedig egy képben. Úgy érzem, hogy a lelkiállapotunk nem csupán egy képben merül ki, hanem sok, helyesebben több kép folyamatában ábrázol-ható.

– A 110 rajzból álló „Szerelmemkereső” rajzszorozatomat 1927-ben készítettem.

A ligeti *Alkotóház* kertjében – 1975, a Mester által kreált „bio-lant” nyugodalmis környezetében Fotó: *Malmos Károly*

Album formájában 1935-ben került kiadásra Nagyváradon. Közkívánatra – pár évvel ezelőtt – megjelent hasonmás kiadása is. A korabeli lapok így írtak róla: „Kifejező erejű rajzok, amelyekben az ember érzésvilágát, külső és belső vívódását és végül a megtalált dolgozó világ útját mutatja be.” „...„Ruzicskay nem áll oda a természet egy-egy jelensége elé, hogy annak pontos mását adja, hanem azt rajzolja, ami átsuhan lelkén, amit az életből kikapott és benne gondolatokat keltett, az indulatok ezreit, az öntudat alól felburjánzott titkokat rajzolja...”

– A 27 krétarajzból álló, háborúellenes témájú „*Világosság felé*” rajzsorozatam 1936-ban jelent meg. Ma a *Nemzeti Galéria* tulajdona. A „*Teremtés*” 10 színes krétarajza azt mutatja meg, hogyan teremtette az Úr a világot. Nagyon sokan szerették volna megvásárolni, de nem tudtam megválni tőle; Szarvasra hagyatkoztam.

–1939-ben egy hónapot töltöttünk feleségemmel Százhalombattán. Akkor még egy Duna menti kis halászfalu volt. Több tucat rajzot, festményt készítettem. Pár évvel ezelőtt – jó barátok révén – tudomást szereztek erről a ma már nagy ipari város vezetői. Megvásárolták a képeket. Meghívtak, hogy egészítsem ki a mai Százhalombattáról néhány képpel. Megtettem! Képeimből állandó kiállítást rendeztek.

– Úgy gondolom, a művészettörténelemben ritkaság az is, hogy megrajzoltam a bányászok életét. Komlón éltünk heteken át. Leszálltam a tárnákba, hogy megfigyelhessem az állandó veszélyben élő földalatti bányászok munkáját.

Tessedik Sámuel, a nagy magyar reformer: „reform-arcképe” – 1970

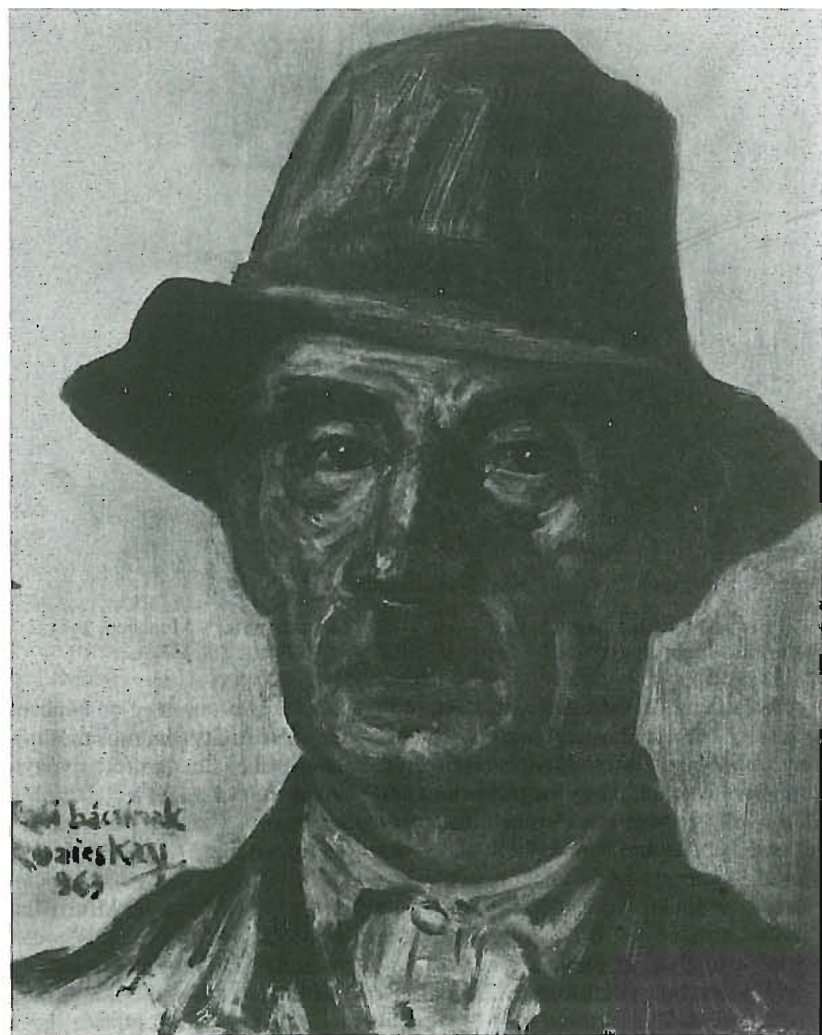
Tanulmányfej – München, 1923
Fotó: *Tulok Ferenc*

– Szarvason *Tessedik Sámuel* életét, munkásságát rajzoltam meg 70 képben. Ez a nagy reformelme meghonosította az akácfa, a lucernát és számos más növényt. Kidolgozta a talajjavítás módszerét. Feleségével együtt tanított, gyógyított. El ne feledjem, hogy megrajzoltam *Liszt Ferenc* munkásságát is: „*Utazás a világ körül*” címen. 110 történelmi jelentőségű rajzom: „*Fantasztikus Utazás*” két kötetben, album formájában jelent meg. Megrajzoltam „*A Gyulai Vár krónikáját*,” – régi kedvenc témám volt.

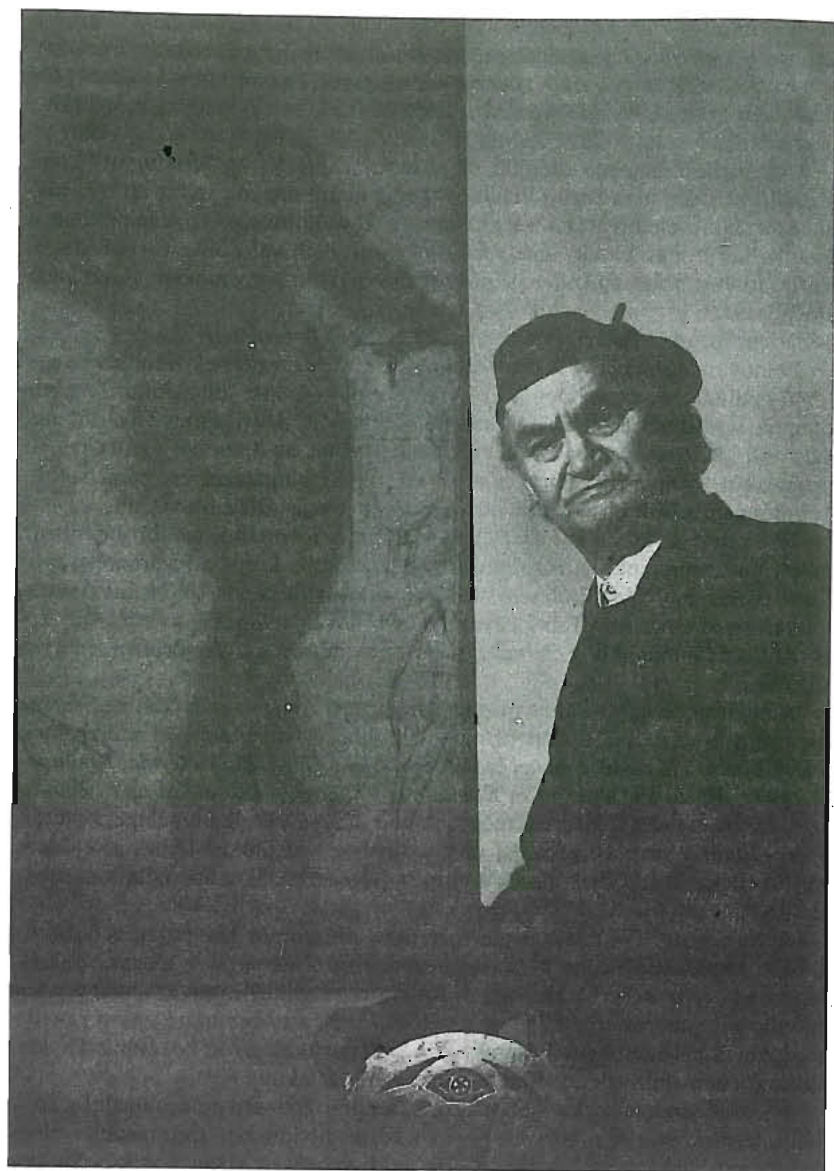
– Ide sorolnám biofestészetemet. Ezt a stílust 1965-ben kezdtem kiformalni Szarvason, ahol sok a fa, bokor és dús a növényvilág. A görög „bios”=élet szóból formálva, az életnek megfestése a természetben belül. Vissza akartam térni korunk bonyolult formavilágából az ősi valósághoz; levelekből alkottam képeket. A manifesztumot 1965-ben közöltem a *Művészet* című lapban. Ez a stílus – amelynek ma már sok a követője – Magyarországról, tőlem indult el.

– *Kiállításai?*

– Megszámlálhatatlanul sok volt idehaza és a világ különböző tájain. E percben is több városban láthatók alkotásaim. Bemutakoztam többek között Franciaországban, Amerikában, Hollandiában, Olaszországban, Romániában, Csehszlovákiában és másutt. Saját hazámban is szép sikereim voltak. Budapesten már a háború előtt több egyéni és kollektív kiállításon vettem részt. Kiállí-

Stefanyik Pál (1906–1987) az Alkotóház aranykezű ezermesteré, a családtagnak számító „Pali bácsi”

A művész és a mű – 1974 Fotó: Tóth István

tásom nyílt a *Nemzeti Szalonban*, 1947-ben pedig „*A munka himnusza*” címen a *Szalmácssy Galériában*. Szerepeltem az *Ernst Múzeumban*, a *Műcsarnokban*. 1976-ban a *Magyar Nemzeti Galériában* megnyílt életmű kiállításomnak oly nagy sikere volt, hogy időtartamát, közkívánatra, egy hónappal meg kellett hosszabbítani.

– Úgy mellékesen, 400 oldalon megírtam: „*A festészet kézikönyve*” című összeállítást. Még nem került kiadásra, pedig ebből nagyon sokat tanulhatnának azok, akik élethivatásul választották a képzőművészetet. A napokban a kezembe került egy blokk, amelyben 395 megfesteni való ötletet írtam össze. Kérem, több évszázadig kellene élnie egy művésznek, hogy minden álmát megvalósíthassa.

– *Drága Mester! Beszéljünk még az Alkotóház történetéről.*

– Boldogan. 1960-ban – a város akkori vezetői – megkértek, rendezek egy önálló kiállítást, és arra, hogy feleségemmel együtt évente töltenék itthon pár hónapot, segítenék a helyi kulturális élet fellendítésében. Hogy zavartalanul élhessünk szülővárosomban, nekem ajándékozták az Erzsébet ligetben levő kertészlakot. Nagyon szerény, fehérre meszelt, zsalugáteres kis házikó volt. Mi boldogan vettük birtokunkba, s berendeztük saját ízlésünk szerint.

– Hol van már az a kicsi ház? A városi tanács jóvoltából tovább bővült az épület. Van nappalink, hálószobánk, vendégszobánk, konyha-fürdőszoba, műterem és két nagy kiállítóterem. Eleinte egy-két hónapot töltöttünk évente Szarvason. Ma már legalább fél évet. Nagy öröm és boldogság itt élni. Úgy érzem, a liget fái magukhoz ölelnek, itt tartanak, ebben a gyönyörűségesen szép miliőben.

– A bejárati faragott kaput magam terveztem. Aztán a ház falára „*Szarvas város nagyjai és népei*” címen 14 méteres faliképet rajzoltam. Itt szerepelnek többek között: *Tessedik Sámuel* és felesége, *Gyóni Géza*, *Benka Gyula*, *Krecsmarik Endre*, *Vajda Péter*, *Chován Kálmán*, a *Világosság Szavalókórus* és *Dalkar* tagjai és sokan mások. Amikor még nem volt „dívat”, Etelkámval megkezdtük összegyűjteni a szarvasi néprajzi tárgyakat, hogy az utókor láthassa: elődeik hogyan éltek, öltözködtek életük során, milyen eszközöket használtak munkájukhoz.

– A *Ruzicskay Gyűjteményt* ma már mint múzeumot látogatják a hazai és külföldi vendégek. Évente 8–10 ezer ember fordul itt meg. A Magyar Televízió kívül egy francia TV társaság is forgatott nálunk. Ezáltal Szarvasat a világ különböző tájain ismerhették meg a nézők. Jöttek a tv-bemutató után Franciaországból és máshonnan jó barátok, akik így értesültek arról: hol élünk. De jöttek ismeretlen emberek is, tetszett nekik, amit láttak.

– Nyáridőben nem ritka az olyan nap, amikor 200–400 ember fordul meg a kiállítótermekben. A gondnoktól sokan kérnek, hívjon be, szeretnének velem személyesen találkozni, beszélgetni. Én az ilyen jellegű kívánságnak boldogan teszek eleget. Úgy érzem, nem csak rólam, de szeretett szülővárosomról, Szarvasról is sokat mondhatok. Helyettem a vendégkönyvek „vallanak” arról, hogy a látogatók miként vélekednek munkámról. Ez külön megérne egy fejezetet.

– *Tervei?*

– Sajnos, egy évvel ezelőtt eltörött a combnyakcsontom. Hónapokat töltöttem kórházban; végül is Szarvason rendbe jöttem. Szeretném folytatni Szarvas város történetének megrajzolását; középpontban említve édesanyámat, akinek keze munkáját a vendégszobában látható 14 darabból álló festett bútor őrzi.

Páczay Pál: RUZICKSKAY – 1970

– *Szeretem Szarvasat, ahol születtem. Arra törekszem, hogy minél többen megismerjék e csodálatosan szép természeti környezetben települt várost és annak népét.*

– *Köszönöm a beszélgetést – és üdvözlöm a Szarvasi Krónikát, mint a helyi szellemi élet annyira óhajtott gerjesztőjét.*

FOLTÁN ZSUZSANNA

Volt egyszer egy színház...

A Szarvasi Nyári Színkör története

1864–1952

A nyári színkör – így kisbetűvel írva – mint intézmény, mint a különböző vándortársulatok számára átmenetileg letelepedést, játszási lehetőséget biztosító intézmény, nem egyedi jelenség a XIX. század végi, XX. század eleji Magyarországon. Nemcsak Szarvason működött ilyen színkör, hanem az országban, sőt a megyében is több helyen (Gyula, Békéscsaba, Orosháza). A fővárosi vagy a vidéki állandó színházakhoz képest talán jelentéktelennek is tűntek.

A nyári színkörök jelentőségét annak alapján lehet helyesen megítélni, hogy az illető város, község kulturális, társadalmi életében milyen helyet foglaltak el. Szarvas kulturális életében az igazán tartalmas szórakozást nyújtó lehetőségek terén a színkör előkelő, mondhatni első helyet vívott ki magának. Ez a helyzetkép csak a színkörről összegyűjtött adatok birtokában tárható fel. Eddig csak az emberek tudatában, emlékeiben és néhány nyomtatásban megjelenő utalás, dokumentum formájában, szétszórtan létező adatok: egységes művé rendezve kívánnak hozzájárulni a *Szarvasi Nyári Színkör* emlékének megőrzéséhez.

E művelődéstörténeti vállalkozás a huszonnegyedik órában történik. A Nyári Színkör egykori színészgárdája, közönsége – a színház 1952-ben történt lebontása óta eltelt több, mint 30 esztendő alatt – már jócskán megfogyatkozott. Akikhez még sikerült eljutni az élők közül, nélkülözhetetlen adatokkal szolgáltak. Valójában az ő szavaik alapján kelt életre – sajnos már csak képzeletben – a szarvasi színház.

A színházi élet kezdetei Szarvason

A Nyári Színkör felépülésének idején, azaz 1898-ban, a színházi élet már komoly hagyományokkal jeleskedhetett városunkban. A színjátszás megindítója egy műkedvelő, azaz nem hivatásos színészekből álló színtársulat volt, amely *Neumann Jenő* (1922) szerint 1864-ben alakult meg. A társulat előadásainak tiszta jövedelme jótékony célokra szolgált. 1866-ban a műkedvelők átadták helyüket a vidékről érkező hivatásos színészekből álló színtársulatoknak. Ezek évről évre, többnyire a nyári időszakban látogatták meg városunkat. Az előadások színhelye kezdetben a tulajdonosáról elnevezett *Bárány-vendéglő*, valamint a vendéglő udvarán fából felépített színház volt. Az *Aréna* nevet viselte. A Bárány-vendéglő épülete ma is áll. Napjainkban a városi egészségügyi szakrendelő-intézet működik falai között.

A Szarvason fellépő társulatok többnyire a közelebb eső városokból, például

Kecskemétről, illetve a fővárosból érkeztek. Repertoárjukban általában a könnyű műfajhoz tartozó darabok szerepeltek: bohózatok, népszínművek, operettek. A legtöbbször játszott s így a legiskeresebb alkotások: a *Cigánybáró* és a *Koldusdiák* című operett, valamint *Csiky Gergely népszínművei voltak* (*Örök törvény, Ingyenélők, Buborékok*). Az 1888. év igen szomorú volt városunk színházi életében. A *Szarvasi Lapok* január 15-i száma lesújtó hírt közöl: „A háztetőket vastag hótakaró borította, a Bárány-vendéglő faszínházának könnyebb szerkezetű épülete nem bírta el a hó súlyát és összeomlott.”

A szarvasi közbirtokosság, amely részvényeit fektette a színházba, igen nagy anyagi kárt szenvedett. A színház ügye azonban nem maradt gazdátlanul. Már ez év augusztusában megindulhattak a színházi előadások a helyreállított Arénában. A korábbi időszakhoz hasonló jó hangulatban és színvonalon, legtöbbször népes nézősereg előtt zajlottak a bemutatók, ebben az épületben, egészen 1897-ig. Ekkor új helyen, az Arénánál nagyobb színház építését határozta el a szarvasi előjárói tanács.

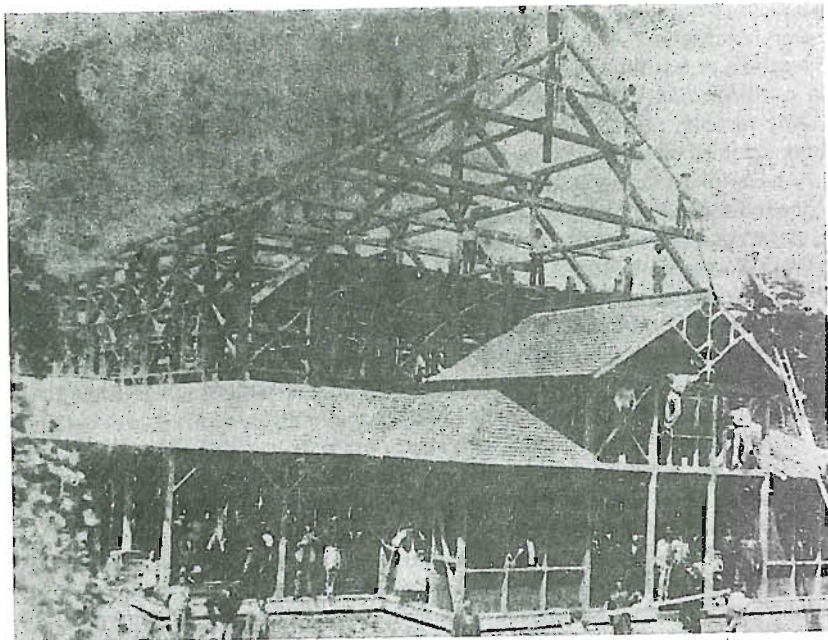
A Nyári Színkör épülete

Szarvas előjárói tanácsának 1897. május 14-i ülésén – a szarvasi színkörtársulat részéről – ajánlat hangzott el, a volt Bárány-vendéglő telkén lévő nyári színház megvételére. Az ajánlatra így válaszolt az ülés: „A társulati fa alkotmány kicsi, szűk, tehát megtoldandó lenne, a szétbontás következtében az anyag nagy része használhatatlanná válna, ezen okból a társulatnak a színház megvételét nem hozza javaslatba, hanem képviselőtestület előtt egy téglyából épített nyári színház létesítését javasolja az „Árpád” szálló telkén.”

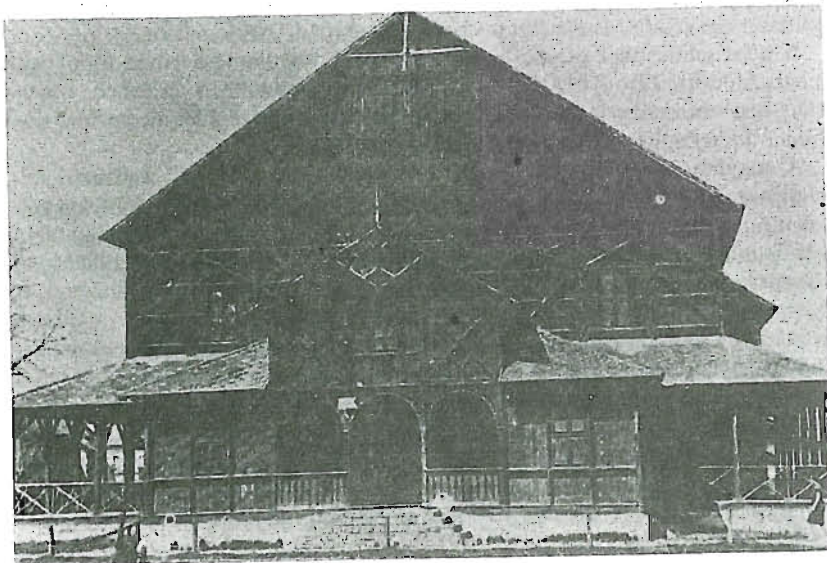
A képviselőtestület ülésén hozott határozat végrehajtása rövid időn belül megkezdődött. Bizonyítja ezt az is, hogy még ugyanebben az évben, – azaz 1897-ben – hozzákezdtek a színház építéséhez. A színházépület megtervezésével *Gábor József* építész bízta meg.

A majdani színházépület számára kijelölt hely rendkívül kedvező volt. Ugyanis az az utca (ma Szabadság út) abban az időben is Szarvas főutcája volt, tehát mintegy a város szívében kapott helyet. A színház építésének munkálatai valószínűleg nyár végén, ősze elején indulhattak meg. A képviselőtestületi határozattól eltérően azonban nemcsak a váza készült fából, hanem magának az egész épületnek az anyaga is fa lett. Az építőanyagként szolgáló fát – az egyik adatközlő elmondása szerint – Erdélyből hozták, mégpedig (miként hajdan *Tessedik*) a Körösön úsztatták le egészen Szarvasig. A fa természetesen hatalmas rönkökben érkezett. Ezeket még fel kellett fűrészelni ahhoz, hogy valóban felhasználhatóak legyenek. A fa felfűrészelését rögtön a kiemelés után, a Körösparton végezték. Akkoriban ugyanis még fűrésztelep működött a folyó partján. Így a fa már felfűrészelt állapotban került a helyszínre. Az építkezés vezetőit a korabeli újság „a két Bányászkné” emlegeti. *Bracsok Pál*, az egyik tájékoz-

A Szarvasi Nyári Szinkör, épülőfélben – 1897 és kész állapotban – 1898. Tervezte: Gábor József

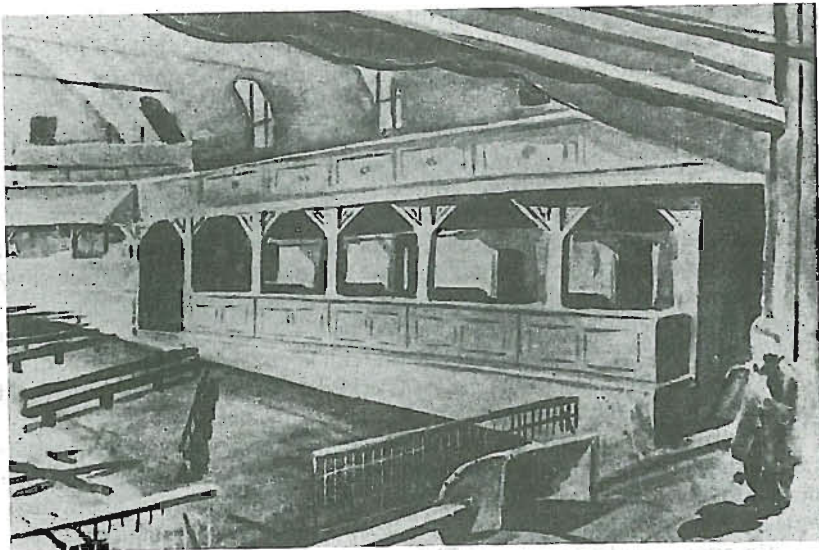
atató elmondta, hogy tudomása szerint egy *Grén Mór* nevezetű, zsidó származású fakereskedő kezdte el építtetni a színházat. Hozzátette, hogy a főbejárat fölött elhelyezkedő két stilizált csillag is az építtetőre emlékeztetett.

A színház építése nagy erővel folyt. A téli szünet után – 1898-ban – ismét hozzáláttak az építkezéshez. Szeptemberben már meg is kezdődhetek az előadások az új színházban. *A Nyári Szinkör épülete – mint ahogyan azt a képviselőtestületi határozat is előírta –, valóban nagyobb lett elődjénél. Hozzávetőlegesen 800 főt tudott egyszerre befogadni. Eredetileg zsindelettel készült. Később ezt a jóval tartósabb cserép váltotta fel. A félkör alakú színházépületet kívülről egy nyitott folyosó vette körül. Az előadások szünetében, főleg rossz idő esetén, ide jöhetett ki a közönség. A főbejárat egyik oldalán a pénztárhelyiség helyezkedett el, a másik oldalon pedig a színészek számára kialakított öltöző. A színház homlokzatát a főbejárat felől impozáns faragványok díszítették. Az épület külsejét, csupán a faszervezetet védő-konzerváló anyaggal vonták be, amely lilás színezetet adott az egész épületnek.*

A színházba lépve a néző egy igen tágas teremben találta magát. A főbejáratl szemben helyezkedett el a szintén fából készült tágas színpad. A színpadot a nézőtérrel elválasztó bordó bársonyfüggönyt kézzel festett színes minta díszítette. A függöny fölötti falrészre „*Molnár Árpád* és társa festőművészt urak a színház gerendaszerkezetének megfelelő alakot festettek.” A lejtősre kiképzett nézőtérnek a színpadhoz közelebb eső részén helyezkedett el a zsöllye. Az egyik adatközlő becslése szerint ez 8 sort tett ki. Ezután következtek a zártszékes ülőhelyek, majd a támlásszékek. Az egyes helyekre természetesen különböző helyáru jegyeket kellett váltani.

A támlásszékeket a diákhelyek követték, amelyek alacsony, fából készült korlattal voltak elválasztva a nézőtér előbbi részeitől. Itt már nem székek voltak, csupán padosorok. A diákok innen nézhették végig az előadást. A nézőteret 12 db díszesen faragott, 5–6 személyes páholy vette körül. A földszinti nézőtér fölött helyezkedett el a szintén félköríves emeleti karzat, ahol egyaránt voltak álló- és ülőhelyek. A karzat díszítése hasonló volt a páholyokéhoz. A színházi előadások rendszerint az esti órákban zajlottak.

A színpad és a nézőtér kellő megvilágításáról tehát gondoskodni kellett. Kezdetben petróleumlámpák szolgáltatták a fényt. Ez a világítás azonban gyérnek bizonyult, és rendkívül tűzveszélyes volt. Szerencsére nem sokáig uralkodtak a mostoha viszonyok, 1906-tól már acetilénlámpákat alkalmaztak a belső tér megvilágítására. A színház ekkor – közel az épülethez – saját acetilén-gázfejlesztő-telepet üzemeltetett. Innen csővezetéken érkezett a gáz a színházi lámpákba. 1913-ban, amikor Szarvast bekapcsolták a villanyvilágítási hálózatba, már a színházban is a legbiztonságosabb és a legjobb villanyvilágítás szolgáltatta a fényt. A színpadot csak alulról világították meg; általában négy különböző színű lámpával, valamint jobb- és baloldalon reflektorral. A nézőtér nagyméretű mennyezeti lámpa, a páholyok felett falikarok égtek. A kortársak kivétel nélkül szépnek, impozánsnak tartják, és mint nagyszerű élmények színhelyét emlegetik a szarvasi Nyári Szinkör épületét.

A Nyári Színház belső képe. Festette: Cs. Pataj Mihály – 1950

A színi szezon és a társulatok

Az újonnan felépült, tágas Nyári Színház több mint 50 évre biztosította – az ekkor már komoly hagyományokra visszatekintő – színházi élet folyamatosságát Szarvason. A színháznak ezután sem volt állandó társulata. Az ország legkülönbözőbb vidékeiről érkező vándortársulatok szórakoztatták évről évre a szarvasi közönséget.

Az előkészületek már jóval az esedékes szezon kezdete előtt megindultak. A községi elöljárói tanács minden évben pályázatot hirdetett a vándortársulatok számára: a szarvasi színházban egy szezonra (1–2 hónap) szóló fellépésre. A beérkezett pályázatokat az elöljárói tanács tagjaiból alakult *színiügyi bizottság* bírálta felül, és választotta ki a szerinte legsikeresebbnek ígérkező társulatot. Miután megtörtént a választás, értesítették erről az illető társulat igazgatóját. Ő a fellépést engedélyező határozat kézhezvétele után, a társulat titkárát Szarvasra küldte.

A titkár általában 2–3 héttel előbb érkezett meg a színtársulathoz. Feladatát képezte az előadásokra szóló bérletek árusítása, illetve az előkészületek figyelemmel kísérése, ellenőrzése. A bérletgyűjtés egyfajta propagandamunkát kívánt a titkártól. Előzetes kedvcsinálás nélkül ugyanis nem számíthatott a bérlet-

gyűjtés sikerére. *Váradi Antal* így ír (1911) erről: „A bérletgyűjtés a legkeményebb dolog volt a régi színháznál, s arra csak igen megbízható embert küldött a director.” Olyan eset is előfordult, hogy a színházigazgató maga jött el a bérletek miatt, ha titkárát esetleg nem tartotta elég alkalmasnak erre a feladatra. *A szarvasi közönség a helyi lapokból értesülhetett arról, hogy melyik színtársulatra esett a választás. A Szarvasi Lapok* 1899. március 19-i számában ezt olvashatták az érdeklődők: „A szarvasi színházat *Micsey F. György*, a kecskeméti színházigazgató nyerte el.” Az előkészülethez tartozott a színház épületének átvizsgálása, az esetleges javítási munkálatok elvégzése. Erre az illetékeseket szintén határozatban szólította fel az elöljárói tanács.

A színi évad általában a nyári időszakban, illetve az első őszi hónapokban zajlott. Tartama egy-másfél, ritkán két hónapra terjedt ki. A társulat elszállásolásáról a helyieknek kellett gondoskodni. A színházigazgatók általában az *Árpád Szállóban* béreltek maguknak szobát. *Vértés Károly* győri színházigazgató, aki több éven át működött társulatával Szarvason, kivétel volt ez alól: házat vásárolt magának, és ott lakott családjával a színi szezon idején. A társulat többi tagja általában szarvasi családoknál szállt meg. Azok, akik hajlandók voltak – némi pénz ellenében – kosztot, kvártélyt biztosítani, hirdetést adtak fel a napilapokban, vagy más helyen. A társulatok tagjai tehát már megérkezésükkor tudták, hol kaphatnak szállást.

Amint megérkeztek a színészek és elkezdődött a szezon, Szarvason szinte felpezsdült az élet. Aki igazi, tartalmas szórakozásra vágyott, az a színházat kereste fel. Kevés kivételtől eltekintve, minden nap volt előadás. Aki végig figyelemmel őhajtotta kísérni a színészi játékot, az jól tette, ha bérletet vásárolt a szezonra.

Egy nap általában egy előadást tartottak. Este 8 órakor kezdődött és rendszerint $\frac{1}{2}$ 11-re befejeződött. Kivételt jelentett a vasárnap. Ekkor kétszer léptek színpadra a színészek: délután 4 órakor, majd este 8 órakor. Egy darab rendszerint két alkalommal került a közönség elé (de nem ritkán többször is, ha nagy sikert aratott). A színészek jelmezeit, sokszor a darabokhoz szükséges díszleteket is, a társulatok hozták magukkal. Rendszerint megpakolt szekerekkel érkeztek városunkba. Az előadás után gyakran keresték fel az *Árpád Szállóhoz* tartozó nyári kerthelyiséget: a *Szaletlit*. Itt vidám cigányzene mellett pihentették ki az előadás izgalmait; fogadhatták a közönség gratulációit. A színészek itt utasíthatták el vagy bátoríthatták a személyüket dicsérő-ostromló előkelő ifjakat.

1904-ben jelenik meg az első időszakos lap: *Színházi Újság* néven. *Címoldalán az aznapi műsor szerepelt, a darabban szereplő színészek névsorával és a szereposztással.* A többi oldalon az állandó rovatok tudósításait olvashatták. Minden számban közölték az éppen színre kerülő darab rövid tartalmát, továbbá a „*Színház*” című rovatban az *előző napi előadás kritikáját.* *A közönség a lapban megjelenő szavazócédulán szavazhatott a társulat legjobb női és férfi szereplőire.* A verseny állásáról rendszeresen tudósított a *Színházi Újság.* Szezon végén a

nész is volt. Lánya: *Vértes Nelli* szintén ennek a társulatnak volt ünnepelt primadonnája.

A műsor színvonalát nagyban emelte egy-egy híres fővárosi színész fellépése a darabban. Majdnem minden szezonban sor került ilyen vendégfellépésre. 1908-ban *Turcsányi Olga*, a budapesti Király Színház művésznőjének fellépésével mutatták be városunkban a *Báلكirálynő* című két felvonásos operettet. 1934-ben *Rózsahegy Kálmán* és *Szedő Miklós* vendégszereplésére került sor. *Rózsahegy Kálmán Gárdonyi Géza: Az öreg tekintetes* című darabjában játszott főszerepet, *Szedő Miklós* pedig a *Három a kislány* című operettben lépett fel.

1929-ben *Fedák Sári*t láthatta a közönség két előadáson keresztül. Az *Antónia* és a *Pista* című darabok címszerepét játszotta a híres színész. Ezek az előadások természetesen mindig telt házat vonzottak és nagy sikert arattak. Mindezt a vendégművészek nagyszerű alakítása és a többi színész dicséretes igyekezete biztosította.

A legkiválóbb színészek jutalomjátékban részesültek. A később országos hírvé vált színészünk: *Rajz János* jutalomjátékként mutatták be Szarvason a *Húzd rá Jani* című revüoperettet, 1929-ben. Neves művészünk ekkor még *Kiss Árpád* vándortársulatával járta az országot.

Időnként jótékony célú előadásokra is sor került. Ezek bevételét mindig valamilyen nemes célra fordították. 1921-ben – a szarvasi ágostai hitvallású evangélikus egyház *Luther Árvaházának* felavatási ünnepén – a városunkban állomásozó *Csáky Antal* társulata, *Hídvégi Ernő* vendégfelléptével, a BÁNK BÁNT vitte színre. Az előadást hirdető plakáton a következő szöveg volt olvasható: „A helyárok 10 százalékkal felemeltek, mely helyárkülönbözöt a „Luther Árvaház” javára fordítatik”.

Időnként *műkedvelő előadásokat* is tartottak. Az egyik tájékoztató elmondta, hogy 1908-ban műkedvelők mutatták be a *Piros bugyelláris* című darabot a szinkörben. Az előadások szereplője bárki lehetett, aki valamiféle hajlandóságot érzett a színpadi játékra. Ahogyan több adatközlő is tanúsítja, bizony nem volt hiány vállalkozó szellemben. *Ruzicskay György* városunk szülőtte, európai hírvé festőművész említette: egy alkalommal felkérték őt, írjon egy darabot a színház számára. „*Nehéz az embernek egyedül lenni*” címmel egy pantomimot írt. Ezt szintén műkedvelők mutatták be a Nyári Szinkörben.

A második világháború után, egészen a *színház 1952-ben történt lebontásáig*, ilyen és ehhez hasonló műkedvelő előadások uralták a szarvasi színpadot. Ekkor már – kivétel az 1947–48-a év, amikor *Vértes Károly* játszott itt társulatával – megszűntek a vándortársulatok évenkénti nyári fellépései.

Az előadások mindennapos résztvevői voltak: a *jegyszedők*, a *világítók*, a *pénztáros*. Külön ember végezte a plakátkihordást és ragasztást, valamint, bár nem voltak szoros értelemben vett dolgozói a színháznak, mégis minden előadáson jelen voltak: a *rendőr* és a *tűzoltó*.

A *pénztárosoknak* nemcsak a jegyek árusítása volt a munkája, hanem a bérletek eladásában is részt vett, ha a titkár ezzel megbízta. A *színlaposztó* a város

legforgalmasabb üzleteibe, műhelyeibe adta le az éppen játszott darab plakátját. Az évad végén a színlaposztó búcsút vett mindazoktól, akikkel korábban kapcsolatban állt. Az 1947-es évadban (*Vértes-társulat*) egy nyomtatott lapon a búcsúzó rigmus így kezdődött:

„*Se pénz, se posztó,
Búcsúzik a színlaposztó...*”

Utószó

A városunkba látogató színtársulatok sikerét mind erkölcsi, mind anyagi szempontból jórészt a teltházak előadások jelentették. A korabeli lapok, dokumentumok és az adatközlők elmondása alapján is világosan kitűnik, hogy a szarvasi közönség valóban nagy érdeklődéssel kísérte a színházi előadásokat. Soraiban ott találjuk – a gazdagabb polgárságtól kezdve a tanyákon élő parasztság – a szarvasi társadalom minden rétegét. Az előadások rendszeres látogatói a bérletesek voltak, akik általában a gazdagabb polgárság és az értelmiség köreiből verbuválódtak. A módosabb családok még külön meghívót is kaptak. Ezt a társadalmi, műveltségi szempontból sokszínű publikumot összefogta a szórakoztató, az érdeklődés. Valamennyiüket vonzotta a Nyári Szinkör viszonylag igényes művésze.

A szarvasi színházi élet közel 100 éves, szinte töretlen folyamatosága, a Szinkör elhamarkodott lebontásával (1952), végleg megszakadt. Ma már a békéscsabai *Jókai Színház* és a szolnoki *Szigligeti Színház* művészei jönnek egy-egy előadásra városunkba. Nemcsak a színházi előadások száma, de az érdeklődő közönség is jelentősen megfogyatkozott. A mai nemzedék már nem igen számolhat be annyi nagyszerű színházi élményről, mint a Nyári Szinkör valamikori közönségének még élő tagjai. Ezért sem merülhet el a Szarvasi Nyári Szinkör emléke és története a feledés homályában.

Irodalom:

Váradi Antal: Régi magyar színészvilág. Bp. 1911.

Neumann Jenő: Szarvasi nagyközség története, Szarvas, 1922.

Maday Pál: Szarvas története. Szarvas, 1962.

Talpassy Tibor: A magyar színjátszás hőskora. Bp. 1983.

SZARVASI LAPOK, SZARVASI KÖZLÖNY, SZARVASI HÍRLAP, SZÍNHÁZI ÚJSÁG jelzett korabeli számai.

BÉKÉSI MEGYEI LEVÉLTÁR: Szarvasi Elöljárói Tanács és Közgyűlés iratai; 1897/228. sz. stb.

Megjegyzés:

1. A szerző ezúton fejezi ki köszönetét azoknak a személyeknek, akik szóban tájékoztatták, vagy dokumentumok kölcsönzésével s egyéb módon segítették munkáját: Bracsok Pál, Furár János, Hanzó Andrásné, Jánovszki Mihály, Károlyi György, Kecskeméti Lajosné, dr. Kutas Ferenc, Dr. Palov József, Praznóczy Iván, Ruzicska Emília, Ruzicskay Györgyné, Ruzicskay György, Szávai Lajosné, dr. Tóth Lajos.

2. A szerkesztőbizottság abból az alkalomból közli Szarvas művelődéstörténete eme jelentős intézményének történetét, hogy az idén 125 éve kezdődött Szarvason a színjátszás. A Nyári Színkör alig több mint 100 évvel ezelőtt nyitotta meg kapuit Thália papjainak (1898). Sajnálatos lebontása 1952-ben történt.

DR. VINCZE FERENC

Negyven éve alakultak Szarvas térségében az állami gazdaságok

A napokban került kezembe dr. Tóth Lajos: A SZARVASI ÁLLAMI TANGAZDASÁG TÖRTÉNETE 1948–1987 c. illusztris kötete. Meglepve lapozgattam, olvastam bőséges és tartalmas anyagát. Kellemes meglepetésem és elismerésem egyrészt a kiadó *Mészáros Istvánnak*, a SZÁT igazgatójának szól (aki azóta nyugdíjba vonult), illetve a gazdaság vezetőségének. Bizonyára komoly áldozatok árán vállalták a könyv kiadását. Másrészt a szerző igényes heroikus munkáját csodálom. 470 oldalnyi tartalmas könyvet megírni, szerkeszteni, minden korszakhoz jól szemléltető régi és új képeket összegyűjteni, a gyakran alig felderíthető forrásanyagot feltárni, szelektálni, értékelni és formába önteni, ez bizony „jó mulatság, férfi munka volt”.

*

Igen! Már negyven éve! 1945 után, az új társadalmi-gazdasági rendszer kiépítésének hajnalán kezdődött el a nagyüzemi mezőgazdaság szocialista alapjainak megteremtése. Gépállomásokat, termelőszövetkezeteket, állami gazdaságokat szerveztünk. Jómagam is aktív részese voltam ennek a korszakalkotó munkának; személyesen is tanúsíthatom a leírtak hitelességét.

Amint a bevezetőben olvashatjuk, Szarvas népét történelmi-forradalmi hagyományai lelkesítették ennek gyakorlati megvalósításában. Nemcsak *Tessedik Sámuelre* gondolok – mert igen helyesen, agrárreformeri munkásságának bemutatásával kezdődik a feldolgozás, hiszen a szerző jeles *Tessedik*-kutató is –, hanem arra az évszázados forradalmi küzdelemre, amelyet a szarvasi szegény-parasztság vívott a földért. Szerencsés dolog, hogy szerzőnk a város, a táj agrártörténetének jellemző eseményeit is feldolgozza (pl. úrbérrendezés, földosztás stb.) – a táj sajátos természeti adottságaival szoros összefüggésben. Szarvas szárazságra hajlamos éghajlata, szikes, kötött talaja ugyanis mindig meghatározta-megnehezítette az itt élő-gazdálkodó emberek munkáját és életmódját.

A könyvből azt is megtudjuk, hogy a SZÁT *előtörténete* sajátos módon formálódott. A folyamatosságot az Állami Mezőgazdasági Gépüzem Szarvasi Gépállomása megalakulásától (1948. IX. 13.) számítja a gazdaság. A gépállomás, húsz év múlva (1968) – igen hasznos tevékenység után –, az akkori Szarvasi Gépjavító Állomás és OTTV szarvasi kirendeltségének gépüzemeként folytatja tovább munkáját. Megalapozza tehát a SZÁT mai Gépjavító Gyáregységének tevékenységét (1980).

Az első kezdeményezéshez viszonyítva, alig egy év múltán, 1949-ben alakulnak meg a Szarvas környéki kisebb állami gazdaságok. Ezek telephelyei és első

igazgatói: Káka – Farkas András; Rózsás – Lázár Lajos; Örmény(zug)kút – Ódor Ferenc; Csabacsüd – Albert Pál, végül Sárgahegyes – Török Imre. Bikazug – Almási Tibor – továbbra is a Gazdasági Tanintézet mintagazdasága marad. (Pár év múlva Bikazug és Rózsás az ÖRKI kísérleti gazdasága lett.)

A termelőerők fejlesztésének igénye további koncentrációt tett szükségessé. Az igen nehéz körülmények között termelő kis állami gazdaságok, az új agrárpolitikai koncepció szellemében egyesültek: 1962 elején. Az összevont öt állami gazdaság neve: *ÖRKI Mezőgazdasági Üzemei*. Igazgatója: Dr. Kovács Gábor. Az alapvető törekvés az volt, hogy „a termelés, a tudományos kutatás és a mezőgazdasági szakoktatás kölcsönhatása mind a három területen megfelelően érvényesüljön”.

Ezt a fúziót sikeres termelési, gazdálkodási korszak követte. 1965-ben azonban újabb átszervezés történt. Cél: az állami gazdaságok önállóságának fokozása. A kutatóintézet tehát külön vált a termelő kerülettől, üzemegektől. Elnevezése: *Szarvasi Kísérleti Állami Gazdaság* (1966. I. 1-től); igazgatója: Nagy József lett. Ez az állapot 1975-ig tartott. Ettől kezdve: *Szarvasi Állami Tangazdaság* (SZÁT) az újszerű intézmény neve.

A gazdaság történetének ez a harmadik s a leghosszabb szakasza (1966–1979). Legjellemzőbb vonása: az önállóság lehetőségéből adódó fejlesztés. Ekkor történt a legtöbb beruházás. Erről a korszakról a következő megállapítást olvashatjuk a könyvben: „Képpül a rizs vertikális feldolgozása, termesztési rendszere; erősödnek a gazdaság hazai és nemzetközi kapcsolatai. A főbb növényi kultúrák eredményei olykor elérik vagy meghaladják a hazai átlagot”.

1980. január elseje – az újabb átszervezés mezsgyéjébe. A mindmáig tartó negyedik korszak – igazgatója Mészáros István –, „a korábbi alapokra épülve, további fellendülést hoz a gazdaság életében.” A legjelentősebb szervezeti változás: a SZÁT és a Tiszántúli Meliorációs Vállalat, valamint szarvasi egységeinek egyesülése. Ezt követően kialakulnak az önálló egységek (II), a termelés, a jogosítványok és a felelősség hármas egységében. Anyagi érdekeltységük a nyereség függvénye. Következésképpen növekedett a kerületek és az ipari üzemegek munkájának hatékonysága.

Ennek egyik legjellemzőbb bizonyítéka, hogy a SZÁT – az 1982. évi kiemelkedően jó eredményei alapján – 1983-ban „Kiváló Vállalat” lett. A nyereség – e korszak utolsó három évében – dinamikus növekszik. (1985=100%, 1986=124,5%, 1987=134,1%.) A gazdasági eredmények másik legfontosabb forrása „a céltudatos fejlesztés s a legkorszerűbb technológia megválasztása felelősségteljes alkalmazása”. Timár Máténak – a gazdaság egykori dolgozójának – irodalmi értékű visszaemlékezése méltó befejezése a kötetnek.

*

A gazdaság termelési eredményeinek történetét a dolgozó ember munkáján keresztül mutatja be a szerző. Kidomborítja a mozgalmi élet – párt, szakszervezet, KISZ, MHSZ, MBSZBT, sport – tevékenységet, illetve ezen társadalmi szer-

vezetek mozgósító hatását. A feldolgozásnak nagy érdeme, hogy név szerint említi a szerző a termelés, a vezetés vagy a mozgalmi élet frontján dolgozó s a kitüntetett személyeket. Megfelelő szerepet kap a kulturális élet, a szakoktatás és képzés (a SZÁT a DATE gyakorló gazdasága is) tudatformáló és termelést megalapozó hatása.

A gazdaság – négy évtizeden keresztül – benne él egy fejlődő város társadalmi-gazdasági életében. Sok és szoros szállal kapcsolódik hozzá. Még több társadalmi munkával segíti a város, a környék és a megye aktuális feladatainak megoldását.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a szerző: dr. Tóth Lajos kandidátus, az MTA Agrártörténeti Bizottságának tagja, ny. tanszékvezető főiskolai tanár: a gazdaság fejlődésének folyamatos és sokoldalú bemutatására vállalkozott, sikerrel. Nem hallgatja el azonban az átmeneti nehézségeket sem. Reális gazdaságtörténeti szemlélettel, következetes időrendiséggel, a szövegközi kimutatások és képek alkalmazásával a szemléletességet, a könnyebb áttekinthetőséget; könnyed, olvasmányos stílusával pedig a közérthetőséget szolgálja. Tudományos igényű, népszerű gazdaságtörténeti publikáció ez a javából; az írásos (vagyis a legjelentősebb) ismeretterjesztés nemes hazai hagyományainak megfelelően.

Mind a kiadó úttörő vállalkozása, mind a szerző alkotó munkája a legnagyobb elismerést váltja ki az értő olvasóban. Ebben bizonyára szerepük van a neves lektoroknak és szakértőknek, a művészi tipográfiának és az igényes fotóknak. A könyv maradéktalanul betölti rendeltetését: emlékeztet és tanít! A tapasztalatok hasznosítása ugyanis megtermékenyíti a jelent, s ösztönzőleg hat a további munka még eredményesebb végzéséhez.

Kiadja a Szarvasi Állami Tangazdaság (1988). A tartalomhoz méltó nyomdai kivitelezés a Kner Nyomda Gyomaendrődi Üzemének minőségi munkáját dicséri.

Bár több, ehhez hasonló, magas színvonalú, az összefüggések és tanulságok nagyívű láncolatára épülő gazdaság- és művelődéstörténeti könyv látna napvilágot!

Megjegyzés

A szerző azzal a kéréssel fordult a *Szarvasi Krónika* szerkesztőségéhez, hogy fenti írását – ha lehetséges – teljes terjedelemben közöljük. A *Békés Megyei Népművelés* (1989. III. 4.) publikált ugyan e témakörben, de hely hiányában több fontos részlet kimaradt közleményéből. (Ez a körülmény félreértésekre adott okot.) A szerkesztőbizottság méltányolta dr. Vincze Ferenc ny. főiskolai tanár, tanszékvezető – közlésre vonatkozó indokolt kérését.

Egy múlt századi szarvasi képviselőválasztásról

1881 tavaszán hatalmas árvizek pusztítottak a Tisza völgyében, s a Körösök mentén. Az év júniusában országgyűlési képviselőválasztások voltak. *Jókai Mór* Szarvason – *Móricz Pál* képviselőjelöltet támogató beszédében – így szólt a Körösök okozta károkról: „...Amint végig jöttem itt a vasúton, sírt bennem a lélek, hogy egy ilyen gyönyörű vidék, miként esik áldozatul az elemi csapásnak.”

A „Szarvasi Krónika” 1988 decemberében megjelent I. számában közreadták *Jókai* kortes-beszédét, de – nyilván elírásból – mintha az 1878-ban hangzott volna el.

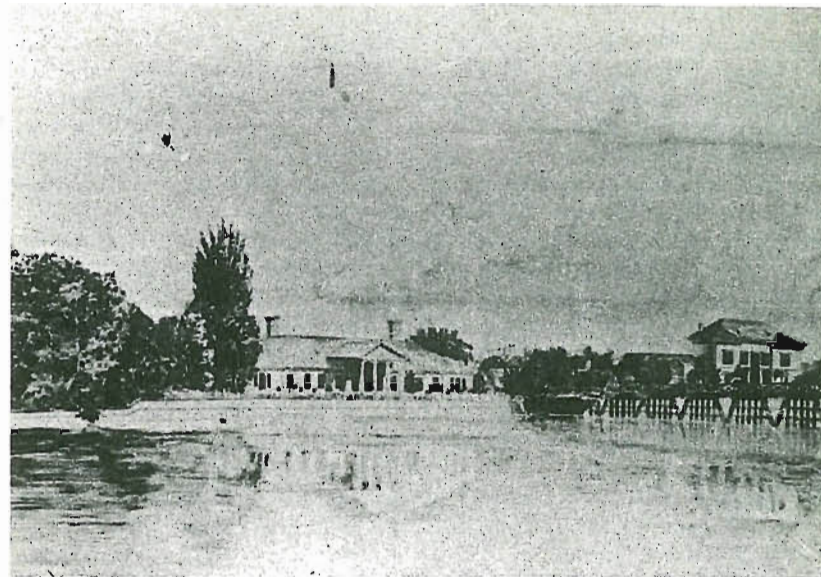
Jókai Mór maga is *Tisza Kálmán* kormányon lévő szabadelvű pártjának híve s országgyűlési képviselője volt és 1881. június 19-én azért jött Szarvasra, hogy támogassa az ugyancsak kormánypárti képviselőjelölt *Móricz Pál* újraválasztását, aki az ekkor lejáró hároméves cikluson át már képviselője volt a szarvasiaknak.

Birtokomban van az akkori röplap, a 62×47 cm-es, nagymértékű, elsárgult nyomtatvány eredeti példánya. Ennek egyik lepedőnyi oldalán „*Móricz Pál* program-beszédje”, a túoldalalon pedig *Jókai Mór* szónoklata.

Móricz Pál ezzel kezdte a program-beszédét: „Tiszteit választók! Az országgyűlés befejezése után kötelességemnek tartottam önök előtt megjelenni, s képviselői eljárásomról számot adni, ... önök három év előtt engem úgy választottak meg, mint a szabadelvű párt hívét, mint a szabadelvű pártból keletkezett kormány pártolóját.” *Jókai Mór* pedig így szólt az egybegyűltekhöz: „...azon szép beszéd után, melyet t. barátom és elvtársam, volt képviselője és mostani jelöltje a szarvasi szabadelvű pártnak, az imént elmondott, bátor lesznek én is néhány szót mondani.” Ezek a beszédek 1881-ben hangzottak el.

Mielőtt rátérek a választás körülményeire, előre kell bocsátani, hogy az országos belpolitikai élet történései az előző években Békés megyében is jelentős hullámgyűrűzést keltenek. Tudvalevő, hogy a kiegyezés után majd egy évtizedig kormányon volt *Deák-párt* 1875-ben egyesült *Tisza Kálmán* balközép-pártjával s ebből alakult ki az ún. szabadelvű párt. *Deák Ferenc* 1876-ban elhunyt, de a *Tisza*-vezette szabadelvű párt továbbra is kormányon maradt. *Móricz Pál* is hozzájuk tartozott. Szarvason *Salacz Ferenc* szolgabíró volt akkor a párt elnöke, a szervezőbizottság élén pedig *Kuczka János* ügyvéd állott.

Az ellenlábas nagy párt a függetlenségi párt volt. Ez is 1875-ben alakult, egyrészt a balközép azon tagjaiból, akik nem akartak a *Deák*-párttal fuzionálni, másrészt a régi szélsőbal zöméből. Elnökük az alakulástól 1884-ig *Mocsáry Lajos* volt. A helyi pártvezérek *Tóth Pál*, *Haviár Dániel* (aki később több cik-

Szarvas látképe dél felől, az 1880-as években. A kép valószínűleg *Sarlay János* gimnáziumi tanár fiának a festménye

luson át volt országgyűlési képviselő), *Jancsovics István* és *Jancsovics Péter* voltak. Képviselőjelöltjüknek megnyerték az országos nevű természetudóst: *Hermann Ottót*.

Békés megyében az 1881. június 24-ére kitűzött országos képviselő választáson három párt jelöltje viaskodtak egymással. Szarvason a szabadelvű *Móricz Pál* a mérsékelt ellenzéki gróf *Károlyi Istvánnal*, Orosházán a függetlenségi *dr. Győri Elek* a mérsékelt ellenzéki gróf *Károlyi Istvánnal*, Gyomán a szabadelvű *Zsilinszky Mihály* a függetlenségi *Mezey Ernővel szemben*, Csabán a szabadelvű *Szeberényi Gusztáv* a mérsékelt ellenzéki gróf *Apponyi Albert* ellen; míg Gyulán ellenjelölt nélkül állott a függetlenségi *Jancsovics Emil*, Békésen pedig az ugyancsak függetlenségi párti *Irinyi Dániel*.

*

Szarvast is elérte a választási láz. A helyi lap így ír: „Az országos képviselőválasztás mozgalmas napjai megkezdődtek. A volt képviselők, az új jelöltek szorgalmasan látogatják a választókerületeket. Megindult a korteskedés is. A társadalmi élet egyéb kérdései mind szünetelnek a nagy kérdés mellett, hogy vajon melyik párt győz? Régi jóbarátok összevesznek, családtagok ellenségekké válnak, ime, ilyen hullámzást okoz ez a kérdés...”

A mi familiánkban is ütköztek a nézetek, még ha a családtagok nem is váltak ellenségekké. Nagypám: *Praznovszky Ferenc* járási szolgabíró volt Szarvason és a kormánypárt képviselőjelöltjét, valamint annak országos nevű „kortesét”, a nagy író vendégül láthatta családi otthonában is. A *Jókai Mórtól* akkor emlékebe kapott, saját kezűleg aláírt fotográfiát jelenleg én őrizem a százéves fénykép-keretben. Nagypám apósa, vagyis a dédapám: *Plavetz György* ügyvéd viszont – élénk politikai ellentétben volt a vejével – a mási képviselőjelölt, a függetlenségi párti *Hermann Ottó* híve volt.

Röviden a jelöltekről: *Móricz Pál* (1) jovialis jogászember volt, *Tisza Kálmán* miniszterelnök közvetlen ismeretségi köréhez tartozott. A szabadelvű párti képviselők klubjában zajló kártyacsaták közismert alakja (2). *Mikszáth Kálmán* a képviselőházi jegyzeteiben következetesen „főmameluk”-ként szól *Móriczról*. Karcolataiból kitűnik, hogy határozatlan, anyagias, kisstílusú embernek tartja és általában a pejoratív kicsengésű „Palya” keresztnévvel említi.

Hermann Ottó (3) nemcsak általánosan ismert természettudós, néprajzkutató, de emellett haladó szellemű politikus is volt, akit Szeged alsóvárosi kerülete, amikor megürült az ottani mandátum, – *Kossuth Lajos* ajánlására! – 1879-ben már képviselővé választott. (Közel másfél évtizedig tagja is volt a magyar parlamentnek, mindvégig függetlenségi, radikális állásponttal.)

*

Hermann Ottó a függetlenségi párt jelöltjeként 1881. június 12-én (vasárnap) a párt országos vezérével, *Mocsáry Lajossal* érkezett Szarvasra. A vasúti indóháznál – ahogy akkor a vasútállomást nevezték – sokan várták, s ott a párt helyi elnöke: *Tóth Pál* fogadta szónoklattal, amire ő röviden válaszolt. Programbeszédét aztán a „Sas”-vendéglő udvarán tartotta meg, több mint ezer ember előtt. Az 1830-ban épült „Sas”, vagy más néven „Fekete Sas” vendéglő, a Fő-utcán a községházával szemben lévő ún. *Lustig-féle* ház volt, amit akkor rangban csak a *Bárány-vendéglő* (a későbbi posta-épület helyén) előzött meg. *Hermann* után *Mocsáry Lajos*, majd a helybeli „pártférfiak”: *Haviár Dani* és mások szólottak a választópolgárokhoz, akik a zuhogó eső ellenére is együtt maradtak. A vendégek tiszteletére közvacsorát rendeztek a „Sas”-ban.

A jelen voltak szinte biztosra vették *Hermann Ottó* megválasztását; főleg azért, mert *Móricz Pál* hároméves képviselői ideje alatt szinte be sem tette a lábát Szarvasra. Azt pedig különösen felrőtták neki, hogy a tavaszi nagy árvíz-veszély idején sem jelent meg kerületében.

Június 19-én – *Hermann Ottó* után egy héttel, s öt nappal a választás napja előtt – megjelent azután Szarvason *Móricz Pál* beszámoló képviselőként, s egyben képviselőjelöltként. A *Tessedik* – templom előtti téren mondta el – főleg közhelyeket tartalmazó – programbeszédét. Jellemző, hogy az öt ért személyes kifogásokra is milyen semmitmondóan válaszolt: „Hallottam, hogy némelyek vádud említik fel ellenem, hogy keveset fordultam meg választóim között. Ez uraim! igaz, de ez kicsinyes személyi kérdés, s ha országos tekintetek kell, hogy

a választókat vezéreljék, ne válasszanak soha oly képviselőt, ki egyeseknek való túlságos hízélgés által akarja az országos teendőket kiérdemelhető bizalmat kioldulni.

Azt állítják, hogy az árvíz veszélyei közepette nem voltam kerületemben. Ez igaz. Nem voltam először, mert tudtam, hogy a partvédelem ezen tisztelt barátom *Salaçz Ferenc* erélyes kezei között van. Ennek intézkedéseit zavarni kár lett volna –, de nem jöhöttem volna le azért sem, mert ott voltam, ahol az orvosságot készítették... Engem országos tekintetek vezéreltek.”

Móricz „orvosság”-ként az 1881. június 1-én kihirdetett árvédelmi jogszabályra próbált hivatkozni. Ez egyébként azt tartalmazta, hogy az árvédelemre szolgáló töltéseknek biztonságot nyújtó méretekkkel leendő kiépítését „mihelyt a helyi viszonyok megengedik”, meg kell kezdeni. Joggal feltehető, hogy *Móricz* képviselő úr ott volt a Parlamentben, amikor megszavazták ezt a törvény-cikket, de ez aligha ad kellő magyarázatot arra, hogy márciusban, az árvíz veszély idején miért nem jelent meg a „kerületében”.

Bizonyára nem a vérszegény érvelés győzhette meg a választópolgárokat a képviselő alkalmasságáról, hanem ekkor mondotta el kortesbeszédét *Jókai Mór* (amit a „Szarvasi Krónika” előző száma leköszölt), és lendületes, hangulatos szónoklatával sikerült megfordítania a közhangulatot.

Június 24-én „már nagy izgatottság közt, de rendezavarás nélkül” lezajlott a választás. *Tatay István* gimnáziumi igazgató, választási elnök kihirdette az eredményt: *Móricz Pál* 527, *Hermann Ottó* 439 szavazatot kapott, így 88 szavazattöbbséggel ismét *Móricz* lett a város országgyűlési képviselője.

Ide kívánczik még egy hír, ami néhány hónappal később a gyulai lapban jelent meg: „Szarvas város szabadelvű polgárainak küldöttsége december 30-án tisztelgett *Jókai Mórnál*, *Móricz Pál* Szarvas város országgyűlési képviselőjének vezetése alatt. A díszesen kiállított emlékalbumot, mely mintegy száz szarvasi polgár és úrhölgy arczképét tartalmazza, *Móricz Pál* meleg hangon tartott beszéd kíséretében nyújtotta át a nagy költőnek és politikusnak. *Jókai* meghatottan köszönte meg...”

*

Ebben a ciklusban *Móricz Pálnak* két parlamenti szerepléséről tudunk. A középiskolai tankönyvjavaslat tárgyalásánál 1883 márciusában észrevétel tett, hogy a görög nyelvet csak „nem kötelező” tantárgyként vezessék be, nem pedig „kötelező”-ként; 1883 decemberében pedig az adóemelésről benyújtott törvényjavaslat tárgyalásánál felszólalva, az adók emelésének indokoltóságát magyarázta.

Móricz Pál kapcsolata a második képviselői mandátum idején nem vált bensőségebbé szarvasi választóival.

Az 1884-es választások idején – igaz, akkor már *Jókai* sem szerepelt korteseként – gúnyrigmusokkal (4) fogadták *Móriczot* Szarvason. Nem okozott meglepetést, hogy akkori ellenfele: *Haviár „Dani”*, (5) a népszerű helyi politikus,

főlényesen győzött ellene a képviselőválasztáson. Így írt erről a megyeszékhely lapja: „*A negyvennyolcas párt nem remélt fényes győzelmet vívott ki Szarvason. Haviár Dániel a szarvasi függetlenségi párt jelöltje 136 szótöbbséggel képviselővé választatott Móricz Pál volt kormánypárti képviselő, a miniszterelnök egyik legközelállóbb intímusával szemben.*”

(Móricz Pál egyébként visszajutott még a Parlamentbe, 1887-ben, újvidéki képviselőként.)

Jegyzetek:

1. *Móricz Pál* (1826–1903) *Tisza Kálmán* személyes híve; 1870-től a debreceni ref. egyházmegye segédgondnoka; 1878-tól – két hároméves cikluson át – 1884-ig Szarvas szabadelvű párti képviselője; 1887-ben Újvidéken választják képviselővé.
2. *Mikszáth Kálmán*: „Club és folyosó” c., 1888-ban megjelent kötetében anekdotikus történeteket örökölt meg *Jókai Mór* és *Móricz Pál* tarokkpartijairól. A kormánypárti Klub atmoszféráját felidézve, ironikusan érzékelteti, hogy a politikai karrier a kártyaasztalnál dől el.
3. *Hermann Ottó* (1835–1914) Természettudós, antropológus, polihisztor, politikus.
4. „Kútágasra szállott a sas,
Minket Móricz ne csalogass,
Móricz Palya nem kell nekünk,
Haviár Dani a követünk”.
(*Bilibok Péterné dr. Pribelszky Zsuzsa* gyűjtéséből.)
5. A függetlenségi párti *Haviár Dániel* 1884–1897, majd 1905–1910 között volt országgyűlési képviselője Szarvasnak.

SZERKESZTŐSÉGI HÍREK

AZ ÓRKI 1988-as évkönyve

40 éve alakult a DÓZSA Mgtisz

Március tizenötödike

"Körösparti Gazdászélet"

Új szarvasi kiadványok

Tájékoztató

„a Szarvas városban tartózkodó, Romániából áttelepült állampolgárok helyzetéről”

Ismeretes, hogy az utóbbi időben, főképpen a magyar nemzetiségűek körében, a hátrányos megkülönböztetés és a hagyományos életfeltételek fokozatos felszámolása miatt, növekszik azoknak a legálisan vagy illegálisan hazánkba érkező – túlnyomó többségben magyar nemzetiségűek – száma, akik nem szándékoznak visszatérni Romániába.

Városunkban jelenleg 38 erdélyi menekült munkavállaló él.

Valamennyien munkavállalásra is jogosító, ideiglenes tartózkodási engedéllyel rendelkeznek. A tartózkodási engedélyükben szereplő szarvasi lakcímük az érdekeltek állandó lakhelyének minősül.

Munkábaállásukat megkönnyítette a város termelő üzemének megértő, segítő támogatása. Munkavállalásuk folyamatosan megoldódott. Az erdélyi menekülteket az alábbi munkáltatók alkalmazták:

A munkáltatók megnevezése	Az foglalk. száma	Átlagbérük Ft/hó
Dózsa Mgtsz	15	8 800
SZIRÉN Ipari Szövetkezet	5	5 360
Vas-Fémipari Szövetkezet	3	5 600
A SZÁT üzemegységei	8	6 430
Lenin Mgtsz	4	8 700
ARBOCOOP GMK	1	6 000
Magánkereskedőnél	1	5 000

A munkaadók és az ott dolgozó kollektívák tiszteletre méltó szerepet vállaltak az áttelepültek ellátásában, beilleszkedésük megkönnyítésében. A városunkban munkát vállalók egy része betanított munkásként dolgozik. Másik része – bizonyos próbaidő alatt bizonyította szakmai tudását, hozzáértését – szakmája, képesítése, felkészültsége alapján nyert elhelyezést, munkahelyi besorolást.

Az Erdélyből áttelepültek részére lakás, szállás biztosítása okozza a legnagyobb gondot. Munkásszállásokon, albérletben laknak. A bérleti díj fizetéséhez hozzájárulnak a munkaadók is. A városi tanács ilyen irányú törekvéseit elismerésre méltóan támogatja a helyi Vöröskereszt szervezete is. A városi tanács – két olyan családnak, akik végleg Szarvason kívánnak letelepedni – jelentősebb letelepedési segílyt juttatott. (56 ezer Ft.)

Elismerésre méltó humánura vall, hogy az áttelepült gyermekek része az elmúlt év végén, karácsonyi ünnepélyt rendezett a városi tanács. Tizenegy gyermek – hozzátartozóik jelenlétében – vehette át a 200 forint értékű ajándékcsomagot és az 1000,- forintos vásárlási utalványt.

(Vö. A városi tanács 1989. április 24-i ülésén előterjesztett tájékoztató alapján. Dr. Szántosi Antal tanácselnök s. k.)

A Szarvasi Krónika kiadásának költségeihez hozzájárulnak:

- ALFA-RIP SZOLGÁLTATÓ ÉS INNOVÁCIÓS KISSZÖVETKEZET, Szarvas, Petőfi u. 9. Elnök: *Tóth Ernő*. Tel.: 11-179
- ARBOCOOP FAIPARI SZOLGÁLTATÓ ÉS SZERVEZŐ GAZDASÁGI MUNKAKÖZÖSSÉG, Szarvas, Deák F. u. 10. Elnök: *Roszik János*. Tel.: 13-046
- DEBRECENI AGRÁRTUDOMÁNYI EGYETEM MEZŐGAZDASÁGI FŐISKOLAI KARA, Szarvas, Szabadság u. 3. Főigazgató: *dr. Hodossi Sándor*. Tel.: 12-774
- DÓZSA MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZET, Szarvas, III. 531/1. Elnök: *Kovács Péter*. Tel.: 13-866
- HALTENYÉSZTÉSI KUTATÓ INTÉZET, Szarvas, I. K. k. 57. Igazgató: *dr. Müller Ferenc*. Tel.: 12-311
- MAGYAR HITELBANK RT SZARVASI IGAZGATÓSÁGA, Béke u. 1. Igazgató: *Koczka Mária*. Tel.: 13-120
- INTEGRÁL TERVEZŐ ÉS BERUHÁZÁSI GMK, Szarvas, Árpád u. 6. Közös képviselő: *Bódi János*. Tel.: 12-760
- KERTÉSZETI ÉS ÉLELMISZERIPARI EGYETEM ARBORÉTUMA, Szarvas, Tanya 1/9. Igazgató: *dr. Sipos András*. Tel.: 12-344
- ORSZÁGOS TAKARÉKPÉNZTÁR SZARVASI FIÓKJA, Kossuth tér 1. Vezető: *Lagzi Sándor*. Tel.: 12-155
- ÓVÓNÖKÉPZŐ INTÉZET, Szarvas, Szabadság u. 4. Igazgató: *Dr. Daróczy Erzsébet*. Tel.: 11-592
- ÖNTÖZÉSI KUTATÓ INTÉZET, Szarvas, Szabadság u. 2. Igazgató: *dr. Marjai Gyula*. Tel.: 12-322
- PLASTOLUS IPARI KISSZÖVETKEZET, Szarvas, Kossuth u. 68. Elnök: *Brachna Mihály*. Tel.: 13-144
- SZARVASI ÁLLAMI TANGAZDASÁG, Szabadság u. 30. Igazgató: *Horváth Károly*. Tel.: 12-722
- SZARVASI BÚTORIPARI KISSZÖVETKEZET, Ady u. 36. Elnök: *Pusztai János*. Tel.: 11-953
- SZARVAS ÉS VIDÉKE ÁFÉSZ, Kossuth u. 62. Elnök-igazgató: *Nagy Józsefné*. Tel.: 12-524
- UNIVERZÁL FUVAROZÓ ÉS GÉPESÍTŐ GMK, Szarvas, Néphadsereg u. 8/1. Közös képviselő: *Pribelszki János*.
- VAS-FÉMIPARI SZÖVETKEZET, Szarvas, Szabadság u. 64-66. Elnök: *Székely László*. Tel.: 13-511

*

A felsorolt intézmények, termelő üzemek önzetlen anyagi és erkölcsi támogatását ezúton is megköszöni a szerkesztőbizottság. – Számlaszámunk: SZ. O. I. 269-90 142-7550 MNB.

*

Köszönetünket fejezzük ki továbbá: *Dobos Lászlónak*, a HNF OT titkárának, *Szikszai Ferencnek*, a HNF megyei titkárának, *Fekete János* országgyűlési képviselőnek, *dr. Pataki Istvánnak*, a megyei tanács vb-titkárának és *dr. Szántosi Antal* városi tanácselnöknek: *a Szarvasi Krónika megjelenését elősegítő* elvi, erkölcsi, jogi vagy anyagi jellegű támogatásukért.

*

A szerkesztőbizottság, szerzőinek szíves tájékoztatására közli, hogy kéziratokat, fényképeket és egyéb dokumentumokat nem őriz meg és nem küld vissza. A folyóirat jellegének megfelelő igények, változtatások jogát fenntartja (lektorálás, tartalom, terjedelem vonatkozásában egyaránt).

Tartalom

JELENIDŐBEN

VÉLEMÉNYEK VÁROSUNK ÉLETÉNEK MEGÚJULÁSÁRÓL

<i>Dr. Szántosi Antal</i> : Közéletiség – várospolitika – településfejlesztés	7
<i>Dr. Sonkoly János</i> : A politikai elkötelezettség jegyében	9
<i>Dr. Buzás László</i> : A Hazafias Népfront városunk kulturális életének megújulásáért	10
<i>Kozák Imréné</i> : Szarvas megújuló ipari struktúrájáról	13
<i>Nobik Erzsébet</i> : Hívők a városért	17
<i>Földesi Zoltán</i> : Együtt az ifjúsággal!	19
A MAGYAR KULTÚRA NAPJA – előszőr Szarvason – 1989. jan. 23. Program	21
<i>Dr. Becsei József</i> : A Magyar Kultúra Napján – Békés megyében	22
<i>Dr. Tóth Lajos</i> : Kultúra – hagyomány – megújulás Szarvason Szarvas kulturális hagyományyaiból	27
Városunk a szellemi-kulturális megújulás útján	30
Közművelődés Szarvason	36
<i>Kántor Zsolt</i> : A kultúra ébredése	42
<i>Dr. Kutas Ferenc</i> : PETŐFI ÉS SZARVAS	43
Petőfi és Vajda Péter	43
Petőfi Sándor és Greguss Ágost	45
Petőfi Szarvason	50
Petőfi Zoltán Szarvason	51
Petőfi emléke Szarvason – napjainkban	54
<i>Elekes Mihály</i> : Március 15	56
<i>Dr. Sipos András</i> : Az Arborétum rekonstrukciója	57
<i>Dr. Molitorisz Pál</i> : Népesedési folyamatok Szarvason	61
<i>Vámos László</i> : 25 éves a Szarvasi Állami Zeneiskola 1989. április 11-ét: A KÖLTÉSZET NAPJÁT köszöntjük	67
<i>Hanzó Ildikó</i> : Vian-levél	71
<i>Kántor Zsolt</i> : Nyugodt éj	71
MÚLTUNKAT IDÉZVE	
Szarvas város díszpolgárai	74
Szarvasról indultam...	
Ruzicskay György festőművésszel beszélget Ary Róza	76
<i>Foltán Zsuzsanna</i> : Volt egyszer egy színház... A Szarvasi Nyári Színkör története 1864-1952	92

<i>Dr. Vincze Ferenc:</i> Negyven éve alakultak Szarvas térségében az állami gazdaságok	103
<i>Dr. Perényi Béla:</i> Egy múlt századi szarvasi képviselőválasztásról	106
SZERKESZTŐSÉGI HÍREK	
Új szarvasi kiadványok	113
<i>Tájékoztató</i> „a Szarvas városában tartózkodó, Romániából áttelepült állampolgárok helyzetéről”.	114
A Szarvasi Krónika kiadásának költségeihez hozzájárultak	115
TARTALOM	
A Szarvasi Krónika második számának munkatársai	119

A Szarvasi Krónika második számának munkatársai

- Ary Róza* ny. újságíró
Dr. Becsei József, a megyei tanács ált. elnökhelyettese
 * *Dr. Búzás László* igazgatóhelyettes, ÓKI
Elekes Mihály, a szarvasi „főgymnasium” volt tanulója
Foltán Zsuzsanna főiskolai hallgató
Földesi Zoltán városi DMISZ-titkár
Hanzó Ildikó pedagógus
Kántor Zsolt kiadói lektor
Kovács Istvánné gazdasági igazgató ÓKI
Kozák Imréné főiskolai adjunktus
 * *Dr. Kutas Ferenc* gimnáziumi tanár, megyei szaktanácsadó
 * *Dr. Marjai Gyula* kandidátus, kutatóintézeti igazgató, ÓKI
 * *Dr. Molitorisz Pál* városi ügyész
Nobik Erzsébet, a Szarvasi Ótemplomi Evangélikus egyház lelkesze
Dr. Perényi Béla ny. megyei ügyész
Ruzicskay György festőművész
Dr. Sipos András arborétumi igazgató
Dr. Sonkoly János, az MSZMP Városi Bizottságának első-titkára
 * *Stafira Sándor* közigazdasági elnökhelyettes, Dózsa Mgtsz
 * *Dr. Szántosi Antal* városi tanácselnök
 * † *Dr. Tóth Lajos* kandidátus, ny. tanszékvezető főiskolai tanár
 * *Vaskor Pál*, a HNF Városi Bizottságának titkára
Dr. Vincze Ferenc ny. tanszékvezető főiskolai tanár

Megjegyzés

- A csillaggal jelzett személyek egyben a szerkesztőbizottság tagjai.
- A kiadványban a – szerző megjelölése nélküli – fényképet *Csongrádi János* készítette.

Lektor
DR. MÜLLER FERENC
kandidátus, kutatóintézeti igazgató (HAKI)

*

A címlapon TESSEDIK SÁMUEL: *A Paraszt ember Magyarországon* (1784–1786) c. művének mellékletét képező falurendezési tervéhez készült címer látható. *Tessedik* reformgondolatainak szimbolikus foglalata; tartalmazza az akkori szarvasi parasztnép mezei foglalatosságait és az akkori szerszámokat. – A felső latin idézet fordítása: „*Imádkozzál, de dolgozzál is, s az Isten megsegít*”. Az első felirat magyarul: „*Az embert gyermekkorától kezdve kell hozzászoktatni a tanuláshoz, a szorgalmatossághoz; ilyenformán folyamatosan gyarapítja ismereteit, s nemesebbé és szelídebbé válik erkölcsé*”. Fotó: Csongrádi János.

A fedél belső oldalán Ruzicskay György: *A nagy francia forradalom* (1789) allegóriája (1970) képe látható. Ez évben az európai polgári fejlődés nyitányát jelentő forradalom 200. évfordulójára emlékezünk.

PETŐFI ÜZENETE

Tenni, tenni! a helyett, hogy szóval
Az időt így elharácsoljátok:
Várva néz rég s oly hiába néz az
Isten napja s a világ reátok.

Nyujtsátok ki tette a kezét már
S áldozatra zsebeiteket,
Tápláljátok végre a hazát, ki
Oly sokáig táplált titeket.

Áldozat s tett, ez a két tükör, mely
A valódi honfiut mutatja.
De ti gyáva s önző szivek vagytok,
Tette gyávák s önzők áldozatra!

Szatmár, 1847.